

POLGÁRI HÁZASSÁG.

FEJTEGETI

SCHOPPER GYÖRGY,

EGYETEMI TANÁR,



BUDÁN,

A MAGYAR KIR. TUD. EGYETEM NYOMDÁJÁBÓL
1868.

JOG ÉS IGAZSÁG

ŐSZINTE

TISZTELŐINEK

AJÁNLJA

A SZERZŐ.

Foecunda culpae secula, nuptias
Primum inquinavere.

Horat. L. III Ode VI.

A mai korszellem minden létező rendnek felfogatására irányul, és az egész földszínen dúló vihar, a kölesönös hatalomnak kellő felismerése mellett, a keresztény vallás, mint olyan intézmény ellen dühöng, melyen minden rend alapszik, legkivált pedig az államnak keresztény rendszere ellen viszi ostrom hadait, hogy szándékba vett további harczait a pogány állam segélyével folytathassa az egyház ellen. – A keresztény egyház elleni támadások mindenkor a humanitás örve alatt történnek, pedig a valószínűségos humanitás magában véve keresztény, és csak az által, hogy nem törődik többé Isten és az egyház törvényeivel, hanem önalkotta ledér törvények után indul, vált kereszténytelenné. Szóljunk világosan a mai világmozgalomnak lényege és végcélja abban rejlik, hogy a vallás helyébe a tudományok cultusa helyeztessék; – hogy az előjárók a nép akarata kifolyásainak, a bírtok oly dolognak tekintessék, melyről a közjó érdekében rendelkezni lehet, végre hogy a házasság merő polgári szerződésnek tartassék.

Tekintve a házasságot, melyet a mai világboldogítók a keresztény egyház áldásos kezeiből és annak jogköréből minden áron kiemelni és hatalmukba ejteni törekednek, lehetetlen az egyház és társadalom ellen összeesküvők tervének és taktikájának helyességét el nem ismerni. Mert kitűnik, hogy a házasságnak az emberi nemre való fontosságát kellően felfogják, a házasság képezvén az emberi társadalomnak tagadhatatlan alapját. Már Cicero is első és eredeti társaságnak és minden egyéb társaságok anyjának nevezi (*De Oífo I. 4.*) és mint ilyen az emberi fejlődésnek lényeges föltétele. Házasság nélkül nincsen család, család nélkül nincsen társaság, társaság nélkül minden emberi fejlődés és művelődés lehetlenné válik. Csak a család és természetes rokoni szeretetnek kötelékei képesek a szenvedélyek pusztító játékának

és az ellenkező érdekeknek ellentállani. A családnak és kötelékének jelentőségét az államra nézve minden elméletnél inkább azon megczáfolhatlan tapasztalás bizonyítja, melynél fogva a szabad államokban mindenkor a család, – a kényuralmiakban pedig csak az egyén bír jelentőséggel. A családok állapotának tulajdonítandó a keleti kényuralom. A hol a kényuralom a családi körökben meg van alapítva, ott az állam életében is elkerülhetlen.

Ily fontossága levén a családnak, nem csoda, ha az eget ostromló titánok merész utánczói ma is minden támadásaikat az egyházi házasság ellen, mely nálunk eddig a családokat képezte, központosítják, jól tudván, hogy egy szerves test életének megszüntetésére legbiztosabb eszköz a szívér bedugulása; egy rendezett és szilárd alkotmánynak czélba vett romba döntésére legrovidebb út, alapja és sarkkövének eltávolítása. Mert valamíg a házasság a vallásban gyökerezik, addig a család sem fogja megtagadni a vallásosságot, valamíg pedig a családok vallásosak, addig a vallástalan, istentelen társadalom is csak néhány elmekóros agyrémeihez leend sorozandó.

És innét magyarázandó az, hogy „a civilisatio jelen fejlettségi fokán” állítólag a nép boldogítására, valójában pedig az úgysis annyira zaklatott magyar hazának bajai növelésére, kilencz század hosszú során át a nép és haza boldogságát képező egyházi házasság helyébe a polgári házasság elrendelése terveztetik.

Távol legyen tőlem, mintha merevnek tetsző állításaimmal bárkit is sérteni óhajtanék, sőt hivatásomnál fogva, a sz. irás szabta parancsok folytán „clama, ne cesses” „argue, obsecra in omni patientia et doctrina” a közjó érdekében szándékom oda irányul, hogy mindazokhoz fordulva, kikben az isteni és vallásbéli dolgok iránti fogékonyság még tökéletesen el nem tompult, a czélba vett polgári házasság jogulatlanságát, veszélyességét, fölöslegességét és káros voltát valamint a család- úgy az államra nézve is kiderítsem. Reményilem, hogy Isten segítségével sikerülend ügyemet bölcselmi, jogi, történelmi és hittant érvekkel úgy támogathatni, hogy ezek ellenében csak is álokoskodások, elferdített tények és képzelt állapotok fognak felhozathatni. – Vajha ne siketeknek prédikálnék!

De minekelőtte a küzdterre kilépjek, szükséges leend, hogy az egyházi és polgári házasság egymástóli különbségét feltüntessem.

1. §.

A házasság fogalma és természete.

Egyházi házasságnak mondatik az, mely Isten és az egyház törvénye szerint az egyház színe előtt köttetik.

A polgári házasság pedig az, mely Isten és az egyház törvényei mellőzésével a pusztán polgári törvény rendeletei alapján a polgármester vagy a szolgabíró előtt köttetik. – Apolgári házasság háromféle; a) a kötelező, melynél fogva minden kivétel nélkül minden állampolgár a házasságot az imént említett módon kötni tartozik, teljes szabadságára hagyatván, hogy akarja-e vagy nem a polgárilag kötött házasságot utólagosan saját egyháza által íté megáldatni? – b) a második az engedélyezett – facultativ – polgári házasság, mely a házasulandók szabad rendelkezésére bocsátja valljon a polgári hatóság, vagy saját lelkészek előtt akarják – házassági beleegyezésüket nyilvánítani; c) a szükségből polgár házasság, mely az illetőket feljogosítja, hogy azon esetre, ha az egyház szolgálói házasságokat megáldani vonakodnának, ezt a polgári hatóság előtt megköthessék.

Nem tartozunk azokhoz, kik a francia code civile könyelmű és pöffeszkedő szerkesztőivel, – kik ez által igyekeztek vétkei eljárásokat szépíteni, – azt állítanók, hogy eddig senki senki tudta, hogy mi a házasság magában véve? Mert mit jelentene az egyebet, mint, az emberi nemmel legorczátlanabbul csúfot üzni. Vagy nem ismerte tehát valójában senki a házasságot? azon házasságot, mely minden társadalomnak eleme, mely a családnál alapja, és melynek törvényei a politikai törvényhozásnak is alapját képezik? – Hogy állíthatná tehát valaki pirulás nélkül azt: hogy az emberi nem csak a legújabb idők óta bír határozott fogalommal a házasság fölött? Valljon melyik korszaktól számíthatók ezen legújabb idők? Talán Luther idejétől, ki a házasságnak elváltatását és a többnejűséget engedte meg, vagy az újabbkori bölcsészet idejétől, mely nem csak a házassági elváltásokat helyesli, hanem az ágyasságot is védelmezi, és engedékenységei egész a házasságtörésig terjeszti ki?

De ennek daczára még sem lehet tagadni, hogy napjainkban sokan, igen sokan – tudósok és tudatlanok – hivatást éreznek magokban a házasságról értekezni, a nélkül azonban, hogy a házasságnak, vagy eredetének, rendeltetésének, jelentőségének kellő fogalmával bírnának; innét aztán azon folytonos hadonázás, innen a házassági ügynek annyi botor és ferdénél ferdébb

megítélése, melylyel műveikben csak nem minden lapon találkozunk; mi igen természetes, minthogy a dolog helyes megítéléséhez csak is a helyes fogalom nyújtja a szükséges kulcsot. És íme, mit tapasztalunk? A házasságnak fogalma különféleképp állított fel; a fogalom különbsége jobbadán azon szempontból eredvén, melyből az illetők kiindultak. Így a természeti-jogtudósok többnyire a vallás-erkölcsi szemponttól eltérő fogalmakat állítottak föl. És minekutána az újabbkori bölcsészet, különösen a racionalismus és naturalismus a tudományból a kinyilatkoztatást tökéletesen kiküszöbölte, igen természetes volt az is, hogy a házasságnak vallási jelentőségét kitagadva, abban semmi egyebet sem véltek föllelhetni, mint két különböző nemű személynek az érzékiség ösztöneinek kielégítésére kötött szerződését; mely fogalomnak aztán csak természetes következménye volt azon további állítás, hogy a házasság, mint ilyen, csak a polgári hatóság köréhez tartozik. S így történt, hogy napjaink politikusi és hittani rationalismusa a házasságnak alapját tökéletesen megtingatta. – Sem a hittani, sem a politikai rationalismus nem ismer keresztény házasságot; mert a jognak isteni eredete leginkább a házassági jogban mutatkozik. – Így tehát a szabadelvűség, az isteni jog iránti hitetlensége és oly természeti jog elfogadása által, mely sem az ember természetének, sem a jognak valójában meg nem felel, a keresztény házassági jog isteni elemeit a házassági jogból kitörölte, minél fogva mai jogászaink a házasságban e vagy ama célból kötött egyszerű szerződésnél egyebet nem látnak. De daczára ennek még is alig találhatni a természetes ész követő tudósok között csak kettőt is, kik a házasság fogalma megállapításában egyetértének. Mi szinte igen fényes bizonyítéka a magára hagyatott, és a kinyilatkoztatást nélkülöző ész gyarlóságának. Mire nézve egy újabb német tudós azon megjegyzést tévé: hogy a házasságnak jogászaink által adott meghatározása a házasságtól kebellázító nyerseséggel választja el a szellemet, lényegét pedig az érzékiségben keresi; míg a házasságot magok a pogányok is sokkal helyesebben magyarázták.

A házasság a kinyilatkoztatás útmutatása szerint egy *férfi*-*nak* egy *nővel* feloldhatlanul, a végből lett törvényes szövetkezés, hogy a sóvár érzékiség helyes korlátok közé szoríttassék, hogy gyermekeket nemzenek és neveljenek, hogy földi és örök boldogságuk elérésében egymást istápolják. Ezen házassági szövetséget Krisztus mennyei áldással szentelte meg, azaz: a szentségnek kegyelmét kötötte hozzá, hogy a tisztességes házasságból az igaz Istennek és Megváltónk Jézus Krisztusnak tiszteletére

keresztény népek származzanak. Ezen és hasonló leírásokra nézve megbecsülhetetlen őszinteséggel a tudós Buddeus ezeket jegyzé meg: doch diese Darstellung kann nur denjenigen genügen deren Gemüth die Lehren unserer positiven Religion mit Lieb und Festigkeit ergriffen hat. In einer Zeit, wo dies nur selten de Fall ist, wo man Alles auf Willkür zurückzuführen sucht, und nichts als höchstens einen förmlich abgeschlossenen Vertrag gelten lassen möchte, die Wiederauflösung jedes Vertrages aber durch Willkür der Contrahenten als ein vorzügliches Palladium der Freiheit ansieht; in dieser Zeit muss sich die Wissenschaft auf einen Punkt stellen der solcher Unterlage nicht bedarf. Ez, úgy látszik, világosan van mondva.

De térjünk el egy időre ezen tételes – mert kinyilatkoztatáson nyugvó – fogalomtól és tekintsük a házasságot pusztán bölcsészeti szemekkel; határozzuk meg bölcsészileg a házasságot hogy ennek alapján aztán azokkal is győzedelmesen megvívhasunk, kik Isten és a kinyilatkoztatás neveinek hallatára szálnalmas gúnymosolylyal tekintenek ránk. – Mi tehát a házasság bölcsészeti szempontból? A házasság két különböző nemű embernek tökéletes egyesülése, melyben a két házastárs egymást szükségkép kölcsönösen áthatja, az egyik mintegy átolvad a másikban és kölcsönösen egymást eltöltik; – de ez csak a legbensőbb és legmélyebb szeretet mellett lehetséges. A házasság a szeretetnek szüksége gyanánt tűnik föl; mint^ oly kívánság és vágyakodás, mely szeretni és szerettetni óhajt. És ez a szeretet képezi a házasságnak alapját és természetes kötelékét. De ezen szeretetnek E szenvedély rohamaitól mentnek lennie és a peres szeszélyein fölül emelkednie kell. Mert csak ez által különbözik a házasság oly viszonyoktól, melyek csupán a testiség kielégítésére köttetnek valamint a bizalom a megnyugvás sem rekeszthető ki azon szerencséből, mely a házasságban kerestetik. Az érzékek csak a testek érintő és összefűző eszközei; de az embernek, mint két világ polgárának azon tökéletes egyesülésre, melyet a házasság által elérni igyekszik, valamint egész természetének teljes kielégítésére, melyet belseje annyira óhajt, elkerülhetlenül egy szellemi kötelékre is szüksége van, melyből ama tiszta, az érzékek önkénytelen gerjedelmeitől független, és ezeken fölül emelkedő magasztos szeretet eredjen. A házasságot nem csak a külső közösség, a testek egyesülése, hanem inkább a lelkek egyessége képezi, és a házasságnak ezen szellemi kötelék a lényege. Hogy az ily természetű egyesülés csak is két egyén között lehetséges, és ezek között is mindenki másnak tökéletes kirekesztésével lehetséges.

magából a dolog természetéből tűnik ki. – Ha tehát a házasságot az egyénekben alapjánál fogva tekintjük, az két külön nemű személy kettős, úgymint testi és szellemi kötelék által *közvetített teljes és felbonthatlan egyesülésének mutatkozik*.

A szellemi egyesülés képezvén tehát a házasságnak valóságos lényegét és igazi kötelékét azon kérdés merül föl: mely utón létesíthető egy ily tiszta, benső és az állandóságnak kezességét magában hordó egyesülés? hol találunk kezességet az érzékek zabolátlan játéka ellen? hol a hatalom, mely ezek hevességét fékezné? – Talán a törvényben? de a törvény mint a társadalmi akarat kifejezése nem nyújthat a házasságnak kezességet, és pedig annál kevésbbé, minthogy maga a házasság a társadalomnak alapja. A szeretet nem alapítható meg a jogon, mert épen ott kezdődik a jog, a hol a szeretet megszűnt. Azért a szerződések ereje és érvényessége a házasság kötelékének és biztosítékának nem is tekinthető. Mert a belső érzelem hiányában, mely köteleit önkényt teljesíti, és teljesítené még azon esetre is, ha mit sem ígért volna, a szerződéseknek némi becsét és biztosságot csak még a törvények és ezek végrehajtói nyújtanak. De a szeretet nem tűr kényszerítést, erőszakot, és ezekkel meg *nem fér*. Mit használjanak tehát a törvények és szerződések? A szerződések az egyetértésnek csak következményei, nem pedig eszközlői. És valójában nem azért értünk egyet, mert szerződünk, hanem azért szerződünk, mert egyetértünk. Ezen egyetértéssel megszűnik a szerződés alapja is, és megszűnnének magok a szerződések is, ha azok teljesítését nem biztosítaná a törvény. A hova pedig a törvények ki nem hatnak, ott szerződések sem segíthetnek rajtunk. Csak beleegyezésünk és az, mire kényszeríttethetünk, képezi a szerződésnek oly alapját, melyre valamit építeni lehet. A mi ezentúl valamely ígéretnek becsét és értéket tulajdonit, azon belső érzelem, mely kötelességének tekinti és mint olyant, teljesíti is azt, a mi jog gyanánt és kényszer által soha senki által érvényesíthető nem volna; értem a lelkiismeretességet, mely nélkül a hűség ígéretének, melylyel a házasság kezdődik, semmi értelme sem volna; minthogy az, kít lelkiismerete nem oltalmaz és kormányoz, nem kezeskedhetik arról, hogy hajlamaitól nem fog majd ide, majd oda sodortatni. – A lelkiismeretnek ezen hatalma egy felsőbb törvénynek öntudatában rejlik, melynek őre és végrehajtója szívünk legtitkosabb gondolatait is ismeri, és ki elől nem fogunk menekülhetni, habár az emberek ítélete ellen biztosítva vagyunk is. Ez pedig az Isten iránti önkénytelen és folyto-

nos hódolatnak egy neme. Ezen öntudatot követni annyit jelent, mint Istent szolgálni, ennél fogva tehát a lelkiismeretesség és vallásosság egyet jelent. Innét történt, hogy az ó kornak minden népei a házasságot vallásuk oltalma alá helyezték. És az ó kornak kettős oka volt arra, hogy a házasságot a vallás oltalma alá helyezte és a házassági köteleket a vallás által szentesítette; mert nem csak azért tette ezt, mivel a vallás a leghatalmasb gát, melyet az érzékiség kicsapongása, a hajlamok állhatatlansága, a szenvedélyek zabolátlansága ellen vethetett; hanem azért is, mivel ez által a házások szeretetének oly alapot biztosított, mely minden többinél sokkal kevesebbet volt a körülmények változékonyságának és a kor befolyásának alávetve; – és csak ez lehetett a mindenkor megújuló szeretetnek kiapadhatlan forrása.

De a valódi szeretet csak a keresztény vallásban tenyészik. Szükséges volt tehát, hogy a keresztény vallás az emberek szívét meglágyítsa – propter duritiem cordis – és isteni szeretettel töltse el, azon szeretettel, mely az embert önmagán, saját szenvedélyein, és a földi kéjek és érdekek csalékony ingerein fölül emeli; és innét van, hogy csak a keresztény vallás állíthatta föl elengedhetlen törvény gyanánt az annyi viszontagságoknak alávetett házasság feloldhatlanságát; minthogy egyedül a kereszt vallása nyújtja az embernek az éhez szükséges eszközt is, eltöltvén szívét a kiapadhatlan isteni szeretettel, mely létezése és életének minden mozzanatain elterjedve, az alázatosság és önmegtagadásban gyökerezve, az embert annyira megedzi, hogy az életnek baleseteiben is diadalának biztosítékát, legmagasztosb és legnemesebb örömeinek forrását látja. – Innét magyarázandó, hogy ott, a hova a kereszténységnek szelleme el nem jutott, ezen törvénynek fogatosítása mindenkor lehetetlen volt, vagy, a hol ezen szellem kihalt, ott mindig ezen törvény volt az első, melynek eltörlése az egyháztól szorgalmaztatott.

A házastársak egymás iránti egyetértő alárendelésének, mely egyszersmind békéjük és boldogságuk alapföltételét képezi, szükségkép szabadnak, önkénytesnek kell lennie, mert csak is mint szabad és önkénytes gondolható, e nélkül az ellenkezőjét szülné annak, a mit szülnie kellene. Minden önkénytes alárendelés a szeretetnek cselekménye. Mely alárendelésnek nem szeretet az alapja, az csak szükségből vagy kényszerből származhatik. Csak az által, hogy a házastársak szeretetből saját akaratokról lemondanak, és korlátolt önségökből mintegy kivetkőztetik magokat, érhetik el és létesíthetik azt, a mit a házasságban keresnek. De ezen szellemi szeretetnek kútfeje az Isten, valamint a

physikai természet azon ösztönnek forrása, melyet az emberek dőresége oly gyakran a szeretet nevével ékesít!

Nem a törvények, nem a szerződések ereje képezi tehát voltakép a házasságot, és nem ez biztosítja kötelékét. De ha a házasság még is szerződési viszony volna; akkor azon társadalmi hatalomtól mely a szerződéseket általán szabályozza, és azok értékét meghatározza, semmikép sem lehetne azon jogot sem eltagadni, melynél fogva hasonlólag intézkedik a házasságra Vonatkozólag is; miből aztán az államhatalomra nézve egy oly törvényhozási jog keletkeznék, melynek határait egyes esetekben igen nehéz volna megszabni. – Ennek okáért elkerülhetlenül szükséges, hogy fejtsék meg azon kérdés: valljon szerződés-e valójában a házasság? és ha nem volna az, mily minőségben volna a polgári és közjogi szempontból tekintendő?

2. §.

A házasság nem szerződés.

Az újabbkori államistenítő jogászok, hogy a házasságot minél biztosabban az állam mindenhatósága alá hajthassák, a házasságot szerződésnek kiáltják ki. De erre mi azt jegyezzük meg, hogy a házasság minden egyéb inkább, csak nem szerződés. Mert a szerződéshez egy bizonyos, a felek rendelkezésétől függő tárgy vagy dolog kívántatik, melynek átengedése által a szerződés teljesítettik. Ezen tárgy a házasságnál tökéletesen hiányzik. Szerződés csak egyes külső dolgok körül köttetik. De hol van itt az egyes külső dolog? hol csak az egész és tiszta személyiség forog fenn. A szerződésnél a dolog mintegy a két személy között fekszik, a két személy ez által egymás irányában önségének még inkább megszilárdult elkülönítésében létezik. A szerződés két személynek fölfegyverzett önző békessége. A házasság mint szerződés a szerződő felek önkénye alá volna helyezve, úgy, hogy annak módja és tartama teljesen saját kedvökre volna bízva. Mily képtelenség! A házasság mint kegyelet és szeretet, minden szerződésen fölül áll. A házasság földi véletlenségei (a birtok viszonyok) a szerződésnek ugyan tárgyai, de nem maga a házasság. – Nem is lehet talán azt mondani, hogy a házasság annyiban legalább szerződésileg köttetik, a mennyiben a kölcsönös egyetértésnek nyilvánítása szerződést képvisel; minthogy a tárgy, melyre a beleegyezés vonatkozik, épenséggel nem oly

tárgy, melyről szerződhetnénk, és nem szavakról van itt a szó szerződésről csak ott lehet szó, a hol ennek jogi mozzanatai fellelhetők. Mert ha tekintjük a házasságnak lényegét, ezt a házasság felek egymás iránti szeretet és hűségének viszonyos kötelezettsége képezi, melylyel az alku- és szerződésnek semmi köze. – A házasságnak kellékei nem oly dolgok, melyek a felek akaratjától függnének, nem is változtathatnak, a mint ezt talán a felek némelykor tenni óhajtanák, és a házastársak kötelmei soha sem lehetnek egy obligatio vagy actio tárgyai. Erre ugyan azt lehetne megjegyezni, hogy habár a szeretetben egyesülés, mely a házasságot képezi, nem olyasmi, a mi a felek akaratjának alája volna vetve, és mint ilyen nem is eshetik szerződés alá, de azon igyekezet, melylyel ezen egyesülés után törekednek, mint a felék önkényétől függő, a házassági szerződés tárgya lehet, sőt szükségkép ennek tekintendő is. – De a felett, a mi erkölcstelenség nélkül meg nem tagadtathatik, nem szerződhetünk, és pedig szintoly kevéssé, mint ellenkezőleg a felett sem szerződhetünk, a mi erkölcstelenül tilos. Ez ép annyi volna, mintha az iránt akarnánk szerződést kötni, hogy erkölcsösök és igazságosak leszünk. A házassági egyesülés már ezt mind magában foglalja, és evvel egyzersmind mindazon kötelezettségek is együtt járnak, melyek a szerződésnek tárgyai soha sem lehetnek. Ha a házasságot szerződésnek akarnók tekinteni, nem volnánk képesek meghatározni, hogy mikor és mi által nyeri az teljesítését, mely képtelenség az első pillanatra már mindenkinek szükségkép szemébe ötlük. Ha a házasság szerződés volna, akkor a házastársak egymás iránti kötelezettségeinek forrását a szerződés képezné. De ki volna képes egy oly házassági szerződést kiállítani, melyben tekintettel minden lehetséges esetekre minden kötelezettségek előre kimerítőleg meghatározatnának. A házasság szerete, az anya gyöngédsége, valljon kiköthető-e? A házasság olyas valami, a mi meg van határozva, és a mi rendeltetését nem a felek önkényes rendelkezéseiből nyeri. A kikötések nem változtathatnak azon semmit. Hogy lehet tehát olyasmit szerződésnek nevezni, a mi minden szerződési föltételeket kirekeszt. A szerződés teljesítése időpontját illetőleg a dolog igen világos, ha csak a testi egyesülés nem tekintetik annak, mely azonban nem is tartozik szükségkép a házasság lényegéhez. – A házasság tehát valósággal nem szerződés, hanem inkább egy szerződés teljesítésének mutatkozik. És valójában mit ígérhetnek egymásnak a jövő házastársak? hogy egybe akarnak kelni. És ha egybekeltek, a szerződés teljesebbé ment. Vagy talán folytonos mindennapi, minden órán, minden perc-

beni egybekelés áll be ekkor? Nyilvánvaló dolog, hogy minekutána a házasulandók összeadtak, a házastársak egymás iránti viszonyaik igen megváltozván, többé nem szerződési viszonyok; nem függenek többé a szerződéstől, hanem inkább a kötött házasság teljesezésének következményei és szükséges hatásai; valamint a tulajdoni jogok, melyeket bizonyos hozzánk tartozó tárgyra nézve gyakorolhatunk, nem azon vételi szerződésből származnak, melynek alapján a tárgy hatalmunkba került, hanem inkább természetes következményei a birtokba vételnek, mely által az tulajdonunkba ment át, azon jogi elv szerint: *traditionibus et usucapionibus, neque nudis pactis rerum dominia transferuntur*. A ki nekem egy tárgyat eladott, semmikép sem mondhatja, hogy csak a vele kötött szerződés erejénél fogva, van jogom a dologgal úgy élni, a mint tulajdoni jogomnál fogva tesszik; és nem is tagadhatja meg tőlem azon jogot, hogy a dologról így vagy amúgy rendelkezessen!, a mint én ezt tulajdoni jogomnál fogva jónak találom. Ő egyszer a dolog tulajdoni jogát nekem átengedte, evvel minden ki van mondva, és köztünk mindennek vége. A szerződő felek azon viszonyai helyébe, melyek a tulajdoni jog átadása előtt léteztek, más viszony lépett, t. i. a tulajdonosnak a dologhoz viszonya. – Azon hasonlóság (analógia) mely a házasság és tulajdon között létezik, könnyen fellelhető, habár nem is tartanak szemünk előtt a római törvények példáját. A házastársak valójában egymásnak adják át magokat, és mindaz, a mit házastársi minőségökben egymástól követelhetnek, személyük és egész lételök beállott kölcsönös és tökéletes átadásának természetes és szükséges következménye. – Tulajdon annyit jelent, mint teljes és kirekesztő rendelkezési jog; a házasság sem egyéb, mint teljes és kirekesztő odaadás és egyesülés; – a kettő között nincsen más különbség, mint az, melyet a személy és dolog között maga a természet alapított meg.

Ezen szempontból tekintve, a házasság, valamint a traditio vagy a tulajdon átadása is, csak egyszerű tény, melylyel a törvények bizonyos jogi következményeket kötnek össze. – De a házasság becsét és értékét nem a törvényektől kölcsönzi; mind azt, a mivel bír, önmagából bírja; ellenben az is igaz, hogy belbecse – és azon körülmények, melyek alatt köttetik, határozzák meg a törvény által neki tulajdonított eredményeket. – De menjünk tovább és folytassuk az összehasonlítást. Ismeretes dolog, hogy a tulajdoni jogczim a tulajdonszerzési módtól (*titulus et modus acqumrendi*) mindig megkülönböztetendő. A tulajdon egyedül az átadás vagy traditio által szereztetik, míg a jogczimból csak sze-

mélyes kereset származik. A traditio mindig azon hatással bír hogy a tulajdont átszámaztatja, valahányszor ez igazságos okból (C*justa causa*) történik, és ez a *justa causa* azon tény, melyből az átadónak azon szándoka, hogy a tulajdont a dolognak átvevőjére akarja átruházni, kiderül; eltekintve a címnek értékétől és azon szerződés érvényétől, melynek alapján az átadás megtörtént. Ép úgy áll a dolog a házasságnál is; itt is szükséges, hogy a szerződés, vagy kölcsönös ígéret között, melynek következtében házasságra lépnek, és az egybekelésnek cselekménye között, mely által a házassági jogok szereztetnek, megkülönböztessünk. – Mindenki tudja, hogy a házasság nem jó létre az által, hogy a felek egymásnak házasságot Ígérenk, vagy a házassági szerződés által; hanem egyedül a kölcsönös átadás által, melyet ígéretök beváltására egymás irányában eszközölnek; és mihelyest ezen átadás megtörtént, minden ebből származó sajátos eredményeivel, jogaival, és kötelmeivel fennáll, függetlenül azon szerződéstől, mely azt megelőzte.

Miután a hasonlóság felállításánál a római törvényre hivatkozunk, egynémelyiknek talán azon tétel jutand eszébe, *quod consensus faciat nuptias*, és ezen tekintélynek általunk történt használata fölött meg fog hökkeni. De hogy a rómaiaknál szokásos többféle házassági módokat ne említsük (*per confarreationem*, *per coemptionem*, *per usum*) csak azt az egyet akarjuk fölemlíteni, hogy még sokkal később is, midőn a régi jognak csak nem minden külszerűségei eltűntek, a házasság csak is azon percztől, számíttatott, a melyben a nő a férjnek átadatott. *Cum ducta fuerit*, szokták a rómaiak mondani; mivel ezen átadás a nőnek a férj házába való, akár ünnepélyesebb akár kevesbé ünnepélyes, bevezetése által történt. Ezen körülmény, mely úgy látszik, nem lett kellő figyelemre méltatva, világosan bizonyítja azt, hogy a római törvényben létezett és el is ismertetett valójában azon hasonlóság, melyet állítunk a tulajdon és a házasság között, és hogy a fent idézett jogszabály, melyre rendesen hivatkoznak, csak azon értelemben veendő; hogy egyedül a férj és nő szándékától függ annak meghatározása, valljon a létező nemi közösülésben valóságos házasságot vagy ágyasságot kell-e elismernünk? Értelmezésünket maga a történelem is támogatja.

Hogy a házastársak személye és összes létének ezen egymás irányában eszközölt kölcsönös átadása, érvényes legyen, itt is, mint minden más dolog átadásánál megkívántatik, hogy az átadás *ex causa justa* történjék, az az oly tényt követel, melyből kiderül, hogy valódi házassági szándékkal, az egyesülésnek föl-

tétlen és kirekesztő szándokával történt legyen. És minthogy ezen tökéletes egyesülés – mint már előbb láttuk – csak is a vallásnak segítségével eszközölhető, nélküle pedig nem lehetséges, azért azon ténynek, mely a *causa justa*-t képezi, és melytől a kérdéses átadás értéke függ, szükségkép vallási természetűnek kell lenni. Legalább annyi bizonyos, hogy midőn ezen tény létre jött,[^] és a felek szándéka ki van derítve, a *traditio* minden következményeivel fenn áll, és egy megelőzött szerződés érvénytelenségének ürügye alatt, vagy más egyéb jogalapon soha meg nem semmisíthető. – Nyilvános tehát ezekből, hogy az állam a szerződésnek alapján semmiféle befolyást vagy jogot nem érvényesíthet magára a házasságra; és ha egyszerűen oly cselekménynek tekintjük is a házasságot, melylyel a törvények bizonyos következményeket kötnek össze, még is a polgári és politikai jogra nézve is, lételet és becsét csak a vallásból meríti, és vallásos szempontból és mint vallásos cselekmény tekintendő – legalább a keresztények között – minek előtte a törvényes szempont alá helyeztetik, és a jog körébe vonatik. Azon különös és elkerülhetlen ellenmondást nem is akarjuk említeni, hogy a házasságot, melyet sem a törvények, sem a szerződések nem eszközölhetnek, ezeknek hiánya, illetőleg ellenmondása még is megsemmisíthesse.

Így tekintetett a dolog az őskorban is, midőn egy valódi házasság elismerésére a férfiú és nőnek egyesülésében nem kívántak egyebet bebizonyítani, az úgy nevezett *maritalis honoris affectio*-nál. És a császárok voltak azok, kik önkényes határozataikkal – *comme chez nous* – felforgatták az igazi álláspontot, melyből a házasság érvényességének kérdése megoldandó.

Midőn a házasságot lelkiismereti dolognak mondjuk, melynek a közhatalom befolyásától szükségkép függetlennek kell lenni, igen is tudjuk, hogy elveink nem elégítik ki azokat, kik a lelkiismeret szabadsága alatt nem értenek sem többet, sem kevesebbet, mint tökéletes fölmentést minden vallási kötelék és minden kötelmek alól, melyek abból származnak, és kik csak ez értelemben sürgetik a lelkiismeret szabadságát; de igen természetes, hogy ily nemű szabadságot sehogy sem engedhetnek meg oly dologban, mely a társadalom összességére nézve vajmi nagy fontossággal bír. De így önmagokkal jutnak legnagyobb ellenkezésbe; mert íme abban tulajdonítanak a politikai és polgári törvénynek leghatározottabb befolyást, a miben maga a dolog természete azoktól minden hatalmat megtagad, és a polgári törvényhozásnak oly tekintélyt kénytelenek tulajdonítani, mely azon alapelvvel, melyet érvényre akarnak juttatni, a lelkiismeret sza-

badságával, melyet követelnek, homlokegyenest ellenkezik. És ezen észrevételünk a lelkiismereti szabadság kérdé- sére vezet a polgári és politikai életben, melynek helyes meg- oldásától függ azon befolyás is, melyet az állam a házasságra mint vallási meggyőződésből eredő lelkiismereti dologra gyako- rolhat.

3. §.

A lelkiismereti szabadság a polgári és politikai életben.

Mindenek előtt azt jegyezzük meg, hogy készakarva szólunk a polgári és politikai életbeni lelkiismereti szabadságról, mely nem jelent egyebet, minthogy polgári jogaink kockáztatása nélkül szabadon nyilváníthassuk a vallás és morál ügyében érzelmeinket és elveinket. Ezenkívül a lelkiismeret szabadságának nincsen ér- telme, mivel minden vallási vagy erkölcsi tekintély csak annyiban az valójában, a mennyiben önkénytesen hódolunk neki; míg az- alatt minden kínálkozó igazság azon követeléssel lép élénk: hogy ismerjük el, hogy vessük alá magunkat, hogy engedelmeskedjünk neki és – szerinte éljünk. Ha tehát szabadságunkban is áll bizo- nyos tekintetben, egy bizonyos tekintélyt, mely előttünk az igaz- ság közegéül mutatja be magát, mint ilyet vagy elismerni vagy nem; – még sem áll soha szabadságunkban az igazságnak, ha ezt egyszer felleltük, ellenszegülni, és nem lehet azon általános és visszautasíthatlan kötelezettséget tagadni, melynél fogva az igaz- ságnak, leljük azt bár hol is, mindenkor föltétlenül hódolni tarto- zunk. Nagy önámítás volna tehát, ha azon dolgokban, melyek az értelemtől és meggyőződéstől függnék, más szabadságról akarnánk szólni, mint arról, hogy két ellentétes tekintély között választha- tunk. Ezen választási szabadság épenséggel nem tagadható; mert lehetetlen, hogy kényszerítés által valakit meggyőződésre veyes- sünk; minthogy az, ki engem kényszerít, és elvének csak külső elismerését keresi, ugyan ezáltal tetteleg csak hazugságot akar, és az igazságnak uralmáról lemond. Hanem az, kinek hivatása abban áll, hogy minket bizonyos igazságokra tanítson, amennyiben csak azt tanítja, a mit ő maga is hisz; ezen igazságokat mint megannyi törvényt terjeszti élénk, melyeknek magunkat alávetni tartozunk, és mint ezen törvény közege hűtlenség és áruulás nélkül semmiféle, hatalmában álló eszközt el nem mulaszthat, hogy azoknak elisme- rést és érvényt szerezzen.

Az egyház tehát – értjük a tanítót – mint az Istentől e

czélra rendelt társulat, nem mondhat le soha azon követelésről, hogy öt kövessük, hogy neki engedelmeskedjünk; nem mondhat le soha azon törekvésről, hogy az embereket ezen törvénynek alávesse, melynek érvényesítésére hivatva lett, mivelhogy ez saját hitének és meggyőződésének törvénye. Az egyház nem ismer más igazságot, mint azt, a melyre alapítottatott – ego Veritas –; ő irányában szabadságról szólni és azt követelni, hogy az ellenkező nézetet tűrje, épen annyit jelent, mint kötelességünket megtagadni, melynél fogva az igazságot követni tartozunk, vagy tőle azt kívánni, hogy saját kötelességéről lemondjon. – A lelkiismeret szabadságáról tehát csak is a polgári és politikai rendre nézve lehet egyedül a szó, és az egyház tekintélyének senki ellene nem szegülhet, ha csak azon igazságot nem tagadja, melyet az egyház tanít, és ezáltal egyszersmind le is mond azon jogáról, hogy hozzá tartozik. – Az államban és polgári életben ellenben a szabadság és kényszermentesség a vallásbeli meggyőződési ügyekben szintoly elvitázhatlan törvény. A politikai hatalom nem pártolhatja a tant a nélkül, hogy a tan feltölttá és így visszaéléssé váljék. Nem az államhoz tartozik tehát, hogy saját tekintélyénél fogva törvényeket szabjon oly dolgokban, melyekben az emberek magaviseletét vallási elvek és személyes meggyőzések így vagy amúgy határozzák meg; legalább ezt nem tehetné a nélkül, hogy az emberi nem általános fogalmait és eredeti eszméit ne sértené. – Midőn pedig azt kívánjuk, hogy mindenki saját meggyőződése szerint cselekedhessek, távol vagyunk attól, mintha azon szabadságot szorgalmaznánk, hogy mindenki úgy cselekedhessek, mintha semmi meggyőződése sem volna. Sőt ellenkezőleg, mert van egy alapigazság, melyet senki meg nem tagadhat, van egy általános, minden embert kötelező tartozás, mely alól senkinek sem szabad magát kivonni, értem azon kötelességet, melynek következtében az igazságot keresni, és a mit ennek megfelelőnek találtunk, azt követni és gyakorolni is tartozunk.

Ezen alapigazságnak elismerése nélkül az emberek között semmiféle összeköttetés sem volna lehetséges, és magok a szerződések is értéknélküliek volnának; minthogy csak ezen törvénynek alapján vagyunk adott szavunkkal lekötve, és a lelkiismeret szabadságáról és az ezen szabadságra való jogunkról szó sem lehetne; mivel csak is azért, mivel azt tartozom cselekedni, a mit igaznak elismertem, van jogom is azt cselekedetni, a mi meggyőződésemmel megegyez. – Ha tehát az egyháznak kötelessége, hogy minket azon igazságokkal megismertessen, melyeket hinnünk, és azon törvényekre oktasson, melyeket követnünk kell, – akkor

az államnak a föladata arra ügyelni, hogy mindenki azon törvényeket és igazságokat, melyek elfogadására és hitére magát kötelezte, valójában kövesse és teljesítse is, legalább azokban, melyek a társasággali érintkezést illetik. – így fogna aztán az állam és az egyház az örök igazságnak diadalára és az ember végczélja elérésére közreműködni a nélkül, hogy az egyház az állam jogaiból valamit bitorolna, vagy az állam az egyháznak teendőiből valamit magának tulajdonítana, minekutána az egyház csak azokkal foglalkoznék, miket hinnünk, és az erényekkel, melyeket gyakorolnunk kell; az állam ellenben gyakorlandó befolyásánál csak azon kötelmeket tartaná szem előtt, melyekre az elfogadott és elismert igazságok és törvények a polgárokat mások irányában kötelezik. Mert mi egyébre volna rendeltetve alapjogaival együtt a polgári társadalom, hanem arra, hogy jognak és igazságnak – melyek valójában ugyanazonosok – diadalát biztosítsa, és megakadályoztassa azt, nehogy talán azalatt, míg a szellem az igazság után törekedve halad, lépteit az életnek visszas gyakorlata, a következetlenség és hűtlenség megbénítsa, és a szellemet a setétség és bárbarság országába visszadorolja!

A vallási törvények magtartása, azon kötelességek teljesítése, melyeket ezen törvények szabnak, tehát az első cél, melyet a polgári hatalomnak minden rendeleteiben önmagának kitűznie kell. Mert azért rendeltetett, hogy azon erőt és hatalmat pótolja, melynek az erkölcsi tekintély, az emberi gyarlóság és állhatatlanság elleni harczában híjával vagon. De e tekintetben az állam mit sem parancsolhat, sem törvényeket nem szabhat, hanem egyedül azon hatalommal van fölrüházva, hogy az embereket azon törvények korlátai közé szorítsa, mely törvényeket ők magok szabtak önmagoknak, vagy helyesebben mondva, melyeknek önkénytelen vetették alá magokat azért, mivel azokat igazoknak ismerték el, vagy legalább igazoknak tartották. Ez azon oltalom, melyben a különféle vallásfelekezeteket az állam részesíteni tartozik, mely oltalom első kötelességei közé tartozik anélkül, hogy szükséges volna közöttük a bíraskodást gyakorolni. Vagy ki ruházta fel a törvényhozókat azon joggal, hogy ők az emberek vallási meggyőződését semmibe se vehetik, visszautasíthatják, és ennek helyébe saját meggyőződésük törvényét rendelhessék?

A lelkiismeret-illetőleg vallás-szabadsággal tehát úgy áll a dolog, vagy legalább úgy kellene állnia, mint hajdan a polgári szabadsággal a Germánoknál, kiknél ugyanis mindenki maga választotta azon törvényt, mely szerint élni akart, mely szerint házát és minden viszonyait rendezte; – a polgári hatalom közegei az-

tán nem azon szabályok szerint Ítélték meg az illetőt, melyeket a hatalom rendelt, vagy neki tetszettek, hanem azon törvények szerint, melyeket ő maga fogadott el, és melyeknek magát önkénytelenül alávetette. Mindnyáj ok biztosítására a közös szabadság és jólét érdekében ezen törvények mindenkor épen lőnek fenntartva; és a jólét inkább a törvények pontos teljesítésében, mintsem az érdekeknek némelykor igen nehéz összevetésében kerestetett. – Igaz ugyan, hogy a vallás és lelkiismeret-szabadság czége alatt a többség épen ellenkezőjét óhajtja annak, a mi hajdan ezen néven neveztetett. Mert nem annyira oda irányozvák törekvéseik, hogy a vallás szabadon gyakoroltathassék az államban, hanem inkább oda igyekeznek, hogy az állam által a vallástól és lelkiismerettől fölmentessenek. Már pedig vallás nélkül nincsen erkölcs, erény nélkül nincsen szabadság. Az egyedüli eszköz tehát arra, hogy a közös biztonság az egyesek szabadságával megférjen, a politikai és vallási szabadság találkozzanak, épen abban rejlik, hogy hitét mindenki nyíltan vallhassa, és pontosan e szerint élni tartozzék, valahányszor egyéni meggyőződése a nyilvános polgári renddel érintkezik. Hogy a vallás az államban nélkülözhető, ez mindenkor csak néhány öntelt és erkölcstelen eszelősnek hiu álma volt. Ha ezen elvek igazak, akkor kiválólag a házasságra nézve kell érvénynyel bírniok, mely már természeténél fogva különös vallási jelleget visel magán, és közvetlenül a lelkiismeret ítélőszékéhez tartozik. Mert a polgári törvény nem teheti azt sem törvényszerűvé sem igazságossá, a mit a lelkiismeret kárhoztat, és a lelkiismeret nem helyeselheti azt, a mi elveinkkel és vallási meggyőződésünkkel meg nem egyeztethető. Ezek után nem lesz nehéz azon szabályokat meghatározni, melyek a házasság törvényszerűsége és érvényessége fölötti kérdésekben mindenkor kövendőek. Ezen elvek a következő tételekre vonhatók össze:

1. a házasulandó személyek vallása követelményeinek teljesítése nélkül, nincsen házasság.

2. az e szerint érvényes és valóságos házasságoknak csak akkor vannak polgári következményeik, ha azok a polgári törvény-követelte föltételek alatt kötettek.

3. ha ezen föltételek hiányoznak, akkor birjon a polgárilag eredménytelen, de vallásilag érvényes házasság mindazonáltal azon következményekkel, melyek a vallás és morállal Összefüggnek, melyek a polgári hatalom által is fentartandók; a mennyiben t. i. a vallási és erkölcsi elvek súlya, vagy az egyház tekintélye magára hagyatva nem volna elégséges, hogy azok megtartását és erejét biztosítsa.

Mert az, a mi az állam törvényei ellen, vagy úgyszólván, a törvények jogkörén túl és egyedül a lelkiismeret és vallás szabályai szerint történik, érvényes lehet ugyan a lelkiismeret- és vallásra nézve, de nem a polgári és politikai törvények körében. Ellenben valósággal nevetséges dolog volna az, ha az állam törvényei azt fölfüggeszteni vagy megsemmisíteni akarnák, a mi nem az állam által jött létre, és a mi nem az állam-törvények tekintélyén alapszik, vagy ezeken nem is alapulhat; és ép oly kevés értelme volna annak is, ha valamely dolognak természetes és vallási következményeit tagadjuk vagy ignoráljuk, mintha magát a természetet, a vallást vagy az egyházat akarnók tagadni azért, mivel nem emberi törvények által jöttek létre, sőt néha ezekkel ellenkeznek is. Az állam tehát oly kevésbé semmisítheti meg a házasságot, a mily kevésbé képes a házasságot eszközölni; mivel nem rendelkezhetik sem a physikai természet ereivel, sem a házasságnak erkölcsi föltételeivel, sem pedig a házassági frigynek erkölcsi hatásairól és következményeiről. Azáltal, hogy ez utóbbiak tagadtnak, a dolgon semmi sem változik, hanem csak egy jogszerű hazugság követtetik el, mely soha semmi jogost, azaz: gyakorlati és üdvös igazságot nem teremhet. – Tagadhatlan, hogy az állam bizonyos házasságoktól nem csak megtagadhatja a polgári következményeket, hanem azokat formaszzerűleg el is tilthatja, és azokat, kik a tilalom daczára még is megkötik, meg is büntetheti, mert a polgári viszonyok és alattvalói fölött ő az úr, kinek az alattvalók cselekményeikért felelősek; hanem hogy mennyiben legyenek az ily házasságok erkölcsi és vallási szempontból elítélendők, vagy fenn- és tiszteletben tartandók, eziránt az állam nem határozhat jogosan semmit, és az ő magatartását is a vallás és egyház törvényei szabályozzák. – Ha a hozott törvények megtartására alattvalóit lelkiismeretben akarja kötelezni, és másrészt ezen törvényeket a vallással hozza ellenkezésbe, akkor azon hatalmat tulajdonítja magának, hogy a lelkiismereteket lekötheti és fel is oldozhatja, mely hatalmat – legalább a gyakorlatban – az egyháztól meg nem tagad. Ki nem látja be, hogy az illetén tan sem a polgári, sem a vallási szabadsággal meg nem egyeztethető? A mi pedig a másik kérdést illeti, t. i. hogy a polgári viszonyoktól és következményektől eltekintve, az állam mily házasságot engedjen vagy tűrjön meg? erre nézve a következőn kívül más általános szabály nem állítható fel: ne tűrjön semmiféle házasságot, mely a házasfelek nyilvános és elismert valláselveivel ellenkezik. Ha ezen tagadólagos közreműködés korlátain túllép, vagy ezeken innen hátraféle elmarad, mindenkor vagy kényuralmat vagy zabolátlanságot fog szülni.

4. §.

A házasság csak improprie neveztetetik szerződésnek.

Ezek voltak a házassági ügyekben a hajdankornak is elvei. Magok a régi római jogászok is, kik a házasságot az életközösségének tekintették – *consortium omnis vitae* – igen is belátták, hogy a szerződés fogalma képtelen a házasság fogalmának kimeírítésére, és azt is, hogy nem jogászilag járnak el, kik a házassággal, mint merő szerződéssel bánnak el. – De mindezekkel mai jogászaink és bölcsészeink mit sem törődve a házasságot még is pusztá szerződésnek óhajtják tekintetni; de ez nem egyéb álnok cselfogásnál, az egyháznak a házassági ügyekre vonatkozó hatalmának minél könnyebb tagadására és megszüntetésére; e tekintetben az ellenséges támadás mindenkor a szerződésnek eddig be nem bizonyított fogalmából intéztetik az egyház ellen; és rendesen így szoktak okoskodni: a házasság szerződés; nincs szerződés azon jogosultság nélkül, hogy érvényesítésére kényszereszközök is ne használtatnának – valószínűleg tehát a szeretet és hűséget akarják kierőszakolni – de az egyház kényszereszközökkel nem élhet, tehát a házassági ügyek az egyházhoz nem tartozhatnak. Az egyházzellenes rendszernek alapul tehát épen ezen nézet szolgál, hogy a házasság szerződés. Mire nézve Pugge a hírneves bonni jogtanár azt jegyzi meg, hogy megfoghatatlan előtte az, mikép találkozhatnak még mindég jogászok, kik azért, mert a házasságban kölcsönös beleegyezésről van szó, azon nézetből, hogy a házasság szerződés, kibontakozni nem tudnak, és meg nem gondolják, hogy a tárgy, melyre nézve szerződést kötni lehetne, teljesen hiányzik. Ennél fogva a házasság csak improprie neveztetetik szerződésnek, a mennyiben t. i. ezen szó „szerződni” folytonos használat által annak kifejezésére szentesített, mi a házasság által szándékolatik. Innét van, hogy azok is, kik távol vannak attól, hogy a házasságot szerződésnek tekintsék, a házasságot még is szerződésnek, habár minden egyéb szerződéstől tökéletesen elütő szerződésnek, nevezik. Mert – a mint igen helyesen jegyzi meg egy névtelen szerző – (De imped. matrim. Mechliniae 1834) a ki a házasságnak eredetét és természetét figyelmes szemekkel kíséri, kénytelen lesz bevallani, hogy ez a szerződésnek egy különös neme, mely nem az embereknek, hanem közvetlen az Istennek köszöni eredetét, melyre nézve Isten maga oly szabályokat rendelt, melyek semmiféle emberi hatalom által meg nem változtathatnak, vagy

el nem engedtethek; p. o. egységét, felbonthatlanságát, és azon személyeket illetőleg, kik ezen szerződés érvényes megkötésére képesek vagy nem. Gen. II. 22-24. Le vit. XVIII–XX. Deut, XXII. 22–26. – Azért nem hiányoznak bölcsészek sem, kik az újabbkori bölcsészek és jogászok ezen nézetét igen élesen megrostálták, így Hegel maga, korunknak egekig magasztalt bölcsésze, Kantnak házassági fogalmát, melynél fogva a házasságot szerződés gyanánt tünteti föl, gyalázatosnak nevezi; és a többi között így nyilatkozik: (Grundlinien der Philosophie des Rechts §. 75) a házasság nem szerződés, mert 1. a szerződés természetéhez tartozik, hogy önkényből származzék. 2. mert az ugyanazonos akarat, mely a szerződés által létre jó, csak általa, azaz: az önkény által tételezett, és ennek folytán csak közös, nem pedig magában véve általános akarat. 3. mert a szerződés tárgyának szükségkép egyes külső és elidegeníthető dolognak kell lennie. A házasság lényeges föltételei nem bízathatnak a magánosok önkényére, hanem mint olyanok az ember erkölcsi természetében alapítottak meg, és a házastársak nem annyira szerződési kötelezettségek, mintsem szellemi egység, vallás és kegyelet által vannak lekötve. A házasság tehát nem pusztán szerződés, vagy ennél legalább valamivel több, mert a házasság képezi a családnak és államnak alapját, és ezen alapon nyugszik az erkölcsi rend, valamint az egyházban, úgy az államban is. Ez oly igazság, melyet az összes pogányság is elismert, és mely a dolognak észszerű megvizsgálásából szükségkép kiderül.

5. §.

A házasság minden másféle szerződéstől lényegesen különbözik.

És meg nem engedve, de föltéve, hogy a házasság szerződés, még is senki sem fogja tagadhatni, hogy a házasság minden másféle szerződésektől lényegesen különbözik. Vagy meri-e valaki a mindennapi közönséges szerződésekkel összehasonlítani azon cselekményt, mely – eltekintve egyelőre attól, hogy az Új szövetségnek szentsége – kezdetétől fogva oly magasztos kiváltságokban részesült? Ezen kiváltságok közé tartozik, hogy Istentől magától rendeltetett, minden polgári társadalom előtt, ki mint a házasság szerzője annak célját, alanyát, tárgyát, alakját és lényeges föltételeit megszabta; és az egyes házasságokat helybenhagyó és a feleket összefűző közreműködésével meg-

köti. Hogy a házasság Istennek közvetlen és különös cselekménye által alapított meg a világ kezdetén, világosan bizonyítják a sz. könyvek így. Gen. I. 27. ezeket olvassuk: *Deus masculum et feminam creavit eos, benedixitque Uli Deus et ait: crescite et multiplicamini.* És II, 18–20. „*Dixit quoque Dominus Deus, non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sibi, et edificavit Dominus Deus costam et adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam hoc nunc os ex ossibus meis quam obrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una;*” mely utóbbi szavakat Krisztus Máth. XIX–6. idézvé, azon jelentőségteljes szavakat teszi hozzá, „*itaque iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit homo non separet.*” – A házasságnak kiváltságaihoz, melyek által minden más szerződéstől különbözik, tartozik továbbá az is, hogy a végből rendeltetett, hogy kitörülhetlen vonásokkal fejezze ki Krisztusnak egyházávali egyesülését, hogy felbonthatlaná tegye azon kapcsot, mely két személyt összefűz, hogy az illetőket a benső és kölcsönös egyetértésre, melyet soha semmiféle világi hatalom nem pótolhat, elengedhetlenül kötelezze, végre hogy a keresztények között az Istent szellem- és igazságban imádók társaságát megörökítse. E szempontból jól mondja bizonyos hittudós: „*licet inter gentes, quae Deum ignorant, matrimonium in contractibus mere civilibus numeretur, non tamen in ecclesia Dei, in qua contractus ipsius divini Sacramenti materia est, ad gratiae productionem accomodati.*” (Drouin). És még világosabban fejezi ki ezen eszmét VI. Piuspápa az egrai püspökhöz írt levelében, melyben így szól: „*fallitur quisquis existimat, matrimonium, dummodo absit ab eo ratio Sacramenti, non esse nisi contractum mere civilem, atque adeo civili potestate solubilem. – Nam primo matrimonium non est contractus mere civilis; sed est contractus naturalis, divino jure ante omnem societatem constitutus et firmatus, qui etiam hoc insigni discrimine differt ab alio quocunque mere civili contractu, quod in eo genere civili consensus certis de causis interdum per legem suppletur, in matrimonio vero nulla humana potestate suppleri consensus valeat.*” – Megegyez ugyan a házasság a többi szerződéssel abban, hogy a házasság is kétfélnek beleegyezése által eszközöltetik, azaz: azon cselekmény által, melynél fogva mind a két fél beleegyez testének átengedésébe és elfogadásába, és a testek fölötti kölcsönös, tökéletes uralomba. Ezen beleegyezés által tehát a cserének egy neme történik, midőn t. i. mind két fél az átengedett testéért a másik fél testét veszi birtokba; de a házasság még is különbözik minden bármintű szerződéstől 1.

már eredetére és alapítására nézve is, mert, míg a házasság isteni eredetűnek bizonyul be, az alatt minden egyéb szerződés polgári vagy emberi intézményeken, vagy az emberek önkényén és magán cselekményeiken alapszik; különbözik 2. a tárgyra 3. aczélra 4. az adott és elfogadott jog- és uralomra 5. a csere módjára 6. azon jogosítvány-és hatványra nézve, melyből származik, 7. a cselekménynek belső hatására 8. a cselekménynek lényegére 9. a kötelekre nézve 10. arra nézve, hogy a beleegyezés hiánya nem pótolható, 11. különös tulajdonságaira nézve.

Igaz ugyan, hogy az egyház maga is a házasulandók cselekményét, majd szerződésnek, majd beleegyezésnek nevezi, de ezen szavak közös használatát legjobban felderíti az egyház gyakorlata, íme midőn az egyház a jegyesek akaratát puhatolja, Ígéreték nélkül a pusztá kijelentő nyilatkozatokkal megelégszik és minekutána kölcsönös beleegyezésük- nem pedig szerződésükről meggyőződött, kimondja rajok az ego vos jungo-t. – A házasság talán inkább törvénynek volna nevezendő, mintsem szerződésnek sz. Pálnak szavai szerint: „mulier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit, quodsi dormierit vir eius, liberata est.” – De legyen bár a házasság valóságos szerződés is, legyen – a mint mondani szokták – a személyiség átadása és elfogadása, lényegében még sem volt soha, de nem is lehetett egyéb szellemi szerződésnél; szerződés ez, melyben a házas fél kölcsönös beleegyezés alapján nem állatiasságát adja át nemzői eszköz gyanánt házastársának; még kevésbé kéjösztönének kielégítésére adja azt eszközül, hanem kötelezi magát, hogy házastársával lelki és testileg egyesül, elválhatlan életre, a végből, hogy egymásnak szeretettel szolgáljanak, egymást gyámolítsák, mint azt a házas élet követeli. – A házasság a keresztény vallások szerint Krisztusnak egyházával és Istennek a lélekkel való egyesülésének jelképe. Talán Krisztus is saját alapította egyházával, vagy Isten is a lélekkel szerződésre lépett?

6.§.

A házasság szent és vallásos dolog.

A szerződésnek a házasságra alkalmazott fogalma azon mély tisztelettel is ellenkezik, melylyel az emberi nem részéről a házasság mindenkor találkozott. Még az ős pogány népeknél is a házasság mindég szent és vallásos dolognak tekintett és családi életök tisztasága és bensősége az érintett nézettel lényeges

összefüggésben volt. Így a parsismus a házasulandók fölött mondanodó, áldásmintát tartalmaz, mely így kezdődik: Ormuzd, az igazság királya, adjon nektek sok gyermeket, fiacskákat, az ételben bőséget, a szívben barátságot s. a. t.” Az egyiptomiaknál az istennő papja előtt kellett a házasságnak megköttetni, Damascius bizonyossága szerint, ki azt írja: non erant legitimae nuptiae nisi sacerdos Deae instrumenta nuptialia manu sua consigoasset (In vita Isidori philos, apud Photium). – A görögöknél bizonyos áldozatok által szenteltettek meg a házasságok, melyek *προταλεια* gyanánt Juno pronuba-nak és mint *γαμاليا*-k Venus- és a Graziaknak hozattak. A rómaiaknál is voltak istenségek, kiktől a házasulok szerencsét és oltalmat vártak. Ilyenek voltak Jupiter, Juno, Hymenaeus, Venus, Svada, Lucina. A mennyekzöi fáklyák, koszorúk és egyéb szertartások többet kevesbet a házasság szentségére vonatkoztak; különös fontossággal bírt a papok által bemutatott búza áldozat, és a sóslepények vétele, melyek „far”, azaz rizsből készültek; a honnét a confarreatio, melyről Plinius azt írja: nihil religiosius confarreationis vinculo erat. Sőt még a házassági elválásztásnak, a diffarreationak is, ugyanazon szertartások mellett kellett megtörténnie. – Plato de republica írt munkájában azt mondja: igyekezzünk a házasságot szentté tenni, oly szentté, a mint ez hatalmunkban áll, mert a legszentebb házasságok legüdvösebbek az államra nézve. Szóval, az ó és új-kornak minden csak félig meddig mivelte népe akár világos, akár homályos öntudattal házasságait a papok kezébe fektette; még magok a Hottentoták is, habár igen különös symbolikus módon, ugyan ezt teszik. A történelemnek tagadhatatlan tényére támaszkodva, mondja egy olasz jogtudós: 1789 előtt a világnak minden törvényhozói a házasságnak állandóságát és felbonthatlanságát oly dolognak tartották, mely hatalmukon kívül áll, és ezért folyamodtak isteni közbenjáráshoz. Ugyanezen oknál fogva fordultak az emberek is önként az Istenséghez, kik rendes házassági szövetségre lépni szándékoztak, megértvén azt, hogy örök hűség és házastársi tisztaság nélkül a házasság méltósággal nem bírhat, melynek teljesítésére azonban az emberi gyarlóságnak rendkívüli segílyre van szüksége, és azért minden házasság ezen segílyt nem csak saját, hanem házastársa részére is kikérte. Egy mélyen ható és általános érzés okozta, hogy a népek a házasság ünneplésében mindenkor vallásos cselekményt láttak. És valójában, oly cselekmény, mely által a legbensőbb, leghőbb és legtartósabb érzelem pecsételtetik meg, mely által az ember élettársának, kit Isten készített számára, segédül adja magát, egy új család fejének, egy új

sarjadék szerzőjének készül, egy ily cselekmény teljesíthető volna a nélkül, hogy az ég oltalma alá helyezettnek? Maga a pogányság sem engedte, hogy ily cselekmény, mely oly nehéz következményekkel bír, az istenség közbenjárása nélkül végeztessék. A Zend-Avesta nem határozza-e meg azon imákat, melyek az eljegyzés- és házasságkötéskor mondandók? a Siamiak nemde az imádság és szentelt víz által akarják a házassági köteléket megszentelni? és nemde a házikápolnák egyikében szokása Chinaiaknál a házasságot ünnepelni, a szent könyvek színe előtt, mindennemű illatok égetése és az elhunyt lelkek segítségül hívása mellett, szóval, a vallástól várván azon ténynek oltalmát, mely Istentől rendeltetett.”

Deodat pedig turini eldődje szavaihoz ezeket írja: „nationes omnes gentilium, Aegyptiorum nempe Graecorum et Romanorum, nec non aliae nunc etiam viventes ethnicorum republicae et habuerunt et habent religiosum matrimonii vinculum, de quo tamquam de re sacra judicant. Naturae vox, nationum firmata consensu, nunc amplius non exauditur ab iis, qui unice veram fateantur christianam religio nem. Novitatis amor impotens, turpis quorundam nomine theologorum adulatio, nec ab iis audita, quibus earn student offerre, et perversum ac male erga apostolicam románam ecclesiam omnium matrem et magistram animatum ingenium, seu potius indomitus ac effrenatus furor, universae naturae voces, a eorruptissimis ethnicis, ab inimicis Ecclesiae heterodoxis auditas, nunc amplius non exaudiuntur. – Cujacius pedig de jure nuptiarum ezeket írja: est autem titulus hic de ritu nuptiarum, quod pontificale verbum est; nam et quas fas esset duci, Pontificum notionem fuisse intelligimus e Tacito L. I et Dione L. 48. qua item solemnitate, veluti deductione in domum mariti, et aquae ignisque praelatione et acceptione.” (Paratitla in LL. 50 Digest. Lib. XXIII tit. 2.)- Sőt még a hitetlen Mirabeau is az 1790-ki Parlamentben ez ügyre vonatkozólag így nyilatkozott: „c'est a' l'église, dont la hiérarchie est de droit divin, á regier la manière de juger ses causes, et en qui reside la puissance d'ordonner sur chacune; car vouloir régler les droits de la hiérarchie chrétienne, établie par Dieu même, comme dit le concile de Trente, c'est assurément le plus grand attentat de la puissance politique contre la puissance religieuse.”

Hogy a keresztények kezdettől fogva a házasságot mindig szent és vallásos dolognak tekintették, erre elégséges lesz, hogy az első három század néhány Atyáit idézzük. így például sz. Ignác Polykarphoz irt 2-ik levelében ezeket mondja: „decet ut sponsi et sponsae de sententia episcopi coniugium faciant, quo nuptiae sint secundum Deum et non secundum cupiditatem.” – Aranyszájú

sz. János (Horn 48 in Genes.) „Cur honesta nuptiarum mysteria invulgas? Oportet omnia haec depellere, et verecundiam principio docere puellam, et sacerdotes voeare, et precibus et benedictionibus coneordiam coniugii constringere, ut amor sponsi augeatur et puellae eontinentia crescat, et omnia quae fiunt, eo spectent, ut virtutis opera ingrediantur in domuni illam.” – Tertullian pedig így magasztalja a házasságot: „unde sufficimus ad enarrandam felicitatem huius matrimonii, quod ecelesia conciliât, confirmat oblatio, obsignat benedictio, angli renuntiant, Pater ratum habet, (Ad uxor. L. II. C. 9.) Penes nos occultae quoque conjunctiones i.e. nonprius apudecclesiam professae iuxta moechiam et fornicationem judicari periclitantur.” (De pud. C. IV). Sz. Ambrus így szól: „cognoscimus praesulem custodemque conjugii esse Deum, qui non patiat alienum thoram pollui, et siquis fecerit, peccare eum in Deum, cuius legem violet, gratiam solvat.” (L. Ide Abrah.) Siricius pápa pedig: „illa benedictio, quam nupturae sacerdos imponit, apud fidèles cuiusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur.” (Epist. ad Him.) Végre I-ső Incze pápa: „Satis absurdum est aliquem credere, uxorem ante baptismum acceptam post baptismum non computari, cum benedictio quae per Sacerdotem super nubentes imponitur, non matériám delinquendi dedisse, sed formám tenuisse legis a Deo antiquitus institutae doceatur.” (Epist. ad Victric.)

De a forradalmi szenvedélyek az emberi nemnek minden, még legszentebb hagyományaival is szakítottak, és elnyomták a természetnek még legbensőbb érzelmeit is. Az 1789 ki istentelenség ölében új törvényhozók támadtak, kik önteltségökben megvetéssel dobták vissza a lefolyt századok szakadatlan tapasztalását, és a polgári törvénynek oly ábrándos hatalmat tulajdonítottak, melyről addig semmiféle jogtudós még álmodni sem mert volna. És mit tettek? a létező, valóságos dolgokat és viszonyokat ignorálták, a dolgok helyébe törvényeknek nevezett szavakat, a valóság helyébe a költést iktatták! – Ha a mai házasságok mindenütt a keresztény vallás és egyház szellemében köttetnének, és ha a családokat a kereszténység szelleme lengené át, és töltené el, ne kételkedjünk benne a földi nyomornak igen jelentékeny része tűnnék el a társadalomból. A világ rendjének alapja a keresztény házasság. Ez igazságot igen sokan félreismerik napjainkban. Mai politikusaink feledik a valódi jólétnek és boldogságnak alapját, és úgy vélekednek, hogy ez holmi politikai rendszabályokkal pótolható. És ily emberek aztán azt hiszik, hogy minekutána a házasságot

lábbal taposták, és a családi törvényeket megvetették, az államot és a világot rendezni fogják!

Akár tehát a dolog természetét észleljük, akár a történelem hamisítatlan tanúságait kutatjuk, sehol sem lelhetjük föl a szerződés eszméjét, melyet újabb időben álpolitikusaink oly igen szeretnének a házasságnak homlokára sütni. – De ne hogy talán felekezeti tendenciákról, obscurantismusról vagy ilyesmiről vádoltassunk, jónak láttuk egy újabbkori – valószínűleg nem gyanús tekintélynek ez iránti nézetét is ide csatolni; értjük Dr. I. C. Bluntschlit, ki ez ügyre nézve következőleg nyilatkozik: „Nur ein grobes Missverständniss der neueren Naturrechtslehre hat in der Ehe ein blosses Vertragsverhältniss, oder gar nur einen obligatorischen Contract sehen können. Dasselbe ist nicht viel besser, als die ältere barbarische Meinung, dass der Mann die Frau zu seinem Dienste erkaufe oder erkämpfe, wie ein Pferd oder eine Kuh . . . Der Bestand und der Gehalt der Ehe ist nicht von der wechselnden Willkür der Ehegatten abhängig, etwa wie der Bestand und Gehalt eines Miethverhältnisses oder einer Societät, sondern beide sind durch die höhere sittliche Ordnung gegeben, welcher das Individuum seine Willkür unterordnen muss. – Das Institut der Ehe ist ein wesentlicher Bestandtheil der sittlichen Weltordnung . . . Die moralische Seite des ehelichen Lebens ist viel reicher, viel inhaltvoller, als die juristische Seite. Und diese moralische Bedeutung wird von Alters her unter den höher civilisirten Völker am liebsten und gemeinverständlichsten in religiöser Form ausgesprochen. So erscheint die Ehe in ihrer Vollen dung auch als ein religiöses Band.”

7. §.

A házasságból mint szerződésből nem bizonyítható az állam joga.

De ha a házasság valójában szerződés volna, lehetne-e ebből azt helyesen következtetni, hogy a házasságra nézve a rendelkezési jog kirekesztőleg az államot illeti? Korántsem. Mert midőn az mondatik, hogy a házasság, a mennyiben szerződés, az állam jogköréhez tartozik, nem valljuk-e be már ez által is azt, hogy a házasság még más valami is? ennélfogva igen szükséges volna, tudnunk: hogy mi a házasság magában véve? egyszersmind megtudandók azt is, hogy a házasságról minélfogva rendelkezhetik az állam? Nemde, ha merő szerződésnek tekintenők is a házasságot, még is a szerződések sokféle nemei miatt szükséges volna

tudnunk, hogy miféle szerződés az és melyek polgári következményei? mert, ha a házasság érvényességét kirekesztőleg a polgári törvény akarja szabályozni, nemde nemcsak a polgári, hanem a természeti, és vallási eredmények is teljesen önkényére bízzák? Lehetőséges-e, hogy a polgári törvény érintetlenül hagyja azon kötelezettségeket, melyek a vallásból származnak, midőn a házasságkötésnek formáját, a házasulandók kellékeit, a házasságnak érvényességét meghatározni akarja? – Épen ebben rejlik a polgári házassági törvénynek veszélyes ámitása, midőn t. i. azt akarja álnok ígérete által a világgal elhitetni, hogy rendeleteivel érintetlenül akarja hagyni a vallás által szabott kötelezettségeket, hogy oltalmazva a lelkiismeret szabadságát, minden vallást egyenlő pártfogásában óhajt részesíteni. – Nem nyilvános ellenmondás rejlik-e ezen nyilatkozatban? Vagy nem ellenmondás-e, egy részt a házassági ügyeket kirekesztőleg szabályozni akarni, és más részt a vallásokat egyiránt pártolni, melyek majdnem mindegyikével határozatai ellenkeznek? nem ellenmondás-e a vallás-gyakorlatot pártolni, és ugyan egy időben a vallásgyakorlat megszegésére szabadságot nyújtani! Ezen eljárásnak kétszínűséget felfogva, így kiáltott föl egy turini országgyűlési képviselő: „Cari dottrinari! l'impresa è troppa, proteggere Dio e il diavolo, l'Evangelo e l'al corano o il sansimonianismo, la castita e la lussuria!”

8. §.

A házasság item res temporalis.

De eltekintve talán a szerződés rögeszméjétől, egy némelyik azt mondja: a házasság *res temporalis*, és mint ilyen csak is az állam jogköréhez tartozhatik. Ezen következtetésnek helyességét szinte kénytelenek vagyunk tagadni. Mert hisz az egyház is bizonyos tekintetben *res temporalis*; és onnét, hogy valami *res temporalis*, korántsem következik, hogy az egyház nem bír azon joggal, azt azon célra vezetni, melyre Isten azt lényegesen rendelte. Ezt annál kevesebbé lehet a házasságra nézve, még azon esetben is következtetni, ha az Krisztus urunk által szentség méltóságára nem is emeltetett volna; mivel a házasság e nélkül is oly cselekmény, mely valósággal vallásos, kitűnőleg erkölcsi, s mivel a vallási erkölcs gyakorlatával e világon és az örök boldogság elnyerésével a túlvilágon legszorosabb viszonyban áll, valamint a

hitvesek úgy a gyermekekre nézve is, kiket nevelni és kormányozni kell. Mert, ha a gyermekek jó nevelésének tekintetéből, a házasságok bizonyossága, állandósága és jó egyetértése az államot közelről érdekli; az egyháznak még inkább érdekében fekszik, hogy az embereket nem ugyan a világi üzlet és méltóságok számára, hanem inkább e földön a keresztény erkölcsnek gyakorlatára és mennyei jutalmára képesítse és nevelje. Keressék tehát a theoretikusok bár miben is a házasságnak lényegét, még azon esetben is, ha pusztá szerződésnek tekintnék, még sem lehetne az egyháztól annak szabályozási jogát megtagadni, minthogy a házasságban nem pénzről, hanem személyekről, lelkekről van szó.

De azt mondják, az államnak kötelessége a házasságokra ügyelni, mivel ezekből származnak polgárai, kiket aztán az egyház a keresztség által tesz magáévá. De szabadjon kérdeznünk: a törvénytelen gyermekek az állam polgáraivá nem szintúgy születnek-e mint a törvényesek? Hiába okoskodnak tehát, hogy mivel a házasság világi dolog, kirekesztőleg az állam jogköréhez tartozik. A következtetés helytelen. Mert sok világi dolog van, melyet még az állam is tisztelni tartozik; ilyen például – bármily rendszerben – a megkötött házasság. Vagy van-e tán az államnak és fejének azon joga, hogy a megkötött házasságokat is felbonttassa? hogy átruházhassa azon viszonyos jogot, melyet két házastárs személyeikre nézve egymásnak adott? mint ezt a világi törvény más szerződéseknél teszi.

Ha a házasságnak külső eredményeitől eltekintve, csupán a lelkiismeret azon kötelékére figyelünk, melylyel a házások Istenhez fűzetnek, valamint a házastársak közti bizalomra, igen nehezen sikerülend ennek a polgári törvénytől való érintkezési pontját föltalálni; minthogy a polgári törvény nem a lelkiismeretet kormányozza, nem bír szemmel, hogy abba betekinthesse, nem bír ítélő székkel, hogy azt megítélhesse; innen van, hogy midőn a polgári törvény bizonyos esetekben a polgárok lelkiismeretét kötelezi, nem tudhatja önmagából, hogy ezek viszont ő irányában mily helyzetben vannak? és őt illetőleg nem marad egyéb hátra, minthogy a belső bűnnek megítélését, megfeddését és megfenyítését az egyházra bízza. – Az isteni jog tagadói tehát bármennyit okoskodjanak, midőn az egyház ebbeli jogát tagadják és helyébe az állam jogát helyezik, mely a keresztények között nem csak maga valóságában, hanem elvonttan és elméletileg tekintve is a vita tárgya, a socialismus ellenében soha sem lesznek képesek magokat megvédeni és ezek ellenében észszerűleg soha sem fog.

ják bebizonyíthatni, hogy bármily kormány szava tekintélyesebb a természet szavánál.

9.§.

A házasság kath. szempontból.

De térjünk már most a specificus katolikus álláspontra. A kath. egyháznak ide vonatkozó tanát a trienti zsinat XXIV-ik ülésének 1-ső canonjában ekkép fejezte ki: „si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie imum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institution, sed ab hominibiis in ecclesia inventiim . . . anathema sit.” – Ezeket előre bocsátva, lássuk most, mit kellessék azoknak válaszolni, kik, hogy a házassági törvényhozást az állam részére sikeresen megvédhessék, azt mondják: a házasságra nézve két lényeges dolgot szükséges megkülönböztetnünk; t. i. a házasságnak valósi, egyházi oldalát – a Szentséget, – ugyan annak világi oldalától – a szerződéstől; az első az egyház, az utóbbi az állam jogköréhez tartozónak tekintendő. Ezen állításnak alaptalansága eléggé kiderül az eddig mondottakból is; mert a mi valamely dologban nem létezik, nincsen, az attól el nem különíthető; ha tehát a házasság nem szerződés el nem választható a Szentségtől. De taglaljuk ezen állítást tüzetesen, mit annál nyugodtabb lélekkel tehetünk, minthogy az egyház maga is – mint már említettük – a consensus és contractus elnevezéseit közösen használja. – A megoldandó kérdés tehát röviden és világosan így hangzik: elválasztható-e a házassági szerződés a házassági szentségtől? Ha sikerülend ezen elválasztásnak lehetetlenségét kiderítenünk, az állam követelt jogának alapja is ki lesz forgatva.

De azt fogja talán valaki kérdezni: tehát minden házasság szentség? – Mivelhogy minden Szentség Krisztustól rendeltetett, csak is a keresztyének házasságai lehetnek Szentségek. A házasságnak természete nem változott az új-szövetségben, hanem csak Szentségi méltóságra emeltetett, semmi új sem jött annak fogalmához, hanem a házassághoz mini olyanhoz a Szentségnek malasztja lón kötve. – Az egyház nem azt tanítja, hogy minden házasság szentség, hanem egyszerűen azt mondja: hogy a házasság Szentség. De mely házasság az? Igen természetes, hogy azon házasság, melyet az egyház tekint olyannak, és melyet ő tart ma-

trimoniumnak. Ez a dolog természetében fekszik és tételes jogen alapszik. A trienti zsinat kimondta azon hitcikkelyt, hogy a házasság szentség, de nem mondta ki azt, hogy mi a házasság magában véve, mely kellékekkel kell fogalmánál fogva bírnia. Nyilvánvaló, hogy a zsinat csak azon házasságokat értette, melyeket az egyház mindig azoknak tekintett, melyek tehát a házasság természetes kellékeivel bírnak, és nem ellenkeznek az egyháznak oly törvényével, mely a semmiség büntetése alatt tiltja a házasságot. Oly szövetségek, melyeket az egyház el nem ismer szentségeknek, nem is tartatnak matrimonia rata-knak; azért nevezi a trienti zsinat az ó-szövetségi házasságokat „connubia”-aknak, és oly házasságokat, melyek azon szabályok ellenére köttenek, melyek a házasság formájára nézve hozattak, még szerződéseknek sem tekint, hanem csak mint contractus irritos, nullos. Minden szerződés, mely jogilag egyszersmind házasság is, (ratum) szükségkép a szentségnek kellékeivel is bír, mivel a házasság szentség, és ha azt akarjuk föltenni, hogy az egyház oly házasságokat is ismer el, melyek nem Szentségek, ez ép annyit jelentene, mint magát a dogmát megtagadni. Mindenki szorosán az egyház szabályaihoz van kötve.

Már az egyház azt mondja: matrimonium est Sacramentum et confert gratiam, de, egyszersmind azt is mondja sunt matrimonia, quae non Sacramenta et non conferunt gratiam. Vagy érvénytelen tehát, nem ratum matrimonium egy oly házasság, mely az egyház akarátja ellenére köttenek – vagy pedig érvényes a házasság, és akkor egyszersmind Szentség is. A Szentség és kegyelemnek hiányát tehát csak az egyházi parancs áthágásából lehetne következtetni, evvel azonban megszűnnék a házasságnak egyházi érvényessége is, és minden tiltott házasságnak egyszersmind semmisnek is kellene lennie. De ez tudvalevőleg nem áll, a házasság tilalma a házasságot csak „illicitum”-má, a szerződőket bűnösökké teszi, de a házasságot az avval egybekötött kegyelemtől nem fosztja meg.

A ki az egyház értelmében lép a házasságra, az egyszersmind a Szentségben és ennek kegyelmében is részesül. A Szentség tehát csak azt tételezi föl, hogy a házasság az egyház akarátja szerint köttessék meg. A Szentség szolgáltaiban megkívántatik az intentio faciendi quod facit ecclesia. Már az egyház a házasságban a férfi és nőnek fölbonthatlan összeköttetését akarja; a Szentség kiszolgáltatójában tehát azon szándékot, hogy ily szövetségre akar lépni. Házasság (ratum) szentség nélkül nem létezik. Házasságra

lépni akarni, és a Szentséget nem akarni, ez erkölcsileg és jogilag lehetetlen dolog. Az intentio a consensusban fekszik. Valamint a házassághoz szükségkép két személy kívántatik, ugy a Szentség uno eodemque actu mindkettőjüktől kiszolgáltatatik és fölvetetik is. Mert magában a házasságban, mely nem egy fél által köttetik, befoglaltatik a Szentség is, ez nem különböző cselekmény által adatik föl hanem a házasságkötés már magában foglalja az ahoz szükségelt kellékeket.

10. §.

Az ügynevezett szerződés a házasságban el nem választható a szentségtől.

Lássuk tehát most, mit lehessen ezen szándékolt elválasztás ellenében felhozni? Mindenek előtt azt jegyezzük meg: hogy elméletileg ezen elválasztás képzelhető, azaz: két keresztény ember szerződhetik az örökös együttélésre, a közös életre a nélkül, hogy a Szentségre megkívánt föltételeket teljesíti. De ha alakszerű, erkölcsi, és valóságos elválasztást értünk, ez a kath. egyház tana szerint lehetetlen; mert az egyháznak tana szerint, egy ily anyagilag megkötött szerződés nem csak tilos, hanem semmis és érvénytelen is egyszersmind, mivel nem egyéb bűnös köteléknél, nem egyéb szentségtörésnél, melyet a szerződők elkövettek, a szentség anyagával visszaélve. Már pedig bűnös kötelék a keresztényeket soha sem fűzheti össze és számukra nem marad egyéb hátra, mint hogy azon szerződésről lemondjanak, melyet megkötöniök nem volt szabad. Ezek szerint tehát ezen szerződés, mely a Szentség föltételeinek híjával van, sem nem szerződés sem nem házasság, hanem – szentségtörés. Ez értelemben nyilatkozott 1746-ki. Septemb. 17-ről kelt. és a németalföldi hitküldérekhez küldött brevejében XIV-ik Benedek pápa, mondván: „etenim qui praeter formam a se praescriptam matrimonium contrahere attentant, eorum tridentina synodus non sacramentum modo, sed contractai ipsum irritum diserte pronntiat, atque ut eius verbis utamur „eos ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit et huiusmodi contractus irritos esse deernit.”

Igaz ugyan, hogy Canus idejétől volt több nagytekintélyű hittudós és egyházi-jogász, kik az ellenkező tant vitatták, és hogy a vita élénksége leginkább akkor fokozódott, mikor a francia kor-

mány a 18-ik század végével a polgári házasságot rendelte el; de mindebben nem találunk elegendő okot arra, hogy felállított tételeinktől magunkat eltántorítsuk. Mert midőn Üdvözítőnk azt akarta, hogy a férfi és nőnek házasságbeli egyesülése, melyet eredeti, isteni alapjára vezetett vissza, egyházában Szentség legyen egyúttal azt is akarta, hogy hívei alapította kegyelmével éljenek is, tehát házassági frigyre csak is a lelkiismeret és egyház törvényei szerint lépjenek. A kath. hitnek alapelvei szerint a híveknek minden törvényszerű házassága egyszersmind Szentség is; és valamint az egyháznak mindazon eszközei, melyek az üdvösség elnyerésére istenileg rendeltettek, lényegesek, úgy ezen eszközök használata és felvétele sem lehet semmikép közömbös, és nem is függhet a felvevők Önkényétől. – Ezen nézetünk igen világosan van kifejtve valamint a régebbi, úgy az újabbkori egyházi jogtudósok és hittudósok műveiben. így például Lucius Ferraris ezeket mondja: „*probabilis est nullo modo, nequidem per intentionem contrahentium, posse valide separari rationem Sacramenti a contractu matrimonii; i. e. nequit fidelis valide inire matrimonium solum ut contractum, non verò ut Sacramentum. Eatio est, quia ex institutione Christi in statu legis evangelicae ratio sacramenti est essentialiter imbibita in ratione contractus matrimonialis. Christus Dominus ita inseparabiliter connexuit contractum matrimoniali rationem Sacramenti, ut quamvis positio contractus pendeat a voluntate fidelium, eo tamen ipso non pendeat a voluntate fidelium ratio Sacramenti; sed eo ipso quod legitime ponatur contractus matrimonialis, statim ex Christi institutione sit ei annexa ratio Sacramenti.* – Devoti is hasonlólag nyilatkozik: *Fieri non potest, ut in lege gratiae contractus a Sacramento distinguatur, ita ut haec duo diversa et dissimilia sint. Hic idem contractus, in quo Christus in prima institutione mysticum impressit signum copulationis suae cum ecclesia: „in lege nova Sacramentum est”, idemque hic contractus, cui dignitas accessit et gratia Sacramenti ab eodem Christo revocatus est ad primam institutionem suam, quae fuit, ut dissolvi non posset. Unus et idem semper est contractus, qui initio fuit, neque novae accessiones eius naturam pervertere potuerunt, ita ut in tres scinderetur, atque alius et distinctus Christianis esset contractus juris naturalis, alius juris civilis, alius juris evangelici (Instit, Can T. II.)*.” – Egy névtelen szerző az „Archiv für das kath. Kirchenwesen” czimű folyóiratban így értekezik e tárgyról: „Gewiss hat der Erlöser nicht ohne höchst wichtige Ursachen dem ehelichen Vertrage das Sacrament hinzugefügt, und denselben dadurch geheiligt. Soll és nun schlechter-

dings in der Willkür der Verlobten stehen, sich dieses Mittels zu bedienen oder nicht? Würde es nicht eine sträfliche Gleichgültigkeit gegen ein solches Gnadenmittel verrathen, wenn man sich dessen berauben wollte, da man es füglich gebrauchen kann? Man kann den Satz, dass es erlaubt sei bei dem bürgerlichen Verträge stehen zu bleiben, im Allgemeinen und unbedingt nicht gelten lassen, ja so genommen könnte er nicht anders als anstößig, und von bedenklichsten Folgen sein." (III. B. 2. St. p. 24.)

Dr. Frey pedig így ír: „nach den Religionsgrundsätzen der kath. Kirche ist es eine *conditio sine qua non*, dass jede Ehe ein Sacrament sein müsse. Die Heilsanstalten der christlichen Religion sind ihr wesentlich, sie binden alle Menschen, und ganz zuverlässig jene, die von ihrer Wahrheit überzeugt sind. Jeder Christ hat daher die schwere Verbindlichkeit, wenn er kein *Sacrilegium* begehen will, nah seinem Gewissen und den Vorschriften seiner Religion zu handeln, umsomehr, als er eine *ignorantia invincibilis* vorzuschützen nicht im Stande sei. Da die Handlung die der Katholik unternimmt eine moralisch-religiöse ist, so kann er sie nicht trennen, wenn er keinen moralischen Widerspruch begehen will, und welches Recht könnte diesen rechtfertigen? Man sage auch nicht, das Sacrament (der Ehe) sei nur *necessitate praecepti* nothwendig. Immerhin muss es nach der Vorschrift Christi, und der Intention der Kirche empfangen werden. Es stehet nicht bei dem *Suscipienten* an dieser höheren, und ganz eigenen Anstalt etwas zu ändern; – würde man dieses annehmen, so müsste sie ihren religiösen Character verlieren, und nicht mehr als göttliche; sondern als blos menschliche Anstalt sich darstellen (Commentar über das Kirchenrecht T. III.) München Miklós ez úgy fölötti értekezésében szinte ezeket mondja: *in cive catholico homo, vel civis a catholico non divisus apparet, sed quod catholico officium et jus est, id eidem et civi, homini officium et jus est, neque eum tamquam hominem vel civem res aliqua decet, eive licet, quae catholicum dedebeat, eive non liceat.* – Buchholcz végre a trienti zsinat tárgyalásait a házasságról fejtegetve, a többi között ezeket mondja: die Unzertrennlichkeit des Ehowerirages vom Sacramente beruht darauf, dass nach der Lehre der Kirche ein Christ, welcher eine Ehe schliesst auch das Sacrament der Ehe empfangen soll, und keineswegs Herr darüber ist, nach seiner Wahl die Ehe von Sacramente zu trennen. Genug dass Katholiken, welche sich mit dem Wesen und der Lehre der Kirche nicht in Widerspruch setzen wollen, keine Ehe schliessen können, die nicht Sacrament sei, keinen getrennten Contract, der wahre Ehe wäre,

und erst durch einen zweiten Act Sacrament würde. Ja der entgegengesetzte Wille eines Katholiken würde der Ehe nicht blos alle religiöse Weihe entziehen, sondern wohl auch als Frevel am Sacramente selbst anzusehen sein.” (Pletz. theol. Zeitsch. 1836. II. L.) Ezen igazság tehát oly világos, hogy meg nem fogható hogy miként volnának mentegethetek azok, kik a szerződést a Szentségtől elválasztva a Szentség fölvetelét a hívek önkényére bízzák!

Azért nem is kételkedtek soha a katolikusok iskoláiban arról, hogy a keresztények házasságánál a szerződés el nem választható a Szentségtől. Nem elégséges ezen ügynek gyanúsítására azon körülmény, hogy voltak néhány katolikus tudósok is, kik az ellenkező nézetet vitatták, a nélkül, hogy az egyház által kárhoztattak volna. Maga Gerdil sem kételkedett ezen nézetet szörnyetegesnek nevezni. Így tehát valóságos tényi és jogi tévedésben forgott napjainkban Nuytz János turini egyetemi tanár, midőn ezen nézetet igyekezett bebizonyítani, és mint bizonyost és veszélynélkülit fölállítani, mely némileg a hittanárok közvéleményét is képezné. Megczáfolják ezen helytelen nézetet több római pápának különböző alkalmakkal kibocsátott körleveleik, így VI. Pius a motulai püspökhöz 1788-ki Septemb. 16-ról küldött brevéjében szószerint ezeket mondja: „dogma etenim fidei est, ut matrimonium, quod ante adventum Christi nihil aliud erat, nisi indissolubilis aliquis contractus, illud post Christi adventum évasent unum ex Septem legis evangelicae Sacramentis a Christo Domino institutum . . . Hinc fit, ut ad solam ecclesiam, cui tota de Sacramentis est cura concredita, jus omne ac potestas pertineat sat.” – VIII. Pius 1829-ki Május 24-ről minden pátriárkák-, érsekek- és püspökök köz menesztett körlevelében, minekutána arra intette volna őket, hogy híveiket a házasság szentségére figyelmeztessék és oktassák; így folytatja levelét: „id porro fiet unice, si non humana tantum ex lege, sed ex divina regi ipsum debere, ac non terrenis, sed sacris rebus ipsum accensendum esse, ideoque ecclesiae omnino subjici, christianus populus accurate edoceatur.” – XVI-ik Gergely pápa hasonlóan nyilatkozik, 1832-ki Auguszt: 15-ről kelt „Mirari” körlevelében, mondván: „Memores (populi) sacris illud rebus adnumerari et ecclesiae proinde subjici, praestitutas de ipso eiusdem ecclesiae leges habeant ob oculos, iisque pareant sancte accurateque, ex quarum executione omnino pendet eiusdem connubii vis, robur ac justa consociatio.” – Ezek, úgy látszik, az elválaszthatlanságnak mindannyi tanúbizonyosságai. De hogy a kételynek még utolsó árnyékát

is szétozlassa IX. Pius 1852-ki September 27-én tartott Allocutiójában panaszt emelvén az új-granadai köztársaság törvényei és tanai ellen a házasságra, az elválásra, és a házassági ügyekre vonatkozólag ezeket mondja: „cum nemo ex catholicis ignoret, aut ignorare possit, matrimonium esse vére et proprie unum ex septem evangelicae legis Sacramentis a Christo Domino institutum, ac propterea inter fidèles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit Sacramentum, atque idcirco quamlibet aliam inter christianos viri et mulieris, praeter Sacramentum conjunctionem, cuiuscunque etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem concubinatum ab ecclesia tantopere damnatum.” Ugyanezen Szentséges Atyánk 1851-ki Auguszt. 22. kelt brevejében Nuytz tanárnak többi téves tanaival együtt a következőt is kárhoztatta: „nulla ratione ferri posse, Christum evexisse matrimonium ad dignitatem Sacramenti; matrimonii sacramentum non esse nisi quid contractui accessorium, ab eoque separabile.”

Tudjuk ugyan, hogy ennek daczára sem fognak a politikus theologusok megszűnni a szentszék által ünnepélyesen kárhoztott tanok mellett harcolni, és továbbra is védeni fogják azon tételt, hogy a szerződés elválasztható a Szentségtől, és pedig a végből, hogy támaszt nyerjenek az elvilágiasodott házasság védelmére. Mint katolikusok csak sajnálhatjuk Őket, de az egyházi tan szempontjából csak csodálkoznunk kell az illetőknek azon önhittségén, melynél fogva azt hiszik, hogy ők jobban ismerik a hittant és az evangeliomot, mint a Szentséges Atya, ki így szólt hozzájuk „hogy ezen tannál fogva félreismertetik a házasság Szentségének méltósága, szentsége és titka, minthogy határ nélküli tudatlansággal felforgattatik annak rendeltetése és természete, azon hatalomnak megvetésével, mely minden szentségre nézve az egyházat illeti.

A szerződésnek a vallási elemtöli elválasztásának eszméje minden tekintetben hamis, de különösen a katolikusok előtt, kik ezek elválaszthatlanságát az egyház és pápák újbbi nyilatkozatai után ma még inkább, mint valaha elismerik.. És mivel ezen eszme hamis, soha teljesedésbe sem mehet; ennél fogva ha a törvényhozó el is választja a szerződést a házasságtól, valójában mit sem választ el, hanem összeköt két személyt, kik ha vallásosak, kötelekők valóságát vonják kétségbe, ha vallástalanok, a házasságban csak törvényes külszerűséget látnak, melyet sokszor utálnak és később kényök kedvök szerint eldobnak magoktól.

Dogma-e, hogy a házasságban a szerződés el nem választható a Szentségtől?

Mindezek után azt kérdezhetné valaki tőlünk: dogma-e tehát, hogy a házasságban a szerződés el nem választható a Szentségtől? Halljuk ez ügyben della Motta-t: a római pápa (IX. Pius) a szard királyhoz 17852-ki Septemb. 19-ről intézett levelében legfőbb tekintélylyel és csodálatra méltó módon ezt bizonyítja: „Hitigazság – úgy mond – hogy a házasság Krisztus Urunk által szentségi méltóságra lön emelve, és a katholika tannak egyik pontja az, hogy a Szentség nem csak esetleges tulajdonság, mely a szerződéshez csatoltatott, hanem akként tartozik a házasság lényegéhez, hogy a házastársi szövetség keresztények között nem törvényes máskép, mint a házasság Szentségében, mely Szentségen kívül csak pusztá ágyasság létezik. A polgári törvény, mely a katolikusokra nézve a Szentséget a szerződéstől elválaszthatónak képzelve, annak érvényességét szabályozni kívánja, ellenkezik az egyház tanával, elidegeníthetlen jogokat bitorol, és a gyakorlatban az ágyasságot ugyanazon színvonalra állítja a házasság szentségével, az egyiket és a másikat is törvényesnek nyilvánítva.” így válaszolt a sz. Atya Victor Emanuel levelére, melyben a tervezett polgári házasságra nézve a sz. Atyának véleményét kikérte. Figyelemre méltó, hogy mily gondosan különbözteti meg a sz. Atya azt, a mi hitigazság, attól a mit az egyház – nem csak a római, a mi magában is elégséges volna, hanem a kath. egyház – saját tanának vall, ennél fogva bizonyos, és legalább doctrinalis szempontból dogma, és proximum fidei, mit semmiféle katolikus vissza nem utasíthat.

De az mondatik: Krisztus a polgári szerződést emelte a Szentség méltóságára; de a polgári szerződések szabályozása a fejedelmet, vagy az államot illeti meg; tehát az állam a szerződést megsemmisítve a házasságot is megsemmisítheti. De tagadjuk ezen okoskodásnak kiinduló pontját; mert nem a polgári szerződést, hanem a természetit, a mint ezt Isten a bűnesés előtt rendelte, és melyet a polgári törvények hiányában a pátriárkák is kötöttek, emelte Krisztus a házasság Szentségének méltóságára. Találón jegyzi meg Margotti, hogy a házasság megelőzte a törvényt, a kormányokat és minden társadalmat. Ezen pusztán természeti szerződésre hivatkozik Krisztus, midőn ezt felelte a Farizeusoknak:

„non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculinum et feminam fecit eos? et dixit, propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.” (Math. XIX. 4-6.) Sőt az igazi és törvényszerű keresztény házassághoz a polgári szerződés nem is szükséges, mert 1-ször a Szentség anyagának állandónak és határozottnak kell lenni az egész világon, illetőleg egyházban; már pedig a polgári szerződések nem állandóak és nem ugyanazonosok mindenütt, hanem a hely és idő különbsége szerint, nem különben a fejedelmek állhatatlan önkénye szerint változnak; tehát nem a polgári szerződés, hanem a természeti képezi a házasságnak anyagát. 2-or a florenczi zsinat az örményekhez intézett rendeletében a házasság eszközlőjének nem a polgári szerződést, hanem a viszonyos beleegyezést, az az: a természeti szerződést nevezi. Hasonlóan a trienti zsinat is XXV-ik ülésének egyik fejezetében azt tanítja: hogy a házasság szentségében Krisztus kegyelme által azon természetes szeretet tökélyesítettik, melylyel összüldünk a paradicsomban össze valónak fűzve. Tehát ezen zsinatok és az egyház tana szerint a polgári szerződés épen nem szükséges, hanem elégséges a természeti, és Krisztus ez utóbbit emelte a Szentség méltóságára. – Továbbá a vadak, kik csavargó életet viselnek, távol minden társaságtól, minden polgári törvénytől, a házasság Szentségére képesítettek azon percztől, melyben keresztényekké lesznek. Ezeknél tehát még sem lesz tán a polgári szerződés a házasságnak anyaga? így képesítetteknek tartatnak a házasság Szentségére azok is, kik számkivetésre és gályákra Ítéltettek, kik bármilyen módon elveszítették polgári jogukat, és a törvényen kívül állnak. Éhez járul mindazon számos képtelenség, melyek afenebbi okoskodás helyesléssel szükségkép meg volnának engedendők; például: hogy eretnek, pogány, hitetlen fejedelmek- vagy államokra bizta Krisztus azon szerződések szabályozását, melyek a házasság Szentségének anyagát képezik, úgy hogy a Szentség érvényessége mindenkor az ő önkényüktől függne. Igen helyesek egy névtelennek a „Katholik” folyóiratban ide vonatkozó szavai: der bürgerliche Vertrag steht seinem ganzen Wesen nach unter der Disposition des Staates, der ihn bedingen, und sogar einem Zwang unterwerfen kann. Wird nun der Staat oder Regent die Ehe in ihrem natürlichen Wesen bedingen, oder einem gewissen Zwang unterwerfen können? – Kann ein Regent mit Recht die Befügness ertheilen, mehrere Weiber für immer, oder auf eine gewisse Zeit zu nehmen? kann er den Con-

sens ex plenitudine potestatis ersetzen? vielleicht gar dem Gebrauch der Ehe eine gewisse Zeit bestimmen, und die Zahl der zu erzielenden Kinder festsetzen? In welche Absurditäten fällt man doch nicht, wenn man vom rechten Pfade abgewichen ist. „–

Ezen tévelyre vonatkozólag írja VI. Pius 1789-ki 11-ik Júliusról az egri püspöknek: *matrimonium esse contractum iure divino ante omnem civilem societatem institutum et firmatum, hocque insigni discrimine differre ab alio quocumque civili contractu.* Vagy állításuk igazolására határozzák meg tehát az illetők, valljon melyik polgári szerződést emelte Krisztus a házassági Szentség méltóságára? mely polgári törvényt tartotta szeme előtt? Talán a zsidókét? a mi még talán a legvalószínűbb; de a zsidó házasság lényegére és kötelékére nézve soha semmiféle emberi törvénynek, hanem egyedül csak azon szabályoknak volt alávetve, melyeket Isten Mózes által Izrael népének adatott. – Vagy talán más népek törvényeit tekintette Krisztus? De a polgári törvényeknél fogva a többi népeknél a házasság igen sok utálatosságnak volt alávetve. Krisztus minden polgári törvény mellőzésével, a házasságot úgy tekintette« a mint ez eredetileg rendeltetett, és ezt rendelte egyházában Szentségnek. De másképp nem is intézkedhetett.

De meg engedve – úgy mondanak – hogy Krisztus valójában a természeti szerződést emelte a Szentség méltóságára, még sem lehet tagadni, hogy az állam a közjó érdekében a természeti szerződéseket megsemmisítheti, oly föltételekhez kötve azokat, melyek hiányában nem bírnak érvénnyel. Igen is, a közjó kedvéért megsemmisítheti az állam az anyagi szerződéseket, de nem teheti ezt a házassági szerződésre nézve; mert azóta, hogy ezen szerződés a Szentség méltóságára emeltetett, valójában szellemi szerződéssé vált, és a Szentségtől el nem választható. Ennek tehát szabályozása csak azon hatósághoz tartozhatik, melyre Krisztus Urunktól a Szentségek gondja és kiszolgáltatása bízott. Azon kötelezettségek, melyek a házassági frigyből származnak, egészen más természetűek, mint azon kötelelességek, melyek polgári szerződésekből p. o. adás-vevésből származnak, minthogy kötelező erejük nem a polgári törvénytől, hanem voltaképp máshonnét függ. Azért mondja a trienti zsinat: „*Sancta res est matrimonium et sancte tractandum.*” (Sess. XXIV. C. X.)

De visszafordulva azt mondják: ha a házasság Szentség, akkor az egyház sem rendelkezhetik fölötte, minthogy az egyház nem rendelkezhetik a szentségek anyagáról. Erre röviden azt válaszoljuk: hogy Krisztus nem bárminő szerződést emelt a Szentség méltóságára, hanem csak a törvényszerű házassági szerződést,

mivel pedig nem tüzetesen lett általa meghatározva az, hogy mi-
ben rejlik ezen törvényszerűség, a hívek lelki java ezt követelvé,
az egyház, kire a Szentségek Krisztus által bizattak, jogosan ha-
tározza meg ezt. Ez pedig nem annyit jelent, hogy az egyház a
Szentségeknek anyagát és formáját magában és alakilag véve
megváltoztatja, (mert ez mindég az érvényes szerződés, avagy a
törvényszerű beleegyezés volt) hanem csak közvetve és anyagilag
eszközli ezt, kijelentvén: hogy a mi eddig törvényszerű beleegye-
zés és érvényes szerződés volt, többé nem az, tehát mint ilyen föl-
sem emelhető a Szentségnek méltóságára. Így például, a ki a vizet
sörre és a bort eczetté változtatja, ugyanez által nem változtatja
egyszersmind a Keresztség és Oltári szentség anyagát is, jóllehet
azt eszközölte, hogy a mi eddig a két szentségnek valóságos
anyaga volt, az már többé nem az.

12. §.

A törvényhozási hatalom a házasságra nézve egyedül az egyházat illeti.

Mivel tehát a házasság Szentség, és a Szentség el nem vá-
lasztható a házassági szerződéstől; ebből mintegy természetesen
és szükségkép folyik azon további tan is: hogy törvényho-
zási hatalommal a házasságra nézve egyedül csak
az egyház bír. — Ezt megczáfolhatlanul bizonyítja már maga
a dolog természete, és a házasság szentségének intézménye; és ez
az egyedüli út a polgári hatalommal netalán keletkezhető viszá-
lyok megszüntetésére. Mert Krisztus tana és példája szerint a kö-
tendő házassági frigy körül csak egyedül az egyház hozhat üdvös
és a Szentség méltóságával megegyező törvényeket. Ezen véle-
ményen voltak a régebbi hittudósok is, és a világi fejedelmeknek
csak annyiban hittek a házasságok körül jogot és hatalmat tulaj-
donithatni, a mennyiben rendeleteik az egyháznak jóváhagyásával
találkoztak, sőt a történelemből merített igen nyomatékos bizonyí-
tékokkal vitatták be, hogy csak is az egyháznak közreműködésé-
vel hoztak világi fejedelmek oly házassági törvényeket, melyek a
házasság lényegére vonatkoztak. Így Tournely következőleg bizo-
nyítja azt, hogy a fejedelmek csak az egyház beleegyezésével
hoztak ilyen törvényeket: 1-ör a fejedelmek rendeleteiből; úgy
mint Chilperik 577-ik évi, Childebert 595-ki, Caroloman 743-ki,
Nagy Károly, Kopasz Károly, II. Henrik, IX. Károly törvényei-

bői. – 2-or azon körülményből, hogy a fejedelmek saját házassági ügyekben mindég az egyházi hatósághoz folyamodtak. – 3-or azon körülményből, hogy a fejedelmek törvényeikben mindég óvatosan megkülönböztették mind azt, a mi a házasságban politikai, attól a mi szellemi. Mert csak az egyházi hatósághoz tartozik, annak meghatározása, a mi a házasság Szentségének érvénye- és lényegére vonatkozik, és pedig függetlenül az államtól; minthogy az állam nem semmisítheti meg lényegére nézve a házasságot; nem is képzelhető a kath. egyházban oly házassági szerződés, melyet a polgári hatóság, minden tekintet nélkül az egyházra, saját törvényhozásának alávetne; mivel a Szentségnek a szerződéstől ily valóságos elválasztása meg nem engedhető. – És existirt – úgy mond Buchholtz – gar kein vom Sacramente getrennter und doch sittlich-würdiger Contract, welchen eine weltliche Obrigkeit als ihrer unabhängigen Gesetzgebung unterworfen betrachten könnte. Der Staat kann ebensowenig die Erklärung der Kirche, és bestehe in einem gegebenen Falle das Sacrament und also nothwendig die volle Ehe entkräften, als andererseits eine Verbindung unter Katholiken für eine christlich gültige Ehe erklären, von welcher die Kirche solches läugnet, weil sie nicht Sacrament sei.” (Pletz Zeitsch.)

13. §.

Igaz-e, hogy az egyház kezdetben nem bírt törvényhozói hatalommal a házasságokra nézve?

Az állam-istenitők okoskodásának alapja a mondottak által ki levén forgatva, magából értetődik, hogy ok nélkül tulajdonítanak az államnak vagy fejedelemnek a házassági ügyekben hatalmat. – De daczára ennek, még is távol vannak attól a nevezett Urak, hogy nyugodtan megadnák magokat, sőt azt hiszik, hogyha ügyökkel az eddigi elméleti térről az egyházi élet gyakorlati térére átcsapnak, a győzelem számokra biztosítva van. A történelemre hivatkoznak tehát, azt állítván; hogy a kereszténység kezdetében az egyház épenséggel sem bírt törvényhozói hatalommal a házassági ügyekben; – hogy később – a keresztény fejedelmek kegyelméből az egyház gyakorolta ugyan ezen jogot, de ezen jog nem eredeti, hanem származékos, kirendelt hatalmat nyújtott az egyháznak; a fejedelem tehát illetőleg az

állam, ki ezen jog gyakorlatára az egyházat kirendelte, saját jogát ismét igazságosan visszakövetelheti, és attól az egyházat minden sérelem nélkül megfoszthatja. – Igen örvendünk, hogy elleneinkkel a történelem terén is találkozhatunk, annál is inkább, mint-hogy általánosan elismert tény, hogy a történelem az áltudomány-nak mindég leggyöngébb részét képezi, mi igen természetes, mint-hogy e téren minden brambarbázírozásnak szükségkép vége szakad; nem czifra, velő nélküli szólamok, nem silány phrazisok, nem hadonázó rodomontádok, hanem e téren egyszerű pusztá tények döntenek. – Vizsgáljuk meg tehát közelebbről az államügy vedéinek két tagú állítását, hogy meggyőződést szerezhessünk magunknak arról, valljon helyesen következtetnek-e a kettős előtétéiből azon jogra, mely szerintök az államot megilleti? vagy talán az alaptétel minden valóságos alap híjával van? – Lássuk tehát. Először is azt mondják: hogy az egyház a kereszténység kezdetében épen nem bírt törvényhozói hatalommal a házassági ügyekre nézve. Igaz-e ezen állítás? Térjünk egy perczre vissza az őskeresztény időbe, hatoljunk vissza az egyháznak megalapíttatásáig, és mit szemlélünk mindjárt a sarjadzó egyház zsenge napjaiban? Ott látjuk a zsinatra egybegyűlt apostolokat Jeruzsálemben. Valljon mit mívelnek ott? a többi között a keresztények házasságát is szabályozzák. Mert midőn azon kérdés támasztatott: valljon Mózes törvénye kötelezi-e a keresztényeket is? az határozatott: visum est enim Spiritui S. et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam haec necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine et suffocato et fornicatione. Ezen szavakkal az apostoli határozat nem csak egy evangéliumbeli törvényezikket alkot; hogy t. i. a héber szertartási törvényekkel megszűnt egyszersmind a házassági törvény is; nem csak a természeti törvénynek és erkölcsi becsületességnek egyik törvényét magyarázta az által, hogy a paráznságnak vétkességét kiáltja ki, melyet a pogányok szabadnak vélték, az által értésünkre adva, hogy csak is a házasságban rejlik a két nembeli közösülés törvényes módja; – hanem egyszersmind meg is vetették az új egyházi jognak alapját, tettleg bizonyítván, hogy a közzsinat, illetőleg az egyház, bír azon joggal, melynél fogva híveire terheket róhat (imponere) vagy azoktól föl is menthet. – De megelőzte tanítványait isteni Mesterük, ki Márk X. Luk. XIII. a kötelék akadályát alapította meg, rendelvén, hogy a férj ki nejéhez van kötve életében, attól el ne váljon és más nővel egybe ne keljen. Omnis – úgy mond – qui dimiserit uxorem suam et aham dnxeritmoeehaturetqui dimissam a viro duxerit moechatur.

Az egyházi joggyakorlat kitűnik továbbá sz. Pálnak a Korinth. irt I. lev. VII. fejezetéből, a hol ezeket mondja: a többinek én mondom nem az Úr s. a. t.” sz. Pál tehát meg volt győződve arról, hogy az egyház a fejedelemnek közbenjárása nélkül is szabályozhatja a házasságot. – Sz. Ignác, sz. Péter és sz. János apostolok tanítványa Polykarphoz írt levelében ezeket mondja: „decet verō ut mariti et maritae cum episcopi arbitrio conjugium faciant, quae nuptiae iuxta Dominum sint, non autem iuxta eupiditatem! Omnia ad honorem Dei fiant.” – Az apostolok idejében tehát a házasság az egyháznak volt alávetve. Athenagoras védiratában ezeket olvassuk: „uxorem suam unusquisque nostrum earn reputat, quam legibus nostris duxit, adeoque illa inter Christianos pro uxore Christiana haberi non poterat, cuius acquisitio contra leges Christianas fuisset.” Ehez, úgy látszik, nem kell Commentár! Tertullian a valláskülömbőség akadályáról szól, mondván: „non nubimus ethnicis.” (De cor. mil. C. XIII.) Fogja-e talán valaki azt állítani akarni, hogy ezen akadály a pogány császároktól származik? Ugyan ő bizonyítja azt is, hogy a házasság az egyház színe előtt köttetik; „matrimonium conciliat – úgymond – ecclesia” (L. II ad uxor. C. IX). – A 304-ben tartott elvirai zsinat XIII Canonjában házassági akadályt alapított azon sz. fogadalomra nézve, melyet szent szüzek az Istennek tettek, és házasságtörők gyanánt kívánja őket tekintetni, ha a szüzességi fogadalmat megszegték, s az egyházzali kiengesztelést még a halálos ágyon is megtagadta; és XV., XVI. és XVII. canonjaiban a legerélyesebb kifejezésekkel tiltja a keresztény leányoknak a pogányokkali összeházását; 31-ik canonjában tiltja valamint a püspöknek úgy a pap- és szerpapnak is, kik házasságuk után vették fel az egyházi rendet, a nejeikkeli házas életet. Innét azt lehet következtetni, hogy annál inkább tiltva volt az egyházi rend fölvétele utáni házasság. Ugyanezen zsinatnak 61-ik és 66-ik canonjaiban a sógorsági akadály is fellelhető; mely sógorság a házassági akadályok közé soroztatott a 314-ki neocaesarei zsinat által is, 2-ik canonjában az rendeltetvén: hogy azon nő, ki egymásután két testvérhez megy, még halála óráján sem engeszteltethetik ki, ha csak nem igéri, hogy fölhagy a házassággal „solvere matrimonium”. Világosabbat alig lehet kívánni. Az ugyanez évben tartott ancyrai zsinat a nőrablásra nézve hoz rendeletet, azt parancsolván, hogy azon leányok, kik eljegyzésök után raboltattak el, adassanak vissza azoknak, kiknek magokat szavokkal lekötötték, még azon esetre is, ha a rabló által megfertőztettek volna. – A 379-ik évben elhunyt sz. Vazul a házasságra vonatkozó több szabályt hagyott ránk Amphilochiushoz írt püspöki levelében. Parázñaságnak

és nem házasságnak tekinti azok szövetségét, kik az egyház canonjába tartoznak, azaz: mint ezt Balsamon értelmezi, a papok, szerzetesek és egyéb Istennek szentelt személyek házasságát, azt sürgetvén hogy ily házasságok választassanak el: *Canonicorum fornicatio pro matrimonio non reputatur, sed eorum conjunctio cum eo divellatur*; a szüzekre nézve pedig, kik fogadalmuktól elpártolnak azt rendeli: hogy házasságtörőknek tekintessenek: *virgo autem adulterae iudicio subicitur*. Azt sem engedi meg, hogy a férfiú két testvért vegyen el, vagy testvérének özvegyét. Tovább idézvén Diodorhoz írt levelét ezt teszi hozzá; az, ki testvérének feleségét vette magához, nem fogadtatik be előbb, még attól el nem válik „*non prius admittitur, quam ab ea recesserit*.” Jegyezzük itt meg azt: hogy nem sz. Vazul szerezte ezen akadályokat, mert ő azt bizonyítja; hogy az ő korában ezek teljes erejökben voltak és a szokásra hivatkozik, mely az egyházban törvény erejével bír, régi szokásokra, melyek – úgymond – szent személyektől származtak ránk; és-avval rekeszti be szavait; hogy nem tekintendő házasságnak azon tilos szövetség, midőn valaki feleségének testvérét veszi nőül, és hogy az egybekeltek nem előbb fogadandók a közösségbe, mintsem a házassági köteléket szétbontották volna, „*id neque conjugium esse censendum, neque talem ad ecclesiasticum coetum admittendum, priusquam a se invicem dirimantur*.” Világos, hogy itt bontó akadályról van szó. Most már azt kérjük, hol vannak azon polgári törvények, melyek mindezt megállapították? És azon sz. személyek, kiktől hagyományképp vette azokat sz. Vazul, nem-e az apostoli sz. Atyák, a püspökök, az apostolok utódai? Mindezek után tagadni nem lehet, hogy léteztek már a negyedik században házassági törvények, melyeket a polgári hatalomnak közreműködése nélkül egyedül az egyház állapított meg. Így szinte Siricius pápa is, ki 375 körül ült sz. Péter székén a taragonai püspökhöz, Himeriushoz írt levelében megerősíti azon törvényt, mely eltiltja az egyházi személyeket – és pedig a letétel büntetése alatt – attól, hogy özvegyeket vegyenek, vagy másod ízben házasodjanak, és a nőtlenséget rendeli el a püspökök-, papok és szerpapok-, szerzetesek- és apáczákra nézve, azt tevén hozzá, hogy ezek házasságát „*et publicae leges et ecclesiastica jura condemnant*”; tehát volt már egyházi jog, mely szerint ítéltetett. – Figyelemre méltó e helyütt azon tény is, hogy a 4-ik század végével és az 5-ik elején tartott római zsinat a francia püspökök által több kétséges házassági ügyek iránt felszólítva, az apostoli canonokra hivatkozik. A 11-ik canonjában szó van az anya testvére nejéveli házasságról, mely teljesen tiltatik, és érvénytelennek nyil-

váníttatik, és az adatik hozzá: „*quique tarnen contra canones apostolicos facere usurpaverit, privandus est sacerdotio.*” (Harduin. T. I.) A kételkedő frankhoni püspökök nem az államhoz, hanem Rómához fordulnak. – A zsinat pedig nem érthette az ismeretes apostoli canonokat, minthogy azokban az ilyféle házasságról mi sem fordul elő; ezek tehát kétség kívül a római vagy más egyházok régebbi határozatai, mi által pedig világosan bizonyíttatik hogy az egyház az első időktől fogva folytonosan intézkedett a házassági ügyekben. Ép oly nevezetes Theophil alexandriai pátriárkának Agatho püspökhöz adott válasza; ki Theophilnek egy bizonyos Maximus házassága fölötti kételyeit előterjesztette; ki tudta nélkül, az egyházi törvényekkel ellenkezve lépett házasságra, és így szólt: „*Maximus asseruit, se ecelesiae leges ignorantem illicito matrimonio conjunctum esse.*” Mennyi igazság fekszik ezen néhány szóban? vagy e pár szó nem azt bizonyítja-e, hogy voltak az egyháznak törvényei, melyeket Maximus nem ismert? nem bizonyítja-e azt, hogy a kétes házassági ügyekben a keresztények a püspökökhez fordultak? és hogy a püspökök intézték el azon ügyeket? Theophil Agathónak jövő esetekre azon utasítást adja: hogy mindig azt kövesse, a mi az egyházban szokásos és törvényes volt: „*id semper sequens, quod in usu est, vimque obtinet.*” – A ehaldedoni közszinat (451.) XXVI. canonja a szerzetesek és sz.-szüzek házasságát tiltja, és egyszersmind megengedi a püspököknek „*ut indulgentia, sen dispensatione in iis uti possint.*” – Az agdei zsinat, melyen az arlesi Caesarius elnökölt, a rokonságnak és sógorságnak több rendbeli akadályit említi, 62-ik canonjában az ilyes házasságot vérfesztörtetésnek nevez, ezt adván hozzá: „*de incestis conjugibus nil prorsus veniae reservamus, nisi cum adulterium separation sanaverint.*” – A 2-ik milevi zsinat I. Incze pápa idejében, melyben sz. Ágoston is részt vett, XVII. canonjában ezeket olvassuk: „*placuit, ut secundum evangélium et apostolicam disciplinam neque dimmissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri jungatur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quodsi contempserint ad poenitentiam redigantur. In qua causa legem imperialem petendam promulgari.*” – Nagy Gergely pápa Ágoston Angolország apostolához írt levelében a római joggal ellentétben az egyházi jogot említi, és az újonan megtért Angolokat némely kedvezményekben részesíti.

íme látjuk, hogy az egyház lételének első perczétől fogva mindenkor gyakorolta a házassági ügyekben, jogának öntudatában, a törvényhozói hatalmat, és az első századokban bírt jogát megörökítette a következő századokban. Mindenkor és mindenütt azt lát-

juk, hogy majd a pápák, majd a zsinatok vagy új rendeleteket bocsátanak ki a házassági ügyre nézve, vagy pedig a régieket ünnepléses szentesítés mellett megújítják, anélkül azonban, hogy azok fogantatása tekintetéből a fejedelmeknek elfogadását, elismerését vagy megerősítését bevárták volna. Ezen joggyakorlatnak további bebizonyítására, az ötödik századtól indulva ki – mely korszakból már egy pár példát idéztünk – hivatkozhatunk még az említett Ineze pápa Vietriehoz írt levelére is, melyben a házasságról szólva, ezeket mondja: a házasságra nézve ahoz tartunk magunkat, a mit a sz. írás tanít, és mik az egyházi tekintély által rendeltettek, „a sacerdotibus instituta,” – Nagy Leo pápa tiltja az al-szerpap házasságát: „nec subdiaconibus quidem carnale concubium conceditur.” (Ep. 82 et 92). A 401-ben tartott carthagoi zsinat az egyházi szolgákat az önmegtartóztatásra kötelezi régi határozatok nyomán „secundum priora statuta.” (Can. 70.) Az ugyanott 419-ben tartott zsinat XXI-ik canonja arra kötelezi az egyházi személyeket, hogy ne adják gyermekeiket pogányokhoz vagy eretnekekhez. Egy 450-ben Irlandban tartott zsinat az Istennek szentelt szüzeket szentségtörőknek nyilvánítja, hogy ha házasságra lépnek és kiiktatottaknak, ha a házasság megkötése után el nem válnak” (Can. XVII). Symmaehus pápa, ki az egyházat a hatodik század elején kormányozta, arlesi Caesarhoz írt levelében eltiltja azon özvegyeket és szüzeket a házasságtól, kik a szerzetesi életre adták magokat. – Az 511-iki orleansi zsinat több canonjai megújítják az egyháznak több rendbeli, a házasságra vonatkozó már érintett rendeleteit, és az ugyanott 533-ban tartott zsinat tiltja a napával való házasságot. Az 535-iki clairmonti zsinat VI, XII és XIII. kánonjaiban több, a házasságra vonatkozó, és az egyházban gyakorlatban levő canont megerősít. A 656-iki nantesi, 673-iki herefordi Angliában, a 795-iki friauli, a 829-iki párisi, a 895-iki triburi zsinatok tiltják, ne hogy azon férjek, kik házasságtörő nejüket elutasították, új házasságra lépjenek. Az 1439-iki az Örmények részére készült utasításban IV. Jenő pápa azt mondja: *quavis ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii legitime contracti vinculum sit perpetuum*”; és az 1179-ik III. laterani zsinat azt határozta: „*simuliter a consanguineo viri sui sit polluta, et veneficum periculum et alias vitae insidias viro machinata, potest inter eos divortii sententia promulgari, ita ut vir ea mortua licentiam habet ad aliam ducendum uxorem. Ipsa vero sine spe conjugii perpetuo remanebit.*”

De véget nem érnének, ha el akarnók sorolni mindazon ren-

deleket, melyeket nagy Gergely és más pápák a házassági ügyekben kibocsátottak, vagy a zsinatok azon határozatait, melyek az egyházi fegyelemre a házassági ügyekben vonatkoznak. Legyen elég itt egyszerűen azt megjegyeznünk, hogy a pápák és a püspökök mindenkor saját és az egyház nevében beszélnek, és sohasem a kormány nevében, – Az őskorban mi olyast sem lehet találni, mi azt gyaníthatná az emberrel, hogy midőn a házassági ügyek az egyházi elöljárók által rendezettek, ezek magokat a polgári hatalom megbízottjainak tekintették; vagy hogy a különféle országok szokásaihoz és törvényeihez alkalmazkodtak volna; mit – igen természetesen – azon vesztély tekintetéből sem lehetett tenniök, hogy a keresztény vallás tervezett elterjesztése kezdetben mindjárt dugába ne dőljön. A hitküldérek, kik a hitetlenek között hirdették Isten igéjét, azok házasságaiban, kiket a hitre megtérítettek, mindig az egyház törvényeit követték; az Arabs és Persáknál betiltották a testvérek közti házasságot, a zsidóknál a többnejúséget, a romaiaknál a szerződés felbontását, tanítások által megállapítván mindnyájoknál a házassági kötelék akadályát. Megdönthetetlen bizonyíték arra, hogy az egyházi házassági törvények magokban véve is mindenkor kötelező erővel bírtak, anélkül, hogy a pogány fejedelmek megerősítésére szorultak volna.

14. §.

Talán egy oly jogot gyakorolt az egyház, mely őt soha meg nem illette?

Vagy talán azt fogja valaki mondani; hogy az egyház beavatkozott a polgári hatalom jogaiba, és oly jogot gyakorolt, mely őt soha meg nem illette? Azt akarják tehát fölteni, hogy a sz. Lélek által oltalmazott egyház nem is ismerte hatalmának határait? vagy hogy Krisztus akaratja ellenében egy őt meg nem illető hatalmat gyakorlott volna? és pedig gyakorolta volna a fejedelmek tudta nélkül, vagy azok tiltakozása ellenére? De mindez nem egyéb pusztá történelmi koholmánynál. Vagy ám nevezék meg azon fejedelmet, a ki az egyháznak ezen bitorlása ellen tiltakozott volna, határozzák meg továbbá az időt, a mikor ezen bitorlás kezdetét vette, és azon módot, vagy eszközt, melynek segítségével az egyház minden súrlódás nélkül ezen joggyakorlat birtokába jutott. Mert midőn a hamis Deere Valisokra hivat-

koznak, melyek csak a 9-ik században kerültek napfényre, a történelem egyszerűen visszautasítja valótlan állításukat, az egyházat kezdetétől fogva folyvást ezen jognak gyakorlatában tüntetvén föl; mint ezt a fentebbi idézetek világosan bizonyítják. Sőt oly tényekkel is találkozunk a történelem terén, melyek merőben ellenkeznek az állítólagos bitorlással. így például a történelem bizonyítása szerint a keresztény fejedelmek az egyház tagjainak tekintvén magokat polgári törvényeiket az egyház határozataihoz idomították. Szép példát nyújt e tekintetben Eurich vagy Theodorik, ki is visigothi törvényeinek 3-ik könyvében „de conjugiiis” azt mondja: hogy az egyházi törvényeknek eleget tenni igyekszik, és a presbytereket, a szerpapokat és alszerpapokat, kik az egyházi törvények ellenére házasságra léptek, a püspökökhöz utasítja, kik a canonok szerint ezen házasságokat azonnal szétválaszszak, és a bűnösöket megbüntessék: „servata ab episcopis etiam super hoc scelere iu utroque sexu patrum sententia, quae canonum decretis agnoseitur ordinata.” (Codex legum antiquar. Francof. 1613.) A régi bajor törvényekben is Tit. I. Nr. 12 az egyház törvényeire történik hivatkozás; „si quis sanctionem, hoc est Deo dicatam, de monasterio traxerit et eam sibi in conjugio duxerit contra legem ecclesiasticam, requiratur eam episcopus civitatis.” U. ott p. 403.) A Longobárdok törvényei a tiltott házasságoknál jobbra az egyházi törvényekre támaszkodnak L. II. Tit. VIII. Nr. 4 ezt olvassuk: „de his qui de illicito matrimonio nati sunt sat. quia canones sic habent”; és Nr. 12 „De his conjunctionibus, quae secundum canones Ecclesiae et edictum copulatae esse non possunt;” mi által az egyháznak kétségkívül azon jog tulajdoníttatik, hogy oly törvényeket hozhat, melyek a házasságot megsemmisítik. – A frank Capitularékban Lib. V. C. 7 oly házasságokról van szó, melyek a canonok által tiltatnak; „cum his quibus canones prohibent copulare”, és a végén az tétetik hozzá: „de reliquis verò propinquis iuxta constituta sanctorum Patrum et iuxta decreta canonum iudicetur.” A régi szász törvény szerint, a nemes embernek egy pórnökkel kötött házassága nem csak érvénytelen volt, hanem még halállal is büntetett, – a frank törvény szerint a belföldi nem házasodhatott egy külföldivel; – a triburi zsinat a házasságot mindkét esetben érvényesnek és jogszerűnek nyilvánította, és az egyháznak ezen határozatát megerősítették az illető fejedelmek is, és polgári érvényességére is kiterjeszték.

Továbbá a fejedelmek saját törvényeiket az egyház törvényeivel támogatják. Tours-i sz. Gergely sze-

rint Chilperik 577-ben Praetexatus rothomagei érseket a püspökök gyülekezetében az egyházi törvényekkel ellenkező házasság megáldása miatt ekkép feddi meg: „quid tibi visum est o Episcopo! ut inimicum meum Merovechum, qui filius esse debuerat, cum amita sua, i. e. cum patru sui uxore jungeres? an ignaruseras, quae pro hac causa canonum Statuta sanxissent.” – Childebert 595-ben a vérfertőztető szövetségekről azt határozta „per praedicationem episcoporum jussimus emendari.” – 743-ban Caroloman a liptinei gyülekezetben C. 3. így nyilatkozik „similiter praecipimus, ut juxta decreta Canonum adulteria et incesta matrimonia, quae non sunt légitima prohibeantur et emendentur episcoporum iudicio.” – Nagy Károly Capitulariaiban többnyire az egyház canonjaiból kölcsönöz oltalmat és tekintélyt: így V. könyvének 7-ik számában, midőn bizonyos házasságokat betiltott volna, azt teszi hozzá: ita Gregorius sensit; ita Canones prohibent copulari. És VI. könyve 96-ik fejezetében, minekutána a nőrabló és rablott között a házasságot érvény teleírnék rendelte volna, azt teszi hozzá: „Sacri canones non solum raptores, sed etiam omnes eorum eo-operatores eis que consentientes anathemate feriunt.” – Kopasz Károly pedig pistei rendelvénye XXXI. fejezetében ezeket mondja: „si autem de istis partibus in illis foemina maritum, aut maritus foeminam accepit, illud conjugium quia non est legale neque legitimum, sicut Leo in decretis suis et S. Gregorius in epistolis monstrant, dissolvatur.” így II. Henrik 1556-ki, IX. Károly 1561-ki rendelvényeikben; III. Henrik a blois-i rendelvény 40-ik cikkelyében. IV. Henrik 1606-ki, XIII. Lajos 1638-ki nem különben XIV. Lajos is többnemű rendelvényeiben azon fegyelmet, melyet alattvalóiktól a házasság megkötésénél megtartatni rendelnek, az egyházi canonok szabályai szerint szabják meg, ezeket dicsérik és végre hajtatni rendelik. Sőt azon ügyeket, melyek a házasságok megkötésére vonatkoznak, az egyházi bírósághoz utasítandóknak rendelik. – Sőt vannak oly esetek is, midőn a fejedelmek a polgári törvénynek szentesítését egyenesen az egyháztól kikérik. így történt ez a Francziák részéről a trienti zsinaton, a mikor a francia király orátorai által kérte a zsinatot, hogy azon törvényt, mely Francziaországban érvénytelennek nyilvánította a szülők beleegyezése nélkül kötött házasságot, saját részéről is ünnepélyesen szentesítené. – Végre a mi legfőbb a fejedelmek saját házassági ügyeikben mindenkor az egyházi hatósághoz fordultak. Ezen állításunkat számtalan példával bizonyíthatnák; de elég leend talán VIII. Henrik angol királyra és a legújabb időből I. Napóleonra hivatkoznunk. Hol van mindezekben az állí-

tólagos jogbitorlásnak, vagy a fejedelmek tudta nélküli, vagy tiltakozása elleni joggyakorlatnak csak legcsekélyebb nyoma is? – Im nevezzék meg az első bitorlót, rajzolják azon cselszövényeket és mesterfogásokat, melyek segedelmével az egyház szerencsésen ezen hatalomnak birtokába jutott. Ezen jogbitorlás ellen épenséggel senkisémm tiltakozott volna a megfosztottak közül? Ki hihetné, hogy a polgári kormányok, melyek némelykor sokkal csekélyebb ügyek miatt az egyházzal hosszas időkig perlekedtek, mindnyájan hallgatagon és minden ellenmondás nélkül csak ezen jogbitorlásnak vetették volna alá magokat? – Hivatkoznak ugyan Pseudo-Izidorra. De ez nem egyéb, régen elkopott mesénél, melylyel tudatlanokat ámíthatunk ugyan, de a mívelt és tudós világ előtt az ember magát nevetségessé teszi; minthogy egy valóságos anachronismusban sínlődünk; a házassági kánoni törvények, a pápák hiteles határozmányai, a sz. Atyák művei több századdal előzvének meg Pseudo Izidort. – Sőt még többet mondunk: a polgári törvények az egyház áldásától tették a házasságot függővé: így bölcs Leo császár 89-ik Novel, ezt parancsolja: „*Sacrae benedictionis testimonio matrimonia confirmari jubemus, adeo ut si qui citra hanc matrimonium meant, id ne ab initio quidem ita dici, nec illos in vitae consuetudine matrimonii jure potiri velimus. Nihil inter coelibatum et matrimonium, quod reprehendi non debet, medium invenias. Conjugalis vitae desiderio teneris, conjugii leges serves necesse est.*” Ugyan ezt mondják a nyugoton a Capitulariak: *prius conveniendus est sacerdos, in cuius parochia nuptiae fieri debent in ecclesia coram populo, et si licita et honesta omnia invenerit, tunc per consilium et bene dictionem Sacerdotis et consultum aliorum bonorum earn sponsare et legitime dotare debet.*”

Elismertetett tehát mindenkor és mindenki által az egyháznak a házassági ügyekre vonatkozó joga, és a Waldensisek voltak az elsők, kik ezt szemtelenül tagadták; miért a párisi hittani kar is, Luther tételeinek kárhóztatása alkalmával, midőn Luthernek azon tételét vették fontolóra, melyben a házassági ügyek rendezési jogát az egyháztól megtagadta; ezen tételt is kárhóztatandónak ítélték, ekként indokolva ítéletüket: „*utpote ex damnato Waldensium errore procedentem sententiam.*” De az egyház ebbeli hatalmának sokkal veszélyesebb ellensége volt bajor Lajos császár, ki is a szentszékkeli viszályai folytán a házassági ügyeket magához ragadta, és Margit karinthiai hercegnőt, János cseh királytól propria auctoritate elválasztotta, és Lajos fiának feleségül adta. Hanem a császárnak ezen önkényes eljárása a történelem bizonyossága szerint általános botrányt szült. De az egyháznak ezen hatalma hat-

hatósan csak is a XVI-ik századbéli hitújítók által lőn megtámadva, kik a házasságot merő világi dolognak tekintve, ennek elintézését kirekesztőleg a világi hatalomra bízták. De minthogy Luther, valamint tanítványainak is, elválaszthatatlan tulajdonai közzé mindenkor a következetlenség is tartozott egyszersmind innét történt, hogy habár a házasságok ügyét a világi hatalomra bízták, mindazáltal a házassági ügyekben saját tekintélyénél fogva ő is határozott, azt akarván; hogy határozatai szabályul szolgáljanak. És innét magyarázandó a reformált egyháznak, első létezési századában, e tekintetbeni feltűnő ingadozása. – Mit határozott legyen a trienti zsinat XXIV. ülésének 4-ik és 12-ik canonjaiban nem is szükséges fölemlítenem. – A XVII. században de Dominis Márk, Antal, a hitebagyott spalatói érsek, azon nézpontról indulva ki, hogy a házasság merő polgári szerződés, ennek rendezését még azon esetre is, ha a házasság Szentség volna, a világi hatósághoz tartozónak nyilvánította, állítását ekkép indokolva: „cum supernaturalis haec conditio et ratio Sacramenti superveniat matrimonio iam plene et perfecte in esse civilis contractus constitute” – Ugyanezen századnak másik felében a Francziák közül némelyek de Dominis nyomdokait követve, az egyháznak ebbeli hatalmát kétségbe vonták. Ezek közül különösen kiemelendő Launoy János párisi tudor, ki téves nézeteit „de regia in matrimonium potestate A. 1674.” című munkájában örökítette meg; de szakavatott és tudós ellenfelekre akadt Galesius Domokos püspökben, Luillerius és Gerbesius sorboni tudorokban. – A XVIII. század második felében Launoy tana Franciaországban és Némethonban fölfrissített, azon álokoskodáson alapulva: hogy a trienti zsinat IV-ik canonja nem mondja ki azt: valljon isteni rendeleten vagy csak a fejedelmek beleegyezésén nyugszik-e az egyháznak ezen hatalma. És néhányan közülök azon különös állítással léptek fel, hogy a szentírásnak a házasságra vonatkozó szabályai csak a zsidók számára adattak, melyek által tehát a polgári állam jogai nem korlátozhatatnak.

15. §.

Nem a fejedelmek engedélyéből vagy hallgatag beleegyezéséből származik az egyház hatalma.

Íme egyesek kivételével a házassági ügyekre nézve az egyháznak joghatóságát a világ mindég elismerte. De íme, azt mondják erre: hogy a házassági ügyekben az egyház nem

eredeti és saját jogánál fogva intézkedik, hanem azon jognál fogva, melyet a fejedelmek ruháztak át az egyházza, vagy pedig a fejedelmek nyilvános vagy hallgatag beleegyezésével és engedélyével rendezte mindég a keresztények házasságát. – Pusztá állításokkal kielégíthetők nem lévén, kényszerítve érezzük magunkat azon sürgős kéressel föllépni; hogy neveztessek meg azon polgári fejedelem, ki legelső ruházta föl az egyházat azon őt meg nem illető előjoggal, hogy a házassági ügyekben törvényeket hozhasson? – úgy hisszük, hogy a feleletre sokáig várhatunk? – Mi a pusztá állítás ellenében egy ténynyel akarunk válaszolni, azon ténynyel, hogy a császárok magok a házassági ügyekben nem törvényhozóknak, hanem a Canonok őreinek kívannak tekintetni. Így Justinian császár 137-ik novellájában következőleg nyilatkozik: „si civiles leges, quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit, írmas ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, – quanto plus studii adhibere debemus circa sacrorum canonum et divinarum legum custodiam, quae super salute animarum nostrarum definitae sunt”; és így folytatja beszédjét: „qui onim sacros canones custodiunt Domini Dei adjutorio digni sunt, qui autem transgrediuntur, ipsi semet ipsos iudicio reddunt obnoxios”; – és közelebb érve tárgyunkhoz a canonok tiltó erejét elismeri, mondván: „quod autem divini canones prohibent, clericos esse, qui secundam uxorem duxerint, et inter sanctos Basilius docens ait: digamos Canon ministerio exlusit et ex iis progenitos.” Végre így rekeszti be törvényét: „his igitur, quae sacris Canonibus definita sunt, insistentes, praesentem sancimus legem.” Mi által mintegy megelőzőleg kiforgatta a mai politikus theologusok és udvari canonisták azon axiómáját: „Canones legibus, non leges canonibus esse adjectas.” – Ezek t. i. így okoskodnak: mikor a keresztény vallás keletkezett, a fejedelmek bírtak már jogot a házassági ügyekre nézve, és voltak is ezekre vonatkozó törvények; a kereszténység sem a törvényt erejétől, sem a fejedelmet gyakorlott hatalmától meg nem foszthatta. –Az okoskodás ugyan helyesnek tetszik, de a rideg valóság által fényesen megczáfoltatik. Mert tény, hogy az egyház ezen jogát első napjaitól egész Constantin császárig kirekesztőleg és háborítatlanul gyakorolta; már pedig lel nem lehet tenni, hogy ezen jogát Nero, Caligula vagy más császároknak akár nyilvánított, akár hallgatag beleegyezésével gyakorolta légyen. Hogyha tehát az említett korban az egyház saját eredeti jogával élt, mikép lehet föltenni, hogy ezen jogát épen a keresztény császárok alatt veszítette volna el. – És azon állítás,

hogy a kereszténység keletkezte előtt a házassági ügyek kirekesztőleg a fejedelmekhez tartoztak, szinte még be volna bizonyítandó, minthogy a történelem ellenkezőt látszik bizonyítani. Így p. o. Tacitus évkönyveiben L. I. 10. ezeket olvassuk: *abducta Neronis uxor, et cons uli pontifices, an concepto, nedúm edito partu rite nuberet.*” Ugyanezen esetről beszél Dio Cassius is *Hist. L. 48. n. 44,* „*ambigenti caesari ac sciscitanti a pontificibus, fasne sibi esset earn praegnantem ducere, responsum est s. a. t.* Tehát nem saját tekintélyénél fogva intézkedett a császár, sem a Senatushoz nem fordult, hanem – *ad pontifices.* – Éhez járul, hogy azon esetre, ha az egyház a fejedelmek kegyelméből gyakorolta volna ezen jogot, a trienti zsinatnak ezt legalább érintenie kellett volna, nehogy általános kifejezésekkel élve, oly valamit határozzon, a mivel a fejedelmek eredeti jogát sértené. Jelen voltak a fejedelmek legszemesb küldöttei és az ő jogaik legerélyesebb védői, kik minden esetre ünnepélyesen tiltakoztak volna küldöik nevében, ha a zsinat olyasmit vala határozandó, mi által fejedelmek jogai csak távolról is sértetnek. De, hogy ilyesmi történt volna, sehol sem olvassuk. Pedig a zsinat azt határozta: „*si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, anathema sit.* (Sess. XXIV. 12.) – Sőt midőn a francia király küldöttei azt szorgalmazták, hogy a szülők beleegyezése nélkül a gyermekek házassága érvénytelennek nyilváníttassék – mit más fejedelmek szinte óhajtottak – a zsinat ezen kívánságnak ellenszegült, és az ellenkezőt határozta megtartandónak, és pedig az anathema büntetése alatt, sőt a titkos házasságok új akadályát is elrendelte. Már ha igaz az, a mit az ellenkező révén állítanak, akkor legegyszerűbb lett volna, ha az érdekelt fejedelmek saját jogukkal élnek vala. De ez nem történt. Ezen tényből világosan derül ki az, hogy az ellenfélnek ezen állítása is csak új koholmány, melyről a trienti zsinat idejében mit sem tudtak, mit még maga Luther sem gyanított, máskép bizonyára sietett volna, hogy a fejedelmeket figyelmeztesse, hogy vonják vissza azon engedélyt, melylyel szerinte az egyházi, zsarnoki, pápai hatalom annyira vissza élt.

Azt sem szabad mellőzni, hogy azon esetre, ha az egyház jogát valósággal a fejedelmektől veszi vala, azt hittani határozat tárgyává semmiképp sem tehetne volna; mert az adott engedély csak emberi cselekmény, és mint ilyen hittani határozat tárgyává soha sem válhatik, mint ezt már annak idejében az egyházi jogok tántoríthatlan bajnoka, Belgium bíbornok-prímása – Frankenberg is igen helyesen megjegyezte.

Azért Van-Espan is kénytelen volt következőleg nyilatkozni:

„tény, hogy a kath. egyház már több század óta privative és a világi fejedelmek kirekesztésével bontó házassági akadályokat rendelt, és ezeket az idők és helyek körülményeihez képest majd kiterjesztette, majd korlátozta, vagy azoktól fölmentett; következőleg nem lehet tagadni, hogy az egyház az első századok óta mindég gyakorolta ezen hatalmat.” – Idézi aztán Gerbesiusnak azon értekezését, melyben kimutattatik, hogy az egyház ezen hatalmat nem a fejedelmektől, hanem magától Krisztustól vette, és e hatalmat saját jogánál fogva az első századoktól a jelen idő-kig folyvást gyakorolta is. És végre úgy rekeszti be okoskodását: „tehát a hagyomány fonalát híven követve, a zsinat méltán mondott anathemat azokra kik sat.” – Van-Espen tanúsága talán nem lesz gyanús!

Híjába hivatkoznak elleneink a római császárokra és római törvényekre. Mert tény, hogy az egyház mindenkor érvényeseknek tekintette a kánonszerűleg kötött házasságokat, bármily polgári akadályba ütköznének is; és ellenkezőleg nem valóságos házasságoknak tekintette azokat, melyek valamely kánonba ütköző akadálylyal köttettek, habár azokat a polgári törvény el is ismerte volna. Mert habár nem is tagadhatni, hogy Honorius, if. Theodoz és Justinian császárok hoztak házassági törvényeket, de csak mint a kánoni törvények őrei, pártfogói és védői illesztették ezen törvényeket törvénykönyveikbe, nem pedig mintha a házassági ügyeket saját hatáskörükhöz vélték volna tartozóknak, csak külső tekintélyt óhajtottak az egyház törvényeinek szerezni. – Ezen állításunkat világosan bizonyítja maga a feljebb idézett Codex Justinianus 137 Novellája. Világosan kimondatik abban, hogy a császárt csak a polgári törvényhozás illeti, és a kánoni törvényeket illetőleg minden joga csak a „custodia”-ra szorítkozik. Mire nézve helyesen jegyzi meg Natalis Alexander: „licetvero. de rebus et personis ecclesiasticis leges tulerit Justinianus, in ipsum esset iniquior, qui assereret, ipsum Ecclesiae auctoritatem usurpasse. Veteres enim canones renovavit duntaxat ... Si quas vero novas leges túlit de ecclesiastica disciplina Justinianus, vim iliac non habuerunt ulla nisi quia sunt ab Ecclesia receptae et approbatae.” íme a kánoni törvényhozás Justiniánnak saját nyilatkozata szerint megelőzte a polgári törvényeket, mi által egyszerismind a mai jogtudósok főnebb említett axiómája meg van czáfolva. E szempontból azonban megjegyzendő, hogy a fejedelmek ezen pártfogásának az egyház tetszésével kellett mindenkor találkoznia, és evvel mindenkor meg kellett egyeznie, akár a megtartandó egyházi törvényekre, akár az időre, helyre, módra nézve,

melyben az egyház azok megtartását követelte; úgy hogy az egyháznak védelme soha és semmi módon a védett egyház akaratján túl nem terjeszkedhetett. A keresztény fejedelmek az egyházi törvényeknek csak pártfogói nem pedig alkotói voltak, az egyháznak csak tanítványai, de nem tanítói, juhái, de nem pásztorai. Ennélfogva nem is parancsolhattak soha semmit az egyházi előljáróknak egyházi dolgokban, nem is kényszeríthették bizonyos törvények alkotására, nem is értelmezhatték az egyház-szabta törvényeket, és egyedül csak azt eszközölhették, hogy az egyház törvényei büntetlenül meg ne szegessenek. Mert a 61-ik jogszabály szerint in Sexto: „quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium intorquendum”; az egyháznak szolgálni, nem pedig fölötte uralkodni tartoznak”: famulante – úgy szólt hajdanában jámbor Lajos Franciaország királya – ut decet potestate nostra. –

Hijába is hivatkoznak mai legistaink akár a római császárokra, akár más fejedelmekre, kik házassági akadályokat rendeltek, mert ebből, az egyháznak kirekesztésével, soha sem fogják a polgári hatalom ebbeli jogát bebizonyíthatni. Kár ezen, – habár ellenséges indulatból – kifejtett tudományosságért, mert nem az a kérdés, hogy eredetileg kitől származnak a házassági akadályok? vagy honnét vette azokat az egyház? hanem így szükséges inkább okoskodni: vagy elfogadta az egyház ezen akadályokat és ezen esetben azt jelentette ki elfogadásuk által, hogy nincsen szándékában oly egybekelésnél, melyek hasonló akadályokba ütköznek saját részéről közreműködni, és hogy ennek következtében a házasság a keresztények között is semmissé válik; vagy pedig el nem fogadta a felállított akadályokat, és ki is jelentette egyszersmind, hogy a kérdéses akadályok nem akadályoztatják őt eljárásában, a keresztények házasságainak megáldásában; hogy szövetségöket valóságosnak és Szentségnek nyilvánítsa. Az egyház ide vonatkozó tanának legvilágosabb kifejezést adott Geláz pápa Anasztáz császárhoz irt levelében mondva: Sic nos existimet homo ut ministros Christi – úgymond sz. Pál – et dispensatores mysteriorum ejus. Ámbár méltóságod téged az emberek fölé emel, de még is alá vagy rendelve a püspököknek azon ügyekben, melyek a hitre és a szentségek kiszolgáltatására vonatkoznak. Nem illik, hogy e tekintetben rendeleteidnek akarjad őket alávetni, sőt ellenkezőleg szükséges, hogy te vessed alá magad az ő határozataiknak. Mindenben a mi a közrendhez tartozik ugyanezen püspökök a te törvényeidnek alávetvék; de részedről is mindenben alá kell vetned magad nekik, a mi a Szentségekre vonatkozik,

melyeknek ők kiszolgáltatói. (Ep. X.) – Csak is akkor bírna legistaink állítása bizonyító erővel, hogyha képesek volnának kimutatni, hogy a császárok és fejedelmek házassági rendeletei az egyház kebelében mindenkor jogérvényre emelkedtek. – De ép ezt soha sem fogják kimutathatni, mivel tagadhatatlan történelmi tények a mellett tanúskodnak; hogy az egyház majd elfogadta, majd visszautasította a polgári hatalomnak a házasságra vonatkozó törvényeit, majd ismét jogérvényét megszorította, majd ismét kiterjesztette, szóval azokat módosította, javította. Mi által tehát az egyház mindig gyakorlatilag, tetteleg megmutatta, hogy a polgári hatalomnak illetékességét ez ügyben el nem ismeri, és hogy nem mint a polgári hatalom megbízottja, vagy annak beleegyezésével intézi el házassági belügyeit.

Állításunk igazolására szolgáljanak a következő tények. – A császári közjog semmiséknek nyilvánította azon házasságokat, melyeket a gyermekek szülők beleegyezése nélkül kötöttek. – Nem is kell csodálkoznunk a római törvénynek ezen rendeletén, mert a régi korlátlan atyai hatalomnak nyomai, melyek Romulust nevezik szerzőjöknek, még igen sokáig maradtak fenn a rómaiaknál, ezen hatalmat maga a halicarnassi Dénes is következő szavakkal ecseteli: „licebat parentibus loris caedere filios, carcere coercere, in agros ad opera rustica vinetos amandare, venumdare, denique interficere.” És Justinian idejében is oly hatalommal bírtak még az apák gyermekeik fölött, hogy Justinian maga (2. Inst, de pat. potest.) azt állítja: „nulli alii sunt homines, qui talem in liberos habent potestatem, qualem nos habemus.” Nem csoda tehát, ha a római törvény, mely a szolgának házasságát ura beleegyezése nélkül semmisnek tekintette, a fiúnak házasságát is ezen beleegyezéstől tette függővé. A római törvénynek ezen rendeletét kezdetben az egyház magáévá tette, mit világosan bizonyít sz. Vazul Amphilochiushoz irt (199-ik) levelében, mondván: „malrimonia sine iis, qui potestatem habent, fornicationes sunt. Neque ergo vivente patre neque hero, qui conveniunt extra reprehensionem sunt. Ugyanezt bizonyítja, az 541-ben tartott IV. orleansi zsinatnak 22. és 24-ik canonja, nemkülömben a 813-ki II. chahilloni zsinatnak Gratiantól is idézett 30-ik canonja; végre Ahyto basileai püspök a IX-ik században kiadott Capitularejában a többi között így nyilatkozik: „ubi veró mancipia non nnius, sed diversae potestatis juncta fuerint, nisi consentientibus utrisque dominis, huiusmodi copulatio rata non érit.” Később azonban tanácsosabbnak találta az egyház, az általa több századokon át helyeslett, vagy megtúrt törvényeket javítani vagy megszüntetni, és azt ha-

tározta, hogy jövőre a házasságnak érvényessége egyedül a házassalándók beleegyezésétől függjön. így a többi közt Adorján pápa a salzburgi érsekhez ez ügyben ezeket írja (X. Cap. Dignum L. IV. Tit. IX.) „*nee inter servos debent matrimonia ullatenus prohiberi; etsi contradieentibus dominis et invitis contracta fuerint, nulla ratione sunt propter hoc ecclesiastico iudicio dissolvenda.*” Hasonlót határozott a 752-ki vermerii zsinat 13-ik canonjában mondván: „*qui seit uxorem suam ancillam esse et aeeepii earn voluntarie, semper postea permaneat cum ea*”: – és a 757-ki compendiumi zsinat 5-ik canonjában: „*Si femina ingenaa accepit servum, et sciebat tunc, quod servus erat, habeat interim, quo vivit. Una lex est de viris et de feminis.*” És a gyermekeket illetőleg a trienti zsinat Ses. XXIV. Cap. I. de Reform, matr. egyházi átokkal sújtja mindazokat, kik tévesen azt állítják „*matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse.*” – III. Incze pápa megszüntette azon polgári törvényt, mely a házasságot a mostoha apa és mostoha fiának felesége között megsemmisítette. – Bizonyos tartományokban és bizonyos időkben a polgári törvények semmiseknek nyilvánították a kormány engedélye nélkül valamint a rab-szolgáknak, úgy a szegényeknek házasságát is; – az egyház, mely természetes védnöke volt mindég az elnyomottaknak, és ellensége a kény uralomnak, a valóságos szabadságnak hódolva, nem ismerte el ezen akadályt, és ily házasságokat, más akadályok hiányában mindenkor valóságos házasságoknak tekintett

Azon polgári törvényekre nézve, melyek az egyházi törvényhozás által helyre igazítottak, szolgáljanak a következő példák: a régi római polgári törvény a szabad személylyel közösülő férjt nem marasztalta el a házasságtörésben. De mást határozott a kánoni törvény, mely a férjet szintúgy mint a nőt ugyanazon egy törvénynek vetette alá, minthogy mindkettő a házassági hűségre köteleztetik; azért sz. Ambrus azt mondja (Can. Nemo XXX. qu. 4.) „*nemo blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nee viro licet, quod mulieri non licet.*” Sokkal élesebben támadja meg ezen római törvényt sz. Jeromos (Can. XX. caus. XXXII. qu. 5.) mondván: „*aliae sunt leges Caesarum, aliae Christi, aliud Papianus, aliud Paulus noster praecipit. Apud illos viris impudicitiae fraena laxantur, et solo stupro atque adulterio condemnata passim per lupanaria et ancilulas libido permittitur.*” így a római törvény szerint az özvegy nem mehetett egy év lefolyta előtt ismét férjhez, mit ha meg tett, sok és súlyos büntetéseknek lett alávetve; de ezen törvényt megszüntette III. Orbán (C. 4.)

és III. Incze (C. 5. de secund. nuptiis.) az utóbbi úgy nyilatkozván: „cum secundum apostolum mulier mortuo viro suo ab eius sit lege soluta, et nubendi cui vult, tantum in Domino sat.” – A római törvény szerint a férj a házasságtörésen rajtakapott nejét büntetlenül megölhette, és a Codex Justinianus szerint büntársát is. És az atya is megölhette házánál vagy vejénél élő leányát, ha házasságtörésben kapta rajta; és köteles volt egyszersmind annak elcsábítóját is leszúrni. Ezen törvényeket mind megszüntette az egyház (can. Interhaec. XXXIII. qu. 2.) És innét magyarázandó, hogy 1665-ben VII. Sándor pápa Septb. 7-én a következő tételt kárhoztatta: „non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. így a nőrablás akadály, raely a római törvény szerint örökös volt, III. Incze pápa által módosított.

16. §.

Az egyház saját eredeti jogánál fogva gyakorolta a törvényhozói hatalmat a házassági ügyekben.

Tehette-e volna mindezt az egyház, ha csak mint a fejedelmek megbízottja, vagy azok engedélyével, elnézésével rendezte a házassági ügyeket? – De hogy az egyház saját eredeti jogánál fogva hozott házassági törvényeket, ezt leginkább az egyháznak – öt következő rövid pontba foglalt – mindenkori gyakorlata bizonyítja; gyakorolta ugyanis ezen jogát 1-ör az első három században, midőn oly házasságokat, melyeket a római polgári törvény megengedett, megsemmisített. 2-or midőn némely oly házasságokat, melyeket keresztény fejedelmek megengedtek nem ismert el valóságos házasságoknak; – és ellenkezőleg némelykor oly házasságokat tartott törvényeseknek, melyek a keresztény fejedelmek törvénykönyvei által el nem ismertettek. Erre tagadhatlan bizonyíték a francia királyi orátorok említett magaviselete a trienti zsinaton; és legújabb időben a római Poenitentiaría a vivarii püspökhöz adott válaszában érvényeseknek nyilvánította a keresztények házasságát, habár valamely polgári megsemmisítő akadály mellett köttettek volna is; azt tevén hozzá: „ita eruitur ex instructione a suprema inquisitione per S. Congregationis Concilii organum ad episcopum brexinonensem A. 1824. transmissa: matnmoniis fidelium, quibus nullum obstat canonicum impedimentum, suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem, qualiacunque tandem fuerint impedimenta, a saeculari potestate ecclesia non consulta, nec probante perperam ac milliter constituta.” –

3. gyakorolta jogát az által, hogy a pogány és keresztény fejedelmek által felállított házassági akadályok csak akkor bírtak megsemmisítő erővel, ha az egyház azokat helybenhagyta, megerősítette; 4. az által, hogy a polgári törvényeket javította, megsemmisítette vagy tágitotta. 5. az által, hogy a fejedelmek is a canoni törvényekhez alkalmazkodtak, vagy akadályokat rendeltetni óhajtván, az egyházhoz vagy a zsinatokhoz folyamodtak.

És pedig ezen törvényhozói hatalom a házassági ügyekre nézve kirekesztőleg az egyháznak sajátja. – A házassági ügyek alatt azokat értjük, melyek a házassági kötelékre avagy a szentségre vonatkoznak, nem pedig azokat, melyek a házasságot távolról sem érintik. – Állításunkat igazolja maga az ész is; mert azóta hogy Krisztus a házassági szerződést a szentségek méltóságára emelte, és úgy intézkedett, hogy valahányszor két személy törvényszerűleg ezen szerződésre lép, mindannyiszor a szentség malasztjában is részesülnek eo ipso; a házasság egygyé és szentté lett és az egyház bíróságához ment át, és így egyszersmind minden jog is, mellyel eddig a polgári hatóság a házassági kötelékre bírt, a dolog természeténél és Krisztus elrendelésénél fogva – mint több más jog is – megszüntetve lön. Azt mondtuk: a dologtermészeténél fogva. Mert Isten, a házasságnak alapítója, azt a vallás oltalma alá helyezte, melyre az emberi nemnek nevelését bízta. A nemi egyesülésnek, hogy állati közösüléssé ne fajuljon, egy hatalmas, a szívek mélyébe beható fékre volt szüksége. És ezt csak is a vallás képezheti. A házasság természeténél fogva vallásos dolog, mert valamint a különböző nemeket Isten alkotta, és ő jogosította fel azokat a házassági frigy megkötésére, úgy csak ő hozzája tartozik, hogy azon köteleket, melyek e jogra nézve támadhatnának, szétoszlassa. Ezer jog egyidejű a vallással, és ez szülte később a polgári jogot. Vagy talán a gyermek szülője fölött uralkodjék? vagy talán az általános emberi jogok az egyes, egymástól igen eltérő polgári jogok által fognak háttérbe szoríttatni? A házasság a lelkiismeret dolga, mely fölött egyedül a vallás ítél. Az állam valamint nem uralkodik a lelkiismeretek fölött, úgy nem is nyugtathatja meg azokat köteleikben. Ez kirekesztő joga a vallásnak, és különösen a keresztény vallásnak.

De tekintsük a dolgot még tovább is egész általánosságában. Nem fogja-e mindenki I. igazságosnak találni, hogy az egyház, mely az emberi cselekedetekre és kötelességekre nézve általjában legfőbb hatalommal bír, és ezeknek törvényeket szab, a hívek házasságára nézve is hatalommal bírjon? Midőn az egyház majdnem

minden egyéb ügyekben, melyek körül az emberek alkudozni és szerződni szoktak, a keresztény társadalom javára meghatározhatja azt, a mi az igazsággal és méltányossággal megegyezik, csak a házassági szövetség, melynél nincsen szentebb, nincsen gondos körültekintésre érdemesb, csak a házasság fog az egyház joghatósága alól kivonadni? – 2. az egyháznak ezen joga csak szükséges következménye az egyház törvényhozói hatalmának. Mert legyen szabad kérdeznünk, hol mutatkozik ezen jognak gyakorlatára nagyobb szükség, mint ott, hol a szentségnek méltó fölvétele és ennek folytán az örök üdvösség kérdése forog fenn? Merő tilalommal e téren lehetetlen célzt érni. – A házasságnak helyes vagy helytelen megkötésétől függ a hívek magán és közboldogsága, a szülők üdvössége, a gyermekek erkölcsisége. Ki tagadhatná tehát meg az egyháztól azon hatalmat, melynél fogva ő a házasság fölvételének oly föltételeket szab, melyeket, a házasság semmiségének veszélye mellett mindenki megtartani köteles? – 3. minden kötelezettség, mely a házasságból származik, magasb rendű és természetű, hogysen ezeket illetőleg a jog elsőbbsége a polgári hatalomnak volna odaítélhető. – Erkölcsi és vallásos cél nélkül úgy sem köthető házasság, tehát kinek másnak, mint az egyháznak tulajdonítsuk azon jogot? hogy ő határozza meg azt, a mit a házasság említett céljaira szükségesnek, vagy hasznosnak és alkalmasnak talál, és pedig úgy határozza meg, hogy az egyháznak ilyenmű határozatait az állam is elfogadni és tisztelni tartozzék. – 4. a házasság méltósága és szentsége követeli, hogy felette egy oly tekintély rendelkezék, melynek alapelvei és alkotó részei változatlanok, és az egész világon ugyanazok, ilyen csak az egyház tekintélye, mely egyedül kormányozta változatlanul mindég a házasságot, azon alaptörvények szerint, melyeket alapítója számára rendelt, és mint ilyen egyedül ő hozhat csak oly törvényeket, melyek a házasságnak javát hathatósan előmozdítsák; holott ellenkezőleg a politikai törvényhozás az idők viszontagságainak van alávetve, és a helyek különbsége szerint különböző. – Az ezen tekintélyből merített érvet egy német tudós igen szépen fejti ki ekként: die höchste Norm für die Ehe, muss von einer unwandelbaren Autorität ausgehen, der die Geschlechter aller Zeiten, und aller Orten unterworfen sind; weil das Gut und der Endzweck der Ehe unwandelbar, und zu allen Zeiten, und bei allen Völkern derselbe ist. Die Kirche als Träger und Grundpfeiler der Offenbarung, und als Heilsanstalt des Heilandes der ganzen Welt, liefert dem unsterblichen Geiste den unfehlbaren Unterricht über die Natur selbst. Aus einer weltlichen Gesetzgebung diese höchste Norm herausheben und erwei-

sen wollen, dürfte wohl nur auf die Ehe als äusseren Vertrag eine Anwendung leiden. Denn die weltlichen Gesetzgebungen sind dem Wechsel unterworfen und hören nacheinander auf. Eine universalgesetzgebung wird ebensowenig zu Stande kommen, als man die Bedürfnisse und Zwecke des bürgerlichen Lebens bei allen Völkern gleichförmig machen wird, und ein weltlicher Regent die ganze Erde beherrschen wird. Sollte es einem philosophisch-juridischen Autonomen in den Sinn kommen, man werde, sobald nur einmal die Rechtswissenschaft ganz entwickelt ist, und als ein geschlossenes Gebäude dastehe, diese auch bei der Ehe, als regulative Wissenschaft betrachten müssen; – so möge man ... jedoch auch der Wahrheit das Zeugnis geben und eingestehen, dass bei der höchsten Begründung der Rechtsphilosophie, immer von dem Begriffe der Kirche ausgegangen werden müsse, daher in der Praxis, und vornehmlich mit Rücksicht auf die Ehe die Kirche immer und überall die erste und entscheidende Stimme haben werde.^Ä

(Rost, Darstel. der Ehe. Wien, 1834) és 5. hogy az új-szövetségre is tekintettel legyünk; a sz. írás minden kétségen kívül helyezi azt, hogy a házasság Krisztus Urunk által eredeti rendeltetésére vezettetett vissza, és a Szentségek malasztjával ajándékozott meg, mely tekintetből teljesen tagadhatatlan, hogy az egyház jogához, sőt kötelességéhez tartozik a fölött őrködni, nehogy a hívek, midőn házasságra lépnek, olyas mit cselekedjenek, mi a házasságnak lényegével és méltóságával ellenkezik, és oda törekedni, hogy a hívek ez alkalommal mindazt pontosan teljesítsék, mi által a szentségi kegyelem részeseivé lesznek; vagy más szavakkal a törvényhozási hatalom a házasságokra vonatkozólag az egyházat illeti. Ezen érvek, melyek az egyház joga mellett a dolog természetéből és a házasságnak behatóbb észleletéből meríttetnek, oly hathatóságok, hogy még azon esetre is, ha a házasság nem emeltetett volna Szentség méltóságára, még is a rendelkezési jog a házassági ügyekben legnagyobb részben az egyháznak volna odaítélendő. Így vélekedik korunknak két tekintélyes egyházi lapja is, a Katholik és a tübingi Quartalschrift: Az előbbi azt mondja: „der Ehebund führt aus seiner ersten Einsetzung etwas religiöses, heiliges in sich, wodurch er selbst unter den Heiden als ein dem Heiligthum besonders angehöriger Gegenstand betrachtet wurde. Wäre die Ehe in neuem Bunde nicht zum Sacrament erhoben worden, so gehörte sie doch zur kirchlichen Macht, und ihr stände es zu über die Legitimität des natürlichen Contractus zu urtheilen.” – Még világosabban fejeztetik ki ezen eszme az utóbbiban, mely a többi között így nyilatkozik: „die Ansicht, welche die Befugnisse der Kirche in

Ehesachen davon ableitet, dass die Ehe ein Sacrament ist, ist ganz falsch. In Ansehung des Sacramentes folgt nicht mehr, als dass die Kirche das Recht hat den äussern Ritus und die innere Wirkung dogmatisch zu bestimmen, und das Sacrament selbst zu administrieren, was aber die kath. Kirche über diese Punkte bestimmt hat, ist bekanntlich sehr wenig. Bei weitem die meisten Bestimmungen der Kirche über die Ehe sind vom Sacrament gänzlich unabhängig, und die Kirche würde sie erlassen, und zu erlassen die nämlichen Gründe gehabt haben, wenn sie die Ehe auch nicht für ein Sacrament gehalten hätte. So hat die kath. Kirche in Lehre und Praxis die Ehe für unauflöslich gehalten, nicht weil sie ein Sacrament ist, sondern weil Christus sagt: was Gott verbunden hat, soll der Mensch nicht trennen, und weil Er sich dabei auf die ursprüngliche, natürliche Einrichtung der Ehe beruft, wo sie doch noch kein Sacrament war. So hat sie die Polygamie verbotnen, nicht wegen des Sacramentes, sondern weil das Christenthum sie verbietet. So hat sie andere Verbote erlassen, und namentlich die vielen Eehindernisse aufgestellt, blos wegen der christlichen Zucht und Ordnung zur Verhütung mancher Laster, wegen des Wohles der ganzen Kirche.”

Tovább azt mondtuk, hogy Krisztus rendeleténél fogva lett az állam joga megszüntetve, vagy is hogy az egyház kirekesztő joga azon hatalmon alapszik, melyet Krisztus egyházának adott. Az által, hogy a házasságot Szentséggé tette annak alkatrészeit is megszellemesítette; a szellemiek pedig az egyház felügyeletére bízták. Mert a házasság a földi nemi viszonyokban Krisztusnak saját egyházávali egyesülésének titka, vagy az isteni és emberi természet egyesülése Krisztusban, és ezen előképen emelkedik föl a férfiú és nőnek közös fogadása, hogy a házassági életben Isten akaratját fogják teljesíteni. – Az emberi nem szaporításának szentélyét nem lehetett inkább lealázni, mint az által, hogy inter negotia civilia, puszta polgári dolgok közé számíttatott. Ezáltal kivetkőztetett a vallásnak eredeti és ünnepi öltönyéből, és gyalázatos forgatható köpenybe burkoltatott, mely minden erkölcstelenség, minden ármány, minden hűtlenség befogadására alkalmas és mely ép oly könnyen eldobatik, a mily könnyen fölvetetett. Már a bölcs Plato is azt tanította, hogy a házasságban az észszerű közösülés által, nem annyira az érzéki, állati ember, hanem inkább a szellemi, Istennek képe szaporítandó, hogy az Isten a világ végéig, hasonmása, szolgálja, imádója nélkül soha se legyen. – És Göthe is magasztalja a kath. egyház következetességét, mely a házasságot mindig Szentség gyanánt tekintette, és a polgári dolgoktól

mindig megkülönböztette, melyekkel az emberek kényök kedvök szerint szoktak elbánni. (Aus meinem Leben II Th.) És egy névtelen szerző ezeket írja: az állam-jogtudósoknak meg kellene azt gondolniok, hogy nem az állam képezte a nemeket, hogy a házasságra vonatkozó physikai és erkölcsi természet törvényei már minden polgári törvénykönyv előtt léteztek, és hogy a világ rendje csak az által áll fenn, hogy az istenitől támogatatik; hogy az emberek a házasodhatási engedélyt nem az államtól kapták; ezen jog valamint a természet is már az állam előtt létezett, sőt az állam épen neki köszöni létezését. (Die deutsche kath. Kirche p. 93.) Krisztus nem kötötte össze a házasságot a polgári szerződéssel, és nem erre építette azt, hanem a paradicsomban megalapított természeti szerződésre, mely még a pogány népeknél is – a mint halottuk – a vallás oltalma alá volt helyezve. Lehetséges-e tehát, hogy a keresztény házasság, mely nemesebb és valósággal vallási jelleget öltött magára, az egyháztól elválasztathassék? – Vagy midőn az egyháznak gyermekei az egyházi társaságban keresztény házasságra akarnak lépni, az egyháznak ilyenkor semmi hatalma se volna? Házassági szerződések nem csak ideiglenes, nem csak polgári, hanem egyszersmind keresztény is, valamint a házassalándók is nem csak mint állati emberek, nem csak mint polgárok, hanem egyszersmind mint keresztények is akarják megkötni házasságukat.

17. §.

Igaz-e, hogy a kereszténység első századaiban az egyház egyetlen egy bontó akadályt sem rendelt!

De még mindezek sem képesek az állam-bálványozókat megnyugtanni, és minden erőfeszítéssel oda törekesznek, hogy történelmi adatokkal bizonyítsák be, miszerint a házassági ügyek elintézése, és névszerint a bontó házassági akadályok megállapítása mindenkor és kirekesztőleg a polgári kormány hatásköréhez tartozott; részünkről nem lévén bizonyítható, hogy a kereszténység első századaiban az egyház Atyái csak egyetlen egy bontó akadályt rendeltek is volna, már pedig azt az ősegyház sz. Atyáinak sérelme nélkül feltenni nem lehet, hogy ők, ha hisznek azon hatalomban, melyet Krisztustól e tekintetben nyertek, önmagukról annyira megfeledkeztek és oly gondatlanok lettek légyen, hogy még azon esetekben sem éltek volna kiközösítési jogukkal, midőn a házasságot kiközösítés

büntetése alatt tiltották. – Azt mondják; hogy a későbbi sz. Atyák rendeletei és a zsinatok határozatai, melyek ez ügyben keletkeztek, vagy a császárok megelőző rendeletein nyugszanak, vagy nem szólnak házassági akadályokról, vagy pedig azt kell mondani, hogy az ily határozatok semmiféle kötelező erővel sem bírtak mindaddig, míg azokhoz a császári megerősítés nem járult; sőt ha a zsinatok határozatai komolyabban vizsgálatnak, kitűnik, hogy azokban a házasság csak tiltatik, legfőlebb bizonyos egyházi büntetések szabhatnak azok számára, kik az egyház akaratja ellenére házasulnak; de az egyszer megkötött házasság soha meg nem semmisítettik.

De, hogy elleneinknek a sz. Atyák nyilatkozatai és a zsinatok határozatai ellen támasztott kifogásaik mily értéktelenek és nyomorúságosak, a következőkből derül ki. Először is ellenfeleinknek a történelemből merített okoskodásaikra nézve, általában csak ezeket tartottuk feljegyzendőkné. Megengedjük, hogy az egyház első idejében a keresztények házasságára vonatkozólag csak igen kevés törvények hozattak, minthogy Dr. Frey szerint: „die reineren Sitten der Christen, machten weniger Verordnungen nothwendig und die Kirche hatte nur das Problem zu lösen, wie sie sich mit der ausgebreiteten Staatsgesetzgebung in Harmonie setzen möchte;” – azt sem akarjuk tagadni, hogy az egyház némelykor a világi fejedelmek házassági törvényeit az egyházi jogeredményre nézve is elfogadta; – és az egyház ezt miért ne tehetné volna? midőn például úgy találta, hogy a polgári törvény határozatai nem ellenkeznek a keresztény tannal. „Sie versäumte – úgymond Frey – daher auch nicht jene Civilgcsetze zu adoptiren, und zu ihren eigenen machen, die sie bisher noch nicht hatte. Man findet daher bei ihr ein Bestreben in Bezug auf die Eehindernisse sich mit der Staatsgesetzgebung in volle Harmonie zu setzen/” – De mindezekből korántsem lehet azt következtetni, mintha az egyház nem hozott volna saját tekintélyével is házassági törvényeket. Valljon miért nem alkalmazkodott volna a fejedelmek igazságos törvényeihez? miért nem fogadta volna el azokat? különösen, ha ezen eljárása által avval kecsegtethette magát, hogy az egyház és államközi egyetértés megszilárdul, sőt tán a keresztény ügyre nézve a fejedelmeknek hajlamát is megnyeri. – De ki állíthatja azt, hogy az egyház csak leszármaztatott, kirendelési tekintélyvel bírt a házassági törvényhozásban? Ha úgy volna, miért nem hivatkozott az egyház törvénykönyvében a polgári törvények tekintélyére? miért nem tartotta meg ezen törvénynek betűjét is? miért nem fogadta el a polgári szentesítést? – Az egyháznak a házasságra vonatkozó minden törvényei úgy vannak fogalmazva,

hogy világosan kitetszik, miszerint az egyház saját tekintélyénél fogva tilt vagy parancsol; midőn t. i. az isteni törvényre, az apostoli és evangéliomi tanra, a sz. Atyák határozataira hivatkozik; csak az erkölcsiségre, a házasság szent voltára, és a hívek üdvösségére figyel, és az engedetleneket merő egyházi büntetésekkel sújtja. – Igaz ugyan az, hogy a keresztény fejedelmek rendeleteikben az egyház törvényeit, megerősítik, védik és végrehajtatni parancsolják; de törvényhozási jogot, hatalmat sehol sem adnak az egyháznak, melyet anélkül is máshonnét vett az egyház. – Sőt házassági rendeleteikben nyíltan kimondják, hogy a házasságnak csak is polgári következményeit óhajtották szabályozni; mi által tehát azt teszik föl, hogy az egyház eredeti és saját jogával hoz házassági rendeleteket. – A mi állításunk megingatására tovább mondatik, mintha t. i. a sz. Atyák és zsinatok határozatai a házasságokat egyszerűen csak tiltották, de meg nem semmisítették volna, ez csak merő kifogás, melynek alaptalanságát a közelebbi mondatok is eléggé kiderítik; itt csak azt jegyezzük meg röviden, hogy az egyházi törvény sokszor sokkal erélyesebben és hathatósabban nyilatkozik és büntet a polgári törvénynél. És azon canonok, melyeknél ezen erélyes kifejezések némelykor hiányoznak nem úgy értelmezendők mindenkor, mintha a házasságot csak egyszerűen tiltanák.

Szükséges lesz tehát még, hogy az egyház első századainak azon törvényeit idézzük, melyek ellenfeleinktől tagadtnak, és pedig a bontó akadályok czímei szerint.

I. a rokonsági akadály. A már említett Callixtus pápa így ír a frankhoni püspökökhöz: „conjunctiones consanguineorum fieri prohibentur, quando has et divinae et saeculi prohibent leges. Tallinn conjunctiones nec legitimae sunt, nec manere possunt, sed sunt repellendae, et si quae ausu temerario tentatae sint, auctoritate apostolica rescindendae veniunt.” Ezekhez minden Commentar felesleges. – 2-or Gyula pápa (337) hasonlólag ezeket rendelte: „nullum in utroque sexu permittimus ex propinguitate sui sanguinis usque ad septimum generis graduai uxorem ducere, vei incesti macula copulari.” Hasztalan mondatik ezen idézet gyanúsítására az, hogy Gyula pápa idejében még ismeretlen volt azon törvény, mely a házasságot a rokonság 7 ik fokáig tiltotta, és hogy az egyház még ekkora római polgári törvényt követte; minthogy ezen állítás mivel sem bizonyítható. Gyula pápának törvényét annál kévesbbé lehet kétségbe vonni, minthogy a Canonok gyűjtői úgymint Burchard és Ivo Gyulának rendeletét világosan föl említik, sőt az 537-ik Orleansi zsinat is lényegében csak Gyula pápának

rendeletét ismétli, X. canonjában mondva: „de incestis conjunctionibus ita quae sunt statuta serventiur, ut his, qui aut modo ad baptismum veniunt, aut quibus Patrum statuta sacerdotali praedicatione in notitiam ante non venerunt, ita pro novitate conversionis ac fidei suae credidimus consulendum, ut contracta hucusque hujusmodi conjugia non solvantur.” Íme a zsinat nem a fejedelmi törvényekre, hanem egyedül a „Statuta Patrum”ra hivatkozik, és oly házasságokat nyilvánít érvényeseknek, melyek Theodoz törvénye által tiltottak. Ezen akadályra nézve idézhető még az epaoni zsinat (517-ben) 30-ik, az agdei zsinat (506-ban) 61-ik, a toursi zsinat (567-ben) 21-ik, az avernei zsinat (535-ben) 12-ik, a párisi zsinat (615-ben) 14-ik és a romai zsinat (625-ben) 8-ik canonjai.

II. A sógorsági akadályra nézve: 1. a neo-caesarei zsinat (314-ben) 2-ik canonjában azt határozta: „mulier, si duobus nupserit fratribus, abjiciatur usque ad mortem.” Hogy jelenkorunk tudósai ezen érvnek nyomasztó súlyától szabaduljanak, ezen akadályt magokból a római jogtudósokból, jelesen Cajusból igyekeztek leszámaztatni. De a törvénynek szövege csalhatatlanul bizonyítja, hogy ez valóságos egyházi törvény, egyházi büntetések lévén szabva a törvénynek áthágóira. – 2. Sz. Vazul Amphilochohoz irt 2-ik levelének. 23-ik fej. Így ír: „de his autem qui duas sorores uxores ducunt, vei de iis, quae duobus fratribus nubunt a nobis édita est epistola, cuius exemplum tuae pietati misimus.” A levél, melyre hivatkozik, ugyanaz, melyet 373-ban Diodorhoz irt, melyben így nyilatkozik a sz. Atya: primum itaque, quod in eiusmodi rebus maximum est, morém nostrum obijcere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris Sanctis traditae sint regulae s. a. t.” – 3. az elvirai zsinat (304-ben) 61- és 66-ik canonjai pedig így hangzanak: „siquis post mortem uxoris suae sororem eius duxerit et ipsa fuerit fidelis, quinquennium a communionem piacuit abstinere. – Si quis privignam suam duxerit uxorem, eo quod sit incestus, placuit nee in fine dandam esse communionem.”

III. A köztisztességi akadályt illetőleg azt rendelte taraanai Himerhöz irt levelében (C. 4) Siricius pápa: „de conjugali autem violatione requisisti: si desponsatam alii puellam alterin matrimonium possit accipere? hoc ne fiat módís omnibus inhibemus, quia illa benedictio, quam nupturae Sacerdos imponit apud fidèles sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur.” Az ellenfélnek minden csürés csavarása daczára, e helyen annyi még is világosan

mondatik, hogy a férfiú és másnak jegyese között a házasság nem lehetséges.

IV. A fogadástétel akadályára nézve több egyházi törvény áll rendelkezésünkre. Így 1. az elvirai zsinat XIII. canonja: *virgines quae Deo se dieaverint, si pactum perdiderint virginitatis. piacúit nee in fine dandam esse communionem.*” – 2. a IV. carthagoi zsinat 104-ik canonja: „*ut si quae viduae se devoverunt Domino, postea vero ad nuptias saeculares transierunt, sine Christianorum communionem maneat. Nam si adulterae conjuges reatu sunt viris suis obnoxiae, quanto magis viduae, quae religiositatem mutaverunt crimine adulterii notabuntur.*” – 3. a chalcedoni zsinat XVI. canonja: „*sancimus virginem, quae se Deo consecravít, similiter et monachum, non licere eis nuptialia jura contrahere. Quodsi hoc inventi fuerint perpétrantes, excommunicentur.*” – 4. Siricius pápa fentebb említett levelében az ily házasságokat „*illicitos et sacrilegos complexus*”-oknak nevezi, quos et publicae leges et ecclesiastica jura condemnant.” – 5. I. Incze pápa rothomagei Victriciushoz intézett levelében (C. 12) ezt mondja: „*quae Christo spiritualiter nubunt, et a sacerdote velantur, si publice postea nupserint, non eas admittendas esse ad poenitentiam agendam, nisi hi quibus se junxerant e mundo recesserint.*”

V. A nőrablási akadályra nézve 1. az aneyrai zsinat (314 ben) XI. canonjában azt határozta: „*desponsatas puellas, et postea abaliis raptas piacúit erúí et eisreddi quibus fuerunt antea desponsatae, etiamsi eis a raptoribus vim illatam constiterit.*” – 2. Symmachus pápa pedig ezeket rendelte: „*raptoresigiturviduarum vei virginum ob immanitatem tanti facinoris detestamur quos pro tam nefandissimi eriminis atrocitate a communionem suspendi praecipimus.*”

VI. A büntény akadályát illetőleg sz. Ágoston ezeket írja Valerhoz: „*mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri connubium non potest, cum quo praecessit adulterium,* 2. sz. Leo pápa pedig azt, mondja: „*mlkis ducat in matrimonium, quam priuspoluit adulterio.*”

VII. A hitkülömbörségre, mint házassági akadályra, több egyházi törvények léteznek. 1. Tertullian az apostol parancsára támaszkodva, azt mondja: „*non nubamus ethnicis, ne nos ad idolatriam usque deducant habes legem a patriarchis quidem, habes apostolum in Domino nubere jubentem.*” 2. az elvirai zsinat XV. canonja így hangzik: „*propter copiam puellarum gentilibus minime in matrimonium dandae sunt, ne aetas in flore tumens in adulterio animae resolvatur.*” XVI. canonja pedig: „*haereticis si se*

transferre noluerint ad ecclesiam cath. nec ipsis catholicas esse dandas puellas, sed neque judaeis neque haeticis dare piacuit eo, quod nulla possit esse societas fideli cum infideli.” – C. XVII. „Si quis sacerdotibus idolorum filias suas junxerit, piacuit nec in fine eis dandum esse communionem.” – 3. az avernei zsinat VI. canonja: „siquis judaicae pravitati conjugali societate jungitur, et seu christiana judaeo seu judaeus christianae mulieri carnali consortio misceatur, quicumque horum tantum nefas admisisse dignoscitur, a Christianorum coetu atque convivio et communione ecclesiae, cujus sociatur hostibus, segregetur.”

A mondottakból tehát világosan kitűnik, hogy az egyház létezésének első századaiban is már a házassági törvényhozás tökéletes birtokában volt, azaz: hogy az egyház a bontó akadályokat rendelő hatalmával kezdettől fogva mindég bírt. – De még ez sem elégíti ki elleneinket, kik néhány sz. Atyára hivatkoznak, mint olyanokra, kik az ő tanokat vallották volna; különösen sz. Ambrus-, sz. Ágoston-, sz. Leóra, nem különben aquinoi sz. Tamásra is. – Lássuk tehát! – Sz. Ambrusra hivatkoznak, mint ki a rokonok közti házasságról szólva, a császárok rendeleteire hivatkozik. De ha elfogultság nélkül olvastatik sz. Ambrusnak idevonatkozó nyilatkozata, világosan azon meggyőződése tűnik ki: hogy a házasságok megkötésénél inkább az isteni, mintsem a polgári törvényt kell szem előtt tartani; mert mindenekelőtt az apostol parancsaira, a vallásosság és erkölcsiség rendjére hivatkozik, és ezek után említi csak föl, hogy az unokatestvérek közti házasság Theodoz törvénye által is tiltatik. Mikép lehet tehát ily eljárás után azt állítani, hogy sz. Ambrusnak az volt meggyőződése, hogy a házassági ügyek a fejedelem jogköréhez tartoznak? Hasonlólag áll a dolog sz. Ágostonra nézve is. – Nagy Leo pápa nem csak távol volt attól, hogy ezen jogot a császároknak tulajdonítaná, hanem a polgári ide vágó törvényeknek minden erejét és tekintélyét az egyház törvényeiből származtatja, nyíltan kimondva: hogy a házasságokban Istennek kezdetben hozott törvénye őrzendő meg. „Non omnis mulier – úgymond – viro junctaest uxor viri, quia nec omnis filius haeres est patris. Nuptiarum autem foedera inter ingenuos sunt légitima et inter aequales, multo prius hoc Domino constituyente, quam initium romani juris existeret. Unde cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut praeter sexuum conjunctionem haberet in se Christi et Ecclesiae Sacramentum, dubium non est, earn mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium.” – De aquinoi sz. Tamás sem nyújt elleneinknek szilárdabb támpontot; mert sz.

Tamás megkülönbözteti ugyan a házasságot a) mint természeti kötelességet, b) mint a közjóért rendeltet, és mint ilyent a polgári törvénynek alávetettet; c) mint szentséget; de az ellenfél által idézett helyeiből mit sem lehet következtetni az egyház hatalma ellen, annál kevésbbé, minthogy sz. Tamás mindenütt világosan azt mondja: hogy a polgári törvény nem elégséges a bontó házassági akadály megalapítására, ha csak az egyház is nem ugyanazt rendeli. Nézetének legpraegnansabb kifejezést a következő szavakban kölcsönöz: „prohibitio legis humanae non sufficit ad impedimenta matrimonii, nisi interveniret ecclesiae auctoritas, hoc idem prohibentis.” (Ia IV. Sent. diss. 42. azt. 2. ad 4.)

Záradékol ide rekesztjük VI-ik Pius pápának 1782-ki febr. 2-án a trieri választóhoz intézett levelének szavait: „auctoritatem sane constituendi matrimonialia impedimenta penes ecclesiam esse, dubitari nullo modo a catholicis potest ipsaque illam a primis saeculis ad haec usque tempora usam fuisse. Adduci hie multa possent antiquissimi hujus usus monumenta, eorum scilicet temporum, quibus abesse longissime debuit, ut eam praerogativam ethnici principes ecclesiae concesserint, a quibus illa gravissimas persecutiones saepissime toleravit. — Proinde anteriora fuere eiusmodi ecclesiae décréta et quodammodo consequentibus imperatorum constitutionibus normam praebuere. . . . Hinc tanto magis efficitur ab ecclesia proprio jure constituta esse impedimenta.”

18. §.

A trienti közzsinat határozata.

Az egyház joga és hatalma mellett fölhozott, az ész- és történelemből merített érveinknek bizonyító ereje tetemesen öregbedik a trienti közzsinatnak határozata által, mely XXIV. ülésének IV. és XII. canonjaiban a következő szavakban nyert kifejezést „si quis dixerit ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vei in iis constituendis errasse anathema sit. — Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos anathema sit.” — De az elfogult észnek még ezen, a verőfénynél is világosabb nyilatkozatok sem elégségesek. Mert Launoy János furfangosságában azon badar gondolatra jött, hogy a fentebbi 4-ik canon „ecclesiam” kifejezése alatt a királyok és fejedelmek értetendők, kiknek neve és tekintélyével él az egyház, midőn a házassági ügyekben valamit rendel. És az egyébként híres jogtudós Van-Espen is azt mondja: meg kell engedni, hogy a trienti zsinat nem határozta meg azt,

valljon Krisztus meghagyásából vagy a fejedelmek kijelentett vagy hallgatag engedelméből származik-e az egyháznak azon tekintélye és joga, melynél fogva házassági akadályokat rendel. – A francia tudósnak ezen ötletén kaptak mindannyian, kik az állam mindenhatóságát védik; a mi igen természetes, mert fűhöz, fához sőt még a szalmaszál után is kapkodnak, csak hogy rögeszméjüket valahogy netalán megmenthessék. – De az egyháznak tanát, mely az említett canonokban a lehető legnagyobb határozottsággal és világossággal van kifejezve, az államjogtudósok álokoskodásaik még távolról sem képesek megingatni. Mert

1. mi sem bizonyítja inkább az állam-jogtudósok érveinek nyomorúságát, mint a IV. canonban foglalt „ecclesia” kifejezésnek czélba vett erőszakos értelmezése. Mert, ki hihesse, hogy az „ecclesia”, mely mindenkinél, tehát a trienti Atyáknál is az egyházi rendet, illetőleg a tanító egyházat jelenti, a XXIV. ülésnek 4-ik és 12-ik canonjaiban a polgári hatóságot jelentse? Ki hihesse, hogy a fejedelmek követői, kik a végből vettek részt a zsinatban, nehogy talán uraik jogaikban sértessenek, megengedték volna, hogy ezen hatalom, mely saját nevén legvilágosabban volt kifejezhető, oly néven neveztesse meg, mely a fejedelmeknek állítólagos jogát és hatalmát még nem is gyaníttatá? – De sokkal nagyobb képtelenség ezen állítás, hogysem szükséges volna azt hosszasan czáfolgatni. – 2. a fejedelmek akár nyílt, akár hallgatag engedélye, melyből elleneink az egyháznak hatalmát származtatják, valószínűségese, történeti koholmány; mely ellenkezik az egyháznak mindenkori gyakorlatával, ellenkezik a 4-ik canont szerző egyház nyilvános szándékával. Mert, mint már bebizonyítottuk, az egyház mindég önhatalmilag hozott házassági törvényeket; saját hatalmából, nem a világi fejedelmektől, hanem saját szerzőjétől vett hatalmából, hozott házassági törvényeket akkor is, midőn a fejedelmek engedélyéről és beleegyezéséről álmodni sem lehetett; hozott törvényeket, melyek nem csak meg nem egyeztek a polgári törvényekkel, és az országok szokásaival, hanem azokkal gyakran ellentétben is voltak. De maga ezen canonnak története is megczáfolja ezen értelmezést. Mert melyik az a tan, melyet az egyház a 4-ik canon által sújtani akart? Luther tagadta, hogy a házasság szentség, és azt állította, hogy nem lehet a házasság elé több akadályt gördíteni, mint a szentírásban foglaltatnak, és következőleg az egyház nem szabhat bontó házassági akadályokat, annál kevesbé, minthogy Luther állítása szerint, az egyház semmiféle törvényhozási hatalommal sem bír a házasságok körül. Minekutána tehát az egyház Luthernek a házasság körüli többi tévelyeit a 2-ik

és 3-ik canonban visszautasította, a 4-ik canonban ezen utóbbi állítására mondja ki kárhoztatását, úgy, hogy az egyház határozata nem egyéb Luther érintett tanának tagadásánál. Azért igen helyesen jegyzi meg Binterim: „ich nenne sie (die Erklärung, als meine das C. Tridentinum C. IV nur delegirte Jurisdiction) eine wahre Satyre auf die kirchliche Gewalt, und ich kann nicht begreifen wie so viele gelehrte Canonisten unseres Zeitalters hiedurch sich gegen den Ausspruch der Kirche schützen können. Denn die Kirche pflegt sich in ihren allgemeinen Concilien nie mit der Erklärung oder Festsetzung der Macht zu beschäftigen, die sie von Fürsten aus Gunst erhalten, sondern die ihr von dem Stifter ist vertraut und übergeben worden. Das erste gehört zum Gesichtskreise, das andere zu den kirchlichen Decisionen. Ich finde kein Beispiel, dass die Kirche etwas unter einem Anathem defmirt hat, was ihr durch die Fürstengunst ist zugesichert worden.“ – Azért Frankenberg bíbornok és Belgium primása is kárhoztatta a IV. canonnak a löweni tanárok által ezen értelemben történt magyarázatát; és a mehelni érseknek ezen ítéletét nem csak a löweni hittani kar, hanem a belgiumi püspöki kar is elfogadta, sőt még VI. Piuspápa is apostoli tekintélyével megerősítette 1790-ki mártius 24-ről a bíbornokhoz intézett levelében annak buzgóságát dicsérve. – 3. ezen IV. canon valóságos hitbeli és nem fegyelmi határozat, és hasztalan hivatkoznak elleneink a VII. és XII. canonra, minthogy ezek is tanra, és nem a fegyelemre vonatkoznak. Mert ha az egyház a házasságnak törvényt szabhat, tagadni nem lehet, hogy azok fölött ítélni is. Mindkét canon tehát az egyházi hatalom tanát illeti. A mai álpolitikusok ellenkező állítását VI. Pius pápa a trieri érsekhez 1782-ki febr. 2-ről irt levelében mint „ecclesiae injuriosam, ej usque constanti sensui et traditioni prorsus adversam, imo et haeticam” kárhoztatta,

19. §.

A házassági törvényhozás az egyháznak nem közös joga az állammal.

És így az ellenfél sánczról sánczra üldöztetve, az egyházi jog és hatalom köréből ki – és saját jogkörébe visszaülv, még egy végső kísérletet tesz, hogy az egyházat kirekesztőleg megillető jogot legalább részben hatalmába ejtse és azt állítja, hogy a házassági törvényhozás joga az államnak és egyháznak közös joga. – Állításukat az által törekeshnek bebizonyítani, és az idézett XII. canonnak élet az által megtörni, hogy

a trienti zsinat nem azt mondta: „ad solos iudices ecclesiasticos” és nem azt mondta „causas omnes matrimoniales”; tehát az egyház némely házassági ügyeket elintézés végett a világi bíróságra bízott. De a XII. canon szavai oly általánosak, hogy azokban minden házassági ügyek befoglalvák, és a canonnak oka és szelleme oly messze terjed, hogy semmiféle megszorításnak helyt nem enged. Éhez járul, hogy ezen canon az újabbkori Concordatumok által mindenkor elismertetett. – De talán fölösleges is az említett állításra oly komolyan válaszolni? Mert, ha kérdünk valakit, kié ez a föld, ez a nyáj? és ez azt feleli: Péteré, ki fogná ezen feleletet más értelemben venni, mint hogy egyedül Péteré? és ki merné ezen felelet után csak gyanítani is azt, hogy ez a föld, ez a nyáj annyiban Péteré, a mennyiben nem Pálé? Mennyivel kevésbbé szabad ezt tennünk, midőn ez nyilvános és ünnepélyes okmányban mondatik ki. Már pedig így tesznek elleneink, mert azt vitatják, hogy midőn a trienti zsinat a házassági törvényhozást „anathema” alatt magának tulajdonítja, akkor ezen határozata alatt, a világi fejedelmek is értendők. Lehet-e józan észszel ilyesmit állítani? – Érvekül a következők szolgáljanak: 1. a házasság szentség – ergo. 2. a protestánsok magok is megengedik, hogy a házasság lelkiismeretbeli dolog, isteni törvényeken alapszik, isteni intézmény; kihez tartozik annak megvizsgálása és megítélése, valljon az Isten törvényeihez alkalmazott-e a házasság? talán a mai atheus államhoz? 3. Krisztus és az apostolok példája is ellenkezőt bizonyít. Az elbocsátó levél- és elválásról Krisztus maga hoz ítéletet Máth. V és XIX, nem utasítja az illetőket a polgári hatósághoz, mint cselekedett akkor, midőn az örökség tárgyában interpelláltak. Luk. XII, 14. – Sz. Pál I Cor. VII. ő maga ítél a keresztény és pogányközti házasság és a házasság köteléke fölött. A későbbi egyház gyakorlatát a pápai határozmányok és zsinatok rendeletei bizonyítják. És innét magyarázandó talán, hogy Luther követői sem fogadták el mesteröknek azon tanát, melylyel a házassági ügyekben a fejedelmeknek korlátlan hatalmat akart tulajdonítani, sőt némelyek közülök annyira mentek, hogy házassági ügyeikben egyházi bíróságaikat a kánoni törvény szerint rendezték, úgy hogy Boehmer közülök nem kételkedett így nyilatkozni: „adeo causae matrimoniales ad consistoria nostra spectant, ut doctrina juris pontificii universa de hac materia fere recepta sit ut nequidem magistratus secularis per modum praeventionis de iis cognoscere queat proinde quaestio principalis, tamdiu suspendenda, donec de causa natalium in foro ecclesiastico fuerit cognitum.» (Jus Eccl. Prot. T. II tit 2. §§.25-27)

Ugyanezen nézetten vannak az anglikán egyház követői is, jóllehet királyukat pápájoknak is tartják. – De ezen annál kevésbbé lehet csodálkozni, minthogy az észnek természetes világa által vezérelt pogányok is a házasságot mindenkor szent dolognak tartották, és annak elintézését a papokra bízák. Azért is igen élesen támadja meg Deodatus paviai tanár a turini névtelenhez írt levelében az újabbkori rajongókat, mondván: „nationes omnes gentilium Aegyptiorum nempe Graecorum et Romanorum, nee non aliae nunc etiam viventes ethnicorum republicae et habuerunt et habent religiosum matrimonii vinculum, de quotamquam dere sacra judicant. Naturae vox nationum firmata consensu, nunc amplius non exauditur ab iis, qui unicum veram fatentur christianam religionem. Novitatis amor impotens turpis quorundam nomine theologorum adulatio, nee ab iis audita, quibus earn student offerre, et perversum et maie erga apostolicam sedem, Romanam Ecclesiam, omnium matrem et magistram animatum ingenium, seu potius indomitus ac effrenatus furor universae naturae voces a corruptissimis ethnicis, ab inimicis ecclesiae heterodoxis auditas, nunc amplius non exaudiunt.”

Egyébiránt úgy hiszem, hogy nem leendő szükség hosszasan bizonyítgatnom, hogy a házasságot illetőleg a törvényhozási jog nem illetheti meg egyaránt valamint az egyházi úgy a polgári hatóságot is. Mert az egyházi hatóság független levén a polgáritól, mind a ketten egymástól, valamint a célra, úgy az eszközökre nézve is különböznek, melyeket a közös cél elérésére alkalmaznak; – ki nem veszi észre, hogy a két hatóság között igen könnyen súrlódás támad az által, ha az egyik a házasságot érvényesnek, a másik pedig érvénytelennek nyilvánítja. – A dolgot e szempontból véve, legalább tagadhatatlan, hogy azon esetre, ha az említett jogot mind a két hatóságnak egyiránt ítéljük oda, a viszályoknak és súrlódásoknak tárt kaput nyitunk. Azért már a tudós Bellarmin is így okoskodott: „si matrimonium esset solum civilis contractus, possent sine dubio politici Principes impedimenta constituere, sicut fecerunt praesertim ethnici imperatores. Sed quia matrimonium est Sacramentum, et huius dispensatio ad ecclesiam pertinet, ideo potestas impedimenta matrimonii constituendi maxime proprie ad principem ecclesiasticum pertinet, ad politicum autem non pertinet; nisi cum consensu et subordinatione ad principem ecclesiasticum „non enim eadem potestas ad duo diversa tribuatur alia aequae ac immediate et proprie pertinere potest.”

A polgári hatalomnak a házassági ügyekbeni illetéktelensége

még a következő nézpontról is eléggé kideríthető. Ha a keresztények házasságának csak egy neme van, és ez a Szentség; – ha a Szentség az egyháznak közreműködése nélkül nem jöhet létre; ha a házasság, mely a Krisztustól vett hatalomnál fogva kötött, semmi másféle hatalom által föl nem bontathatik; minthogy nincsen nagyobb hatalom Krisztusénál; – világos, hogy a világi hatalom sem nem köthet, sem nem semmisíthet házasságokat, és midőn ezt teszi, szentségtörést követ el, és egyenesen megtámadja a catholicismust. Ezt fönnen hirdette maga Krisztus a házasságról szólva, midőn azt monda: „quod ergo Deus conjunxit homo non separat.” A keresztényeknél kik azok, kiket Isten egyesített? Azok, kik a kegyosztó egyház által adattak össze, kik a szentségben részesültek. Az ember tehát ezeket el ne válaszsza. Ki ez az ember? az, kit Krisztus nem ruházott föl a szentségek kiszolgáltatási jogával, ezek a világi törvényhozók. Midőn Krisztus azt mondja: az ember ne válaszsza el azokat, kiket Isten egyesített, a Megváltó kétségkívül egy oly emberről szól, ki a nyers anyagi hatalomnak birtokában van, és mint ilyen elválaszthatja azokat, kiket Isten összefűzött, és ki ezen ember kinek kezében a hatalom van? a kormány. Krisztus tehát a kormányokhoz imígy szólt: oh! emberek, kik hatalommal bírtok, ne éljetez evvel az isteni törvények ellenére, és ne válaszzátok azokat el, kiket Isten összekötött.

20. §.

Igaz-e egész átalánosságában azon állítás, hogy az egyház hatalma csak a lelkiekre terjed?

De hogy a kölcsönt visszaadják, és részükről az egyháznak illetéktelenségét bizonyítsák, azt mondják: az egyház hatalma csak a lelkiekre terjed, a földiekre nem bír semmi hatalommal. Az egyház rendeltetése egyedül az emberek nemesítése, szentesítése; és hogy e célra nincsenek egyéb eszközök rendelkezésére, a tanításnál, intésnél és az ellenszegülők kiközösítésénél, kényszerítőjoggal, mely a házassági ügyekben némelykor elkerülhetlenül szükséges, az egyház épenséggel nincsen fölruházva; – az egyház szerzője is maga azt tanította, hogy az ő országa nem e világról való; az egyháznak a házasság körüli hatalma csak abban áll tehát, hogy a hitveseket és szabadokat az erkölcsi törvényre oktassa, és őket a házasság fontosságára figyelmeztesse. – Eddig az ellenség. Ezekből meggyőződhetünk, hogy mai elménczkedő jog- és államtudósaink nem szűnnek meg mindennemű álokoskodásokhoz folyamodni, hogy az úgynevezett politikai, vagy államjogokat az

isteni vagy az egyházi jog ellen megvédhessék. A fejedelmek vagy az állam részén harcolnak mindnyájan a publicisták de csak azért, mert nem Isten rendeleteire, hanem egyéni eszük nézeteire, és emberi önhittségükre építik államtudományukat. A diplomaták szinte ezen nyomok után járnak, és a legisták szinte erre a részre hajlanak, és az egész jogtudomány ugyanazon egy bajban sinlődik. – Vagy hol vannak azok, kik csak azon törvényeket tartják jóknak és igazságosoknak, melyek az Isten törvényeivel öszhangzásban vannak? – De taglaljuk egy kissé állításaikat, és nézzük, valljon igaz-e egész átalánosságában azon állításuk, hogy az egyház hatalma csak a lelkiekre terjed? – Azt mondják: íme Krisztus maga is azt mondta: „regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum ministri mei decertarent utique, ut non traderer Judaeis, nunc autem regnum meum non est hinc”, tehát az egyháznak a világiakban, – hova a házassági szerződések is tartoznak – semmi joga. De valljon ez az értelme Krisztus szavainak? az „ex” előrag és a „hinc” igeviszonyító nem bizonyítják-e világosan, hogy e helyütt csak Krisztus országa – egyházának eredetéről van szó? és Krisztus igéinek rövid értelme tehát csak ez: hogy az egyház hatalmát nem a világtól, hanem Krisztustól veszi, hogy ezen hatalomnak fő tárgya és végcélja nem a földi boldogság, hanem az örök üdvösség. Ha valaki Krisztus idézett szavaiból azt akarná következtetni, hogy az egyháznak nincsen semmi hatalma a világban és semmi fölött, az a legképtelenebb tévelybe esnék, mivelhogy az egyház hatalmának, valamint az emberek úgy az ő cselekedeteik fölött is, a világban kell gyakoroltatnia, hogy nekik az örök üdvösség útját megmutassa. – Abból tehát, hogy Krisztus országa nincsen e világról, és hogy az egyháznak hatalma nem terjed a földiekre, még korántsem következik az, hogy az egyház a bontó házassági akadályokra nézve semmiféle törvényhozási joggal nem bír; minthogy nem annyira földi, mint inkább szellemi és belső mozzanatok képezik a házasságot. Igaz ugyan, hogy az egyház nem érvényesítheti házassági törvényeit úgy, hogy valakit javaitól megfoszszon, vagy börtönre ítéljen; nem sújthatja polgári büntetéssel azokat, kik törvénye ellen házasságra lépnek; de ebből mit sem lehet következtetni az egyház joga ellen. Az egyház e tekintetben úgy szokott eljárni, mint a gyóntató atya, ki azt mondja: szerzeményed nem jogszerű; miből aztán az következik, hogy a jogtalanul birt vagyont visszatéríteni tartozol; – vagy talán ez is jus in temporalia? – És ebben tévednek, kik a világi és lelki hatalom

megkülönböztetésével visszaélve, az egyház egész hatalmát mérő lelki és belső cselekményekre szeretnék szorítani; oly tévedés ez, mely az egyháznak majdnem összes tekintélyét megsemmisíti, minthogy azon követeléssel lép fel, hogy az emberi cselekedetek többsége fölött, melyek a világi dolgok osztályába tartoznak, az egyház hatalmát semmiképp se gyakorolhassa. Ezen tétel tehát: az egyháznak a világiakban semmi hatalma sincs, pusztán és minden megszorítás nélkül odaállítva, nem felel meg az igazságnak. – Állításunkat igazolandók, egy igen ismeretes történelmi tényre akarunk hivatkozni. Sz. Ambrus Theodóz császárt a thessalonikai vérengzés miatt a templomból kitiltotta. Ezen vérengzés talán nem volt világi dolog? – Sz. Ambrus e tény fölött ítélte és Theodozt kemény egyházi büntetés alá fogta; – sőt még azt is követelte Theodoztól, hogy a halálos ítéletek végrehajtása legalább 30 napra fölfüggesztessék. A császárnak említett törvénye bizonyosan polgári törvény volt, és a világi dolgokhoz tartozott, és Ambrus ismervén Theodoz indulatosságát, hogy a további kegyetlenkedésnek elejét vegye, a hozott ítéletek fölfüggesztését szorgalmazta: – és úgy hiszem senki sem fogja tagadni, hogy helyesen és kötelességszerűleg szorgalmazta. – De abból sem lehet semmit az egyház joga ellen kiokoskodni, hogy az egyháznak rendeltetése az emberek nemesítésében és szentesítésében fekszik; sőt inkább épen az egyházi hatalom ezen rendeltetése teszi kívánatossá, hogy a hívek házasságára nézve oly törvényeket hozzon, melyek megszegése a házasságot megsemmisítse. Méltán intézhetnők ellenfeleinkhez Binterimmel a következő kérdést: valljon házasság-e a szó szoros értelmében azon házasság, mely az egyháznak megvizsgálása és áldása előtt a a polgári törvények értelmében kötött, vagy nem? ez utóbbit nem engedhetik meg a nélkül, hogy egyszersmind az egyháznak ítéljék oda azon hatalmat is, miszerint a házassági szerződést ő képezze, és egyszersmind annak érvényességét ő ismerje el vagy tagadja meg; – ha pedig valóságos házasság, akkor fölvilágosítást kérnénk az iránt, miképp lehetséges az, hogy egy házasság, mely a polgári törvények szerint érvényesen kötött ugyan, de mely a természeti és isteni törvénnyel, vagy helyes erkölcsök szabályaival ellenkezik, – még valóságos házasságnak mondható?

Ha tehát a házasság nem szerződés – vagy legalább a szerződésnek egy rendkívüli neme; ha a házasság szent és vallásos dolog: ha a keresztények közötti házasság szentség; ha a házasságban a szerződés nem választható el a szentségtől; ha a kereszténység kezdetétől a házassági ügyek mindég az egyház által

kezeltettek; ha az egyház ezen jogát nem a fejedelmek kegyelméből gyakorolta; ha az egyház saját eredeti, isteni jogánál fogva gyakorolta és gyakorolja mindenkör ezen jogát; ha ezen jog az egyháznak kirekesztőleg sajátja; akkor igen világos, hogy a fejedelmek, illetőleg az államok, a házasságra mint házasságra semmiféle törvényhozói hatalommal nem bírnak, nem bírhatnak; – tehát minden hatalom, melyet e tekintetben gyakorolnak, valószínű jogbitorlás. Ez volt a kath. egyháznak mindenkor tana, melyet minden körülmények között szóval és tettekben is vallott.

21 §

Mi joggal bír a polgári hatalom a keresztények házassága körül?

De ezekután talán azt fogja valaki kérdezni: tehát a keresztények házasságára nézve az állam vagy a fejedelmek épenséggel semmi hatalommal sem bírnak? – Távolságra legyen. Senki sem tagadhatja, hogy a polgári főhatalom a keresztények házasságai körül is többféleképpen rendelhet. És leginkább azért nem lehet kételkedni e felett; mivel a házassági szövetségek a családok és népek közbékéjét, közboldogságát vagy előmozdíthatják, vagy pedig megakadályozhatják. Joga van tehát a fő polgári hatalomnak a házasságokat illetőleg oly törvényeket hozni, melyek által az állam természetes célja, a közjólet mennél könnyebben és mennél biztosabban eléressék. Megengedjük tehát, hogy a polgári hatalom szabályozhatja a házasságokat polgári következményeikre nézve, a házastársak azon jogaira nézve, melyek a házassági társaság javaira vonatkoznak; rendelkezhetik az örökösödés és hasonló dolgok felett, melyek a házassági köteleket csak külsőleg érintik. Szóval a polgári hatalom rendelkezhetik a házasságnak világi oldala fölött; de csak is eddig terjed minden hatalma. Mint-hogy pedig az ily törvények igazságosoknak tartatnak, mindenkit lelkiismeretben is köteleznek.

Elrendelheti továbbá a polgári hatalom azt is, hogy ebbeli törvényeinek áthágói az által bünhődjenek, hogy megfosztatnak mindazon politikai és polgári jogeredményektől, melyeket egy törvényszerű házasság maga után von; p. o. az eltartási, birtokközösségi, birtok-kezelési, vagy örökösödési jogokra nézve. Mint-hogy ezen dolgok egyenest és közvetlenül csak földi és politikai dolgokra vonatkoznak, még nem is képezheti a vitának tárgyát a polgári hatalomnak azon joga, melynél fogva igazságos okok léte-

zése esetében elrendelheti mindazt, mi által szerinte a közrend és közjó előmozdítottatik. És ezen értelemben meg is engedhető, hogy a polgári hatalom is szabhat házassági bontó akadályokat t. i. az említett polgári és politikai következményekre nézve.

Végre a keresztény fejedelmek, mint az egyháznak hu fiai, és annak Istentől rendelt védnökei és oltalmazol valamint egyéb szent dolgok körül, úgy a házasságok körül is elrendelhetik mindazt, mit az egyházi törvények fentartására, és az egyházi törvények megszegőinek polgári büntetések általi megfélemezésére alkalmasnak tartanak. Ezen jogot az egyház mindenkor elismerte; és ily buzgó fejedelmeket mindég kegyurai és védnökei gyanánt tisztelt, és nem egyszer önkénytesen fordult hozzájuk, hogy azon daczoskodók, kik sem Isten félelme, sem canoni büntetések által sem engedték magokat a kötelesség teljesítésére szoríttatni, legalább a polgári büntetések által kényszeríttessenek egyházi kötelemeik teljesítésére. Mely pártfogásért az egyház ily fejedelmeket díszes czimekkel és különféle kiváltságokkal ruházott fel.

22. §.

Mi joggal nem bír a polgári hatalom a keresztények házassága körül?

De a polgári hatalom sem közvetlenül sem közvetve nem érintheti a házasság Szentségét, következőleg meg nem szüntetheti a természeti szerződést, mely nélkül nincsen Szentség. „Prohibitio legis humanae – úgymond sz. Tamás – non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi legi intervenire Ecclesiae auctoritas, quae idem interdiceret.” Mert azóta, hogy a házasság Krisztus akaratjából szentségi méltóságra emeltetett, Krisztusnak akaratjából egyedül az egyházra bízott a házasságnak kezelése is, úgy hogy csak is az egyház rendelhet oly akadályokat, melyek a házasságot a kötelekre nézve is szétbontják. – Hogy Üdvözítőnk, ki egyszersmind az uralkodók Ura is, és kinek minden hatalom adatott nem csak az égben de a földön is, ezt jogosan rendelhette, úgy hiszem, katolikus ember soha tagadni nem fogja. És valljon elrendelte-e tehát ezt? Ezen kérdés az egyház csalhatatlan tanából és mindenkori gyakorlatából döntendő el.

Mondtuk már, hogy a házassági szerződés – ha csakugyan szerződés – természetére és lényegére nézve igen különbözik

minden másnemű polgári szerződéstől. Már innét is könnyű megérteni azt, hogy miért nem eshetik minden tekintetben a polgári törvény alá. – És valójában, ha feszült figyelemmel kíséri valaki a házasságnak eredetét és természetét, kénytelen lesz bevallani hogy az a szerződésnek egy különös neme, mely nem az emberekől, hanem közvetlen az Istentől rendeltetett, mely körül ő maga rendelt többféle – semmi nemű emberi hatalom által meg nem másítható, vagy el nem engedhető szabályokat; p. o. a házasságnak egységét, fölbonthatlanságát és egyéb tulajdonait illetőleg, valamint a személyekre nézve is, melyek ezen szerződés megkötésére képesek vagy képtelenek; igen kemény büntetéseket szabva mindazokra, kik ezen szerződésnek szentségét megsértendik. (Lásd. Gen. II. 22. 24. Levit. XVIII. 20. X. 21; Deut. XXII. 22. 26.) Az ezen szerződésből származó fölbonthatlan egységet az új szövetségben Krisztus maga az Istentől származtatja, midőn a házasságnak eredeti megalapításáról szólva, ezeket mondja: „quod ergo Deus conjunxit homo non separet.” (Máth. XIX, 4.) És az apostol a házasságot különös tulajdonságai végett nagy Szentségnek nevezi. (Eph. V. 32.)

Ugyanez oknál fogva sz. Tamás is a házasságot szellemi szerződésnek nevezi, mely czímnél fogva az egyháznak van alávetve. Mert azt kérdezvén, hogy miért rendelhet az egyház inkább a házasságra mint sem a keresztségre nézve akadályokat? így felel: „dicendum quod matrimonium sít Sacramentum, sed etiam officium, et ideo magis subjacet ordinationi ministrorum ecclesiae, quam baptismus, qui est Sacramentum tantum; quia sicut contractus et officia humana determinantur legibus humanis, ita contractus et officia spiritualia lege ecclesiae. És innét van, hogy a polgári hatalom, mely más habár érvényesen kötött szerződéseket is megsemmisíthet, és a szerződéseknél szükségelt beleegyezést különös körülmények között utólagosan is pótolhatja, a házassági szerződésre nézve soha ilyesmit nem tehet, nem is tehetett. – A házassági szerződésnek ezen különös elsőségéhez, melylyel isteni rendeltetésénél fogva, minden más szerződésen fölül bír az új-szövetségben még az is járult, hogy Üdvözítőnk által a Szentség méltóságára emeltetett, mi által még inkább meg lett különböztetve minden polgári szerződéstől, és a szent dolgok között nyert helyet, úgy hogy az egyház szellemi hatalmának és rendeleteinek van kiválólag és egyedül alávetve. Ezt maga Calvin is bevallotta (Inst. L. IV.) ki azt mondja: hogy, ha a házasság egyszer elismertetett Szentségnek, akkor egyszersmind azt is el kell ismerni; hogy a házassági ügyek az egyházhoz

tartoznak. „E matrimonio – úgy niond – Sacranientum fecerunt, ubi enim id semel obtinuere, jugalium causarum cognitionem ad se traxerant, – quippe res spirituális erat judieibus profanis non attrectanda.” – És a lutheránus Boehmer, ki a fejedelmeknek tulajdonítja a házassági törvényhozási jogot, a házassági ügyekre vonatkozólag még is így nyilatkozik: „adeo causae matrimoniales ad consistoria nostra spectant ut nequidem magistrates saecularis per modum praeventionis de iis eognoscere queat.” (Jus Eccl. T, II. §. 25.) –Mindezekből már megérthető, hogy miért nem bízta Krisztus a keresztyények házasságát érvényessége-és szilárdságára nézve a világi fejedelmek igen változékony akaratjára és önkényére. Szükséges tehát még, az egyház tana- és gyakorlatából vett tételes érvekkel bizonyítanunk: hogy ezen jog a polgári hatalmat semmikép sem illeti meg.

Ha a polgári hatalomnak azon jogot tulajdonítanók, hogy rendelhet oly házassági akadályokat, melyek a házassági szerződés érvényességét megsemmisítik, ellentétben volnánk a trienti zsinat határozataival, a sz. Szék végzéseivel és az egyháznak általános gyakorlatával, melyeknél fogva a keresztyény házasságra nézve más megsemmisítő okot nem ismerünk, mint az isteni és kánoni törvények megszegését.– Követve a trienti zsinatot, 24-ik ülésében, a reformatióról szóló 1-ső fejezetben ezeket olvassuk: „clandestina matrimonia liberó contrahentium consensu facta rata ac vera esse matrimonia, quamdiu ecclesia ilia irrita non fecit. Et proinde . . . eos sancta synodus anathemate damnât, qui ea vera ac rata esse negant.” De miként határozhatta az egyház azt, hogy ily házasságok mindaddig valóságos házasságok, míg az egyház azokat meg nem semmisítette, ha még egy más hatalom is léteznék, mely ugyan ezt tehetné? nemde ezen esetre az egyháznak tana legalább azon helyekre nézve volna téves, melyeken a trienti zsinat 3d nem hirdetése miatt az alattomoság nem képez bontó akadályt, mint p. o. Angol- Svéd- és Oroszországban; ha ezen országok uralkodói saját hatalmoknál fogva azt határoznák, hogy az alattomos házasságok érvénytelenek? Minthogy tehát az egyház tanának mindenkor és mindenütt igaznak kell lenni, igen világos, hogy a polgári hatalom nem bírhat azon joggal, mely szerint a házasságot lényegére és kötelékére nézve felbonthassa, vagy megsemmisíthesse. – A trienti zsinat tehát azt hitte, hogy a házasság érvényessége vagy érvénytelensége fölött csak az egyház rendelkezhetik.

2-or megingathatlan érvet nyújt számunkra a zsinat ugyan ezen ülésnek XII-ik canonjában, melyben az mondatik: „si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos anathema sit.” Ezen szavak nyíltan kimondják, hogy minden házassági ügy, mely a szerződés lényegére, érvényességére, az az: a házasság kötelékére vonatkozik, egyedül az egyházi hatósághoz tartozik. De ha a világi hatalomnak joga volna házassági bontó akadályokat elrendelni, kétségen kívül ugyanezen akadályok fölött, illetőleg a házasság érvényessége vagy érvénytelensége fölött ítélné is; minthogy tagadhatatlan, hogy a polgári hatóság szintúgy, mint az egyházi Ítélné a neki alávetett dolgok fölött, melyek hatásköréhez tartoznak; minthogy tehát a polgári hatalom az egyháznak tana szerint ezen ügyek fölött nem ítélné, következik, hogy ugyan ezen ügyre nézve akadályokat sem rendelhet. Hogy pedig az idézett Canon minden házassági ügyekről értendő, kitűnik a Canon szavai természetes értelméből, a hit- és jogtudósok értelmezéséből, és végre az egyháznak mindenkori általános gyakorlatából.

A Canonnak ezen értelmezését boldog emlékezetű VI. Pius pápa is megerősítette 1788-ki Septb. 16-ról a motulai püspökhöz intézett levelében, a melyben – mint ő maga mondja – úgy beszél: „qui ius habet, suprema ipsius Christi auctoritate sibi collatum, docendi et confirmandi.” Minthogy az apostoli székhez, mint az összes egyházak anyjához, és mesteréhez tartozik azon jog, hogy azokat magyarázza és meghatározza, mik a zsinatok és különösen a trienti zsinat végzéseiben nem eléggé világosan vannak megfejtve, mint ezt maga a zsinat is bizonyítja utolsó ülésében, nemkülönben IV. Pius is az ezen zsinatot megerősítő Bullájában. – Az említett nagy nevű pápa a jelen tárgyra vonatkozólag következőleg nyilatkozik: „dogma etenim fidei est, ut matrimonium, quod ante adventum Christi nihil aliud erat, nisi indissolubilis quidam contractus illud post Christi adventum evaserit unum e septem legis evangelicae Sacramentis a Christo Domino institutum, quemadmodum adversus haereticos et impios homines seculi insanientes S. Concilium Trid. sub anathematis poena défini vit. Hinc fit ut ad sol am Ec cl esi a m, cui tota de Sacramentis est cura concredita jus omne ac potestas pertineat suam assignandi formam huic contractu! ad sublimiorem Sacramenti dignitatem evecto, ac proinde de matrimoniorum. validitate aut invaliditate iudicium ferre; quod tarn planum est atque perspicuum, ut sancta et universalis synodus cupiens occurrere temeritati eorum, qui scripto et verbo asseruerunt (ut etiam nunc multi asserunt)

ab ecclesiae cath. sensu et ab apostolorum temporibus probata consuetudine aliena, peculiarem alium canonem addendum sibi esse duxit, quo Universum declaret atque saneiret, ut siquis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos anathema sit.”

Ignotum nobis non est, quosdam adesse, qui secularium principum auctoritati plus nimio tribuentes, et verba huius canonis captiose interpretantes, illud defendendum susceperunt, ut quoniam tridentini Patres hac dicendi formula usi non fuerint: ad solos iudices ecclesiasticos, aut omnes causas matrimoniales, potestatem reliquerint iudicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quae sunt meri facti. Sed scimus etiam hanc captiunculam et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. – Verba enim canonis generalia sunt, omnes ut causas comprehendant et complectantur. Spiritus vero sive ratio legis adeo late patet, ut nullum exceptioni aut limitationi locum relinquat: si enim hae causae non alia ratione pertinent ad unum Ecclesiae Iudicium, nisi quia contractus matrimonialis est vere et proprie unum ex Septem legis evangelicae Sacramentis; sicut haec Sacramenti ratio communis est omnibus causis matrimonialibus, ita omnes hae causae spectare unice debent ad iudices ecclesiasticos, cum eadem sit ratio in omnibus, at Concors est Canonistarum sententia, ne iis quidem exceptis, quos minime favere ecclesiae iuribus satis superque eorum scripta demonstrant. Etenim, ut verbis utamur Van-Espen (Jus. Eccl. p. HI. tit. 2. C. 1.) unanimi consensu receptum est, causas Sacramentorum esse mere ecclesiasticas, easque quantum ad substantiam eorum ad iudicem ecclesiasticum privative spectare, nihil que circa eorum validitatem vel invaliditatem iudicem secularem posse discernere, eo quod hae ex natura sua sunt mere spirituales. Et sane si quaestio vertatur de validitate ipsius matrimonii, solus iudex ecclesiasticus est competens, ipseque solus de hac quaestione cognoscere potest”¹

A mi pedig azon fejedelmeket illeti, kik valaha ezen ügyekre vonatkozó törvényeket hoztak, azt felelé a sz. Atya: hogy ezt egyedül mint az egyház törvényeinek végrehajtói és védnökei tették „sacras per omnia – úgy mond – sequentes régulas.” És később azt állítja, miszerint bizonyos, hogy nemcsak azok esnek a trienti zsinat XII. canonja anathemája alá, kik azt tanítják, hogy a polgári hatalom köréhez tartozik, a házassági ügyeknek törvényekkel való szabályozása; hanem azok is, kik ezen tantetteikkel erősítik, mely helyen aztán idézi egyszersmind III. Honorius pápának határozatát, (in cap. Noverit 49. de sent.

excom.) mely által kiközösíttetnek mindazok „qui amplexi fuerint statuta, edita a laica potestate, contra jura et libertatem Ecclesiae.” A XII-ik canonnak ezen, az egyház látható fejétől származó értelmezése mindenkit meggyőzhet arról, hogy mi legyen a kath. egyháznak ez ügyben igaz és valóságos tana.

De VI. Piust megelőzte már a 13-ik században III. Honorius pápa, (Lib. II. Décret. Tit. X. de ord. cognit. C. 3. Tuam.) ki azt mondja: hogy a származási (matalium) ügyek, következőleg a házasság érvényessége feletti ítélet egyedül az egyházi bíróságok tartozik, és a fejedelem nem hozhat előbb ítéletet az örökösödési ügyben, míg a pápa a házasság érvényessége felett Ítéletét ki nem mondta. – Hasonlólag XIV. Benedek a Coptok számára készült utasításában (1744-ki Máj. 4.) azon házasságokra nézve, melyek egyházi személyek által az egyházi rendek fölvétele után köttenek, azt mondja: „licet in iuribus ecclesiasticis potestati laicae sola relicta sit gloria obsequendi, non auctoritas imperandi. És a yorki bíbornokhoz 1749-ki Febr. 9-rol irt levelében Theodoz azon törvényéről szólva, mely által a keresztények és zsidók közti házasság tiltatik, azt teszi hozzá: „haec lex, utpote a laico principe condita nullam habere vim in matrimoniis debet.” – Ugyanő midőn Leo császárnak azon törvényét idézte, melylyel az egyház áldása nélkül kötött házasságok megsemmisíttetnek, azonnal a következőket teszi hozzá: „verum haec constitutio, cum a principe laico prodierit, non potuit matrimonii validitatem, quoad forum conscientiae infringere.” (De Synod. C. XII. n. b.) Előbb pedig átaljában azt állítja, hogy azon ügyek, melyek a kötött házasságok szilárdsága körül forognak, minden katolikusok egyetértésével csak is az egyházi bíróság előtt tárgyalandók. – (U, ott. C. IX. n. 3.) – Bár mennyit vitatkoztak is ezen dolog fölött hajdanta a hit- és jogtudósok, ma már az említett pápák nyilatkozatai által minden kétség eloszlottnak tekintendő, VI. Pius pápának azon jeles szabálya szerint, melyet József chusinei püspökkel 1786-ki Octob. 20-án közlött, mondván: „quodsi controversia aliqua fuerit excitata, ea non aliter est interpretanda, quam juxta probata ab apostolica sede judicia; illius enim sanctiones, uti ab ore Petri derivantes, normam praebuerunt iis, quae in conciliis postmodum acta sunt” és később azt teszi hozzá „contra ea, quae apostolicis sunt fundata decretis, nihil cuique audere conceditur.” – Legújabb időben VIII. Pius 1829-ki 24-ik Májusi encyclicájában azt mondja: „matrimonium ecclesiae omnino subijci,” és XVI. Gergely 1832-ki 15-ik Augusztusi körlevelében azt tanítja: hogy a házasságot illetőleg az egyház törvényeinek

szükséges engedelmessé válnunk, és pedig lelkiismeretesen és szentül; azt tevén hozzá „ex quarum executione omnino pendet eiusdem connubii vis, robur, ac iusta eonsociatio.”

Bizonyítja állításunk helyességét sz. Tamásnak tekintélye és a hittudósok, még a Francziákat sem véve ki – egyetértése. Midőn sz. Tamás a polgárjogi rokonságot tárgyalta, avagy azon törvényt, mely az örökbefogadó és fogadott és annak gyermekei között tiltja a házasságot, azt teszi hozzá: „et talis prohibitio est per ecclesiam approbata, et inde est, quod legalis cognatio matrimonium impedit.” És erre ezen ellenvetést teszi önmagának sz. Tamás: hogy az új-szövetségi házasság szentség, mely nem esik a polgári törvény alá, az örökbefogadás csak polgári törvény által hozatván be, nem akadályoztathatja a házasságot; mely ellenvetésre aztán így felel: „dicendum, quod prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret ecclesiae auctoritas, quae idem etiam prohibet.” Hasonlóan nyilatkozik sz. Bonaventura is, mondván: „patet responsio, quia ecclesia tale impedimentum sua constitutione et approbatione fecit esse validum, alioquin non posset impedire.” Ezek sokkal világosabbak, hogy-sem commentárra szorulnának. Az említett két egyházi Doctorral megegyeztek mindenkor a kath. világnak minden hittudósai, a francziák is, legalább addig, míg e tekintetben szabadságukban állott érzelmeiket őszintén nyilváníthatni. Bizonyítja ezt a francia papság magatartása XIII. Lajosnak 1629-ki azon rendelete irányában, mely a gyermekeknek a szülők beleegyezése nélkül kötött házasságait megsemmisítette; kik addig nem nyugodtak, míg a király ki nem jelentette, hogy rendeleteinek szavai csak a házasság polgári következményeiről értendők. A francia clerus érzelmeinek kifejezését Haber Izsák vabrei püspök a következő erélyes szavakba foglalta: „intelligendum est illud omne, quod in matrimonio iuris divini positum est sacramentale esse, proindeque ad ecclesiam spectare, quae divini juris cognitionem, interpretationemque absolutissimam sola in terris erroris, culpaque expers, columna et firmamentum veritatis, exercet. Unde tamquam divini juris interpretis, et oraculi, de veritate, validitate, substantia, causis, partibus, contractu, consensuque, ut materia et forma, conditionibus, effectisque sacramenti matrimonii decernere Unius ecclesiae est. Id fidei caput esse nemo dubitat orthodoxus. Egyébiránt az egyháznak ezen jogát elismerték a régi királyok is, így az 1606-ki francziaországi edictum XII. czikke így hangzik: egyetértőleg a trienti zsinat tanával azt akarjuk,

hogy azon ügyek, melyek a házasságra vonatkoznak, az egyházi hatósághoz és bírákhoz tartozzanak.

A katolikus nézetet bizonyítja Gastonnak, az orleansi herczegnek és XIII. Lajos testvérének következő esete: „Gaston Naneyban a király tudta nélkül házasságra lépett Margittal, a lotharingiai herczeg leányával. A király, beleegyezésének hiánya miatt a házasságot megakarván semmisíttetni, az egyházhoz fordult, és a francia Clerus 1635-ben Parisban gyülekezvén, a királynak szorgalmazása következtében ezt határozta: „*attenta consuetudine gailicani imperii antiqua, rationi consentanea, legitime praescripta et ecclesiastica auctoritate munita* – a házasság érvénytelen. – Nem akarjuk ezen határozatnak helyes vagy helytelen voltát feszegetni, annál kevésbbé, minthogy francia történetírók bizonyítják, hogy létezett valójában azon törvény, melyre a párisi gyülekezet hivatkozott, de csak azt kérjük, miért folyamodott XIII. Lajos az egyházhoz, ha saját tekintélyével is rendelhetett házassági akadályokat? De azon fölül ne is higgye senki, hogy a francia clerus ezen határozata a kath, világ által általánosan helyeseltetett volna; így például a löweni hittani kar az orleansi herczeg házasságát érvényesnek nyilvánította; és nem is értett egyet a francia határozattal VIII. Orbán pápa sem, kihez a határozat helybenhagyása végett a montpelliereri püspök küldetett a király által. Mert Griffet francia történet író szerint a pápa állhatatosan azt válaszolta: *non esse in sua potestate, ut matrimonium, ex regulis et praescripto Synodi Tridentinae contractum, in irritum vocaret. Galiae speciales leges nulla vi pollere in Sacramentum, quod a Christo institutore et ecclesiae canonibus unice pendebat. Qualescunque essent civiles harum legum effectus, persistere, immotumque esset coimubii vinculum.*” Nem is lehetett Gastont rábírní, hogy Margitot elhagyva, más nőt vegyen; míg végre a király beleegyezésével 1643-ban a meudoni kastélyban ismételten összeadatott Margittal a párisi érsek által, ki is ez alkalmommal a következő szavakkal élt: „*ego vos conjungo in matrimonium, in quantum opus est, in nomine Patris sat.*”

Egy más történelmi adatot nyújt a löweni hittani kar; mely midőn a fejedelmek kérdéses joga iránt az Osztrák kormány részéről interpelláltatnék, 1759-ki Január 12-ik ezt felelte: „*nunquam principes seculares potuere irrita facere matrimonia fidelium, quoad omnes effectus, nisi consentiente et robur addente principum edictis ipsa ecclesia . . . Quod si tamquam fidei caput in ipsismet Galliis adstringit, soli ecclesiae competere potestatem statuendi eonditiones requisitas ad validitatem contractus matri-*

monialis, quatenus ad Sacramentum ordinem habet, potestati civili jus non est adscribendum, quo valet contractum matrimonialem irritum facere, nisi in ordine ad effectua civiles. Ipse Van Espen, quem nemo suspicabitur nimium ecclesiasticis favisse, ecclesiae jus tribuit impedimenta matrimonii dirimentia private statuendi sat,” – Ezen feleletnek tekintélye leginkább az által növekedik, hogy XIII. Kelemen pápa, Damasus követje által a löweni karral magas tetszését tudatta a végett, mert „a helyes tant” sértetlenül tanítják és fentartják.” Azon felül még a római Congregatiók több rendbeli határozataival is bírunk, melyek a hívek azon házasságait, melyek minden canoni akadálytól mentek, valóságos és felbonthatlan házasságoknak mondanak, bármily polgári akadályokba ütközzenek, melyek az egyház beleegyezése nélkül rendeltettek; – „qualiacunque fuerint impedimenta a saeculari potestate ecclesia non consulta, nec probante perperam et milliter constituta.” (Instruct. S. Offi. Ai. 1804. Respons. S. Poenit. de 1-a. Maji 1824. et 7-a. April. 1826. ad eppos de Viviers et du Puy.)

Továbbá, hogy a házasság lényegére és kötelékére nézve az egyház tekintélyének és bíróságának van alá vetve: ez hitczikely; tehát mint ilyen nem eshetik a polgári törvényhozás alá; következőleg ez nem is rendelhet bontó akadályokat. Mert önmagával ellenkezik, hogy ugyanazon egy tárgy, ugyanazon egy szempontból, közvetlenül két hatalom alá tartozzék, melynek mind-egyike legfőbb a maga nemében és a másiktól független; mert ezen esetben a házasság egy időben léteznék is nem is, fölbontatlan volna és nem is; a mi teljesen lehetetlen.

Bizonyíttatik végre állításunk az ellenkező tannak számtalan képtelenségei által. Ha ezen joggal a világi fejedelmek bírnának, akár katolikusok, akár eretnekek, akár pogányok legyenek, mindenki különfélét parancsolhatna alattvalóinak, sőt ellentétes akadályokat is rendelhetnének, ellenkezőket azokkal is, melyeket az egyház szabott. De mily zavar támadna ezen esetben? Ugyanazon személyek egy helyen képesek volnának a házasságra, a másik helyen képtelenek; a házasság az egyik országban érvényes volna, a másikban nem; a gyermekek az egyik tartományban törvényesek, a másikban törvénytelenek volnának; a lakás változtatásával a házastársak gyakran új házasságra is léphetnének, és többször a polgári törvény által olyanok kényszerítettének együttélésre, kiket az egyház tilalom büntetése alatt egymástól elválasztatni rendel, és viszont. Mily hasznót reménylhet a társadalom a dolgok ily állapotából? Nem ellenkezik-e ez a nyilván-

nos erkölcsiséggel szintűgy, mint a vallással, a családok békéjével szintűgy mint a házasság szentségével? Már ki hihesse, hogy Krisztus azt akarta volna, hogy ezen isteni szövetség” és a szentség érvényessége annyi – sokszor istentelen – ember akaratjától és önkényétől függjön. És ki ne bámulná e tekintetben is Üdvözítőnknek előrelátó bölcsességét, ki ezen szentséget – ne hogy talán annyi képtelenségnek legyen kitéve, egyedül az egyháznak vetette alá; mely mint olyan, nem csak egyik vagy másik országnak, hanem a hívek összességének, legyenek azok bár hol és bár mily uralom alatt, egyedül szabhat általános törvényeket, és mely mint a sz. Lélek által kormányzott, nem is rendelhet soha mást, mint mi a Szentség méltóságára, szentsége fentartása- és előmozdítására alkalmas. Vagy talán a kormányok szeszélyeinek fogjuk a házasságot alávetni? nem, mert nem a császárokra bízta Krisztus nyáját, nem a ministerek, nem a képviselők nyertek Krisztustól megkötő és feloldó hatalmat e földön; nem a császárok rendeltettek a sz. Lélektől, hogy Isten egyházát kormányozzák, nem a politikai hatalom rendeltetett arra, hogy örködjék a hit épsége, és az evangeliomi moral tisztasága, a szent dolgok kiszolgáltatása, a házastársak és gyermekeik üdve fölött. Nem is tartozhatik tehát az államhoz, hogy a házasság lényege fölött határozzon. Az egyház tekintélyének vannak alárendelve a keresztények mindnyájan, nagyok és kicsinyek, fejedelmek és alattvalók, csak az egyház egyedül nyújthatja házassági törvényeiben azon kezességet, melyet a vallás, erkölcsiség, a társadalom és család érdekében méltán követelünk!

A mit az egyház mindég ily világos szavakban tanított, azt mindenkor állandó gyakorlatával is bizonyította, legfőbb tekintélyével intézvén el a fejedelmeknek házassági ügyeit is. A történelem több fejedelmi házasságot mutat föl, melyet a sz. Szék vagy megsemmisített vagy tiltott. Illustráló például fölemlítjük VIII. Henrik angol király esetét; vagy az újabb időből Napoleon császárt, nem annyira saját, mint inkább Jeromos testvére házassága ügyében; ki is ez utóbbinak házasságát megakarván semmisíttetni, VII. Pius pápához fordult, a szülők beleegyezése hiányára és csábítói nőrablásra hivatkozva a megsemmisítés érdekében. A pápa azonban 1805 ki Junius 26-ról kelt levelében a többi között ezeket mondja: az egyház távol van attól, hogy semmiseknek nyilvánítaná a kötelékre nézve azon házasságokat, melyek a szülők vagy gyámok beleegyezése nélkül kötöttek, sőt habár hibáztatja is az illetőket, még is mindenkor érvényeseknek tartotta házasságaikat, különösen a trienti zsinaton. Ellenkezik

hasonlóan az egyház elveivel, hogy a házasságnak semmisségét a csábítási rablásból származtassuk. Mivel a nőrablási akadálynak csak akkor van helye, midőn a házasság a rabló és rablott személy között megkötetik, minekelőtte ez utóbbi teljes szabadságába helyeztetett volna. Minthogy tehát a jelen esetben nincsen nőrablás és mi az emlékiratban a „rapt de seduction” kifejezése által jelentetik, nem egyéb a szülők beleegyezése hiányánál, melyből aztán a kiskorúnak elcsábítása következtetik, nem képezhet a kötelékre nézve bontó akadályt.” De a francia törvény szerint a szülők beleegyezése nélkül a kiskorúnak házassága semmis, annál inkább tehát azon házasság, mely csábítási rablás következtében kötött. És VIL Pius ezen házasságokat még is érvényeseknek tekinti; – tehát el nem ismeri a polgári hatalomnak azon jogát, melynél fogva a házassági szerződés és Szentségére nézve bontó akadályokat rendelhetne. – Sőt a cynikus bölcsész-király II. vagy nagy Frigyes is az egyházhoz folyamodott, midőn a braunschweigi Erzsébettől elválva egy hesseni hercegnőt vett nőül, és a nélkül, hogy ettől elvált volna Ennhoff grófnővel kelt egybe; szintúgy akkor is, midőn a három nevezett neje életében Voss kisasszonynyal akart házasságra lépni; mi neki a protestáns egyház részéről mindannyiszor megengedett. Nevetséges és becsutelen engedély – úgy mond egy történet-író – mely meggyalázza azokat is, kik azt megadták, és azt is, ki azt szorgalmazta. – Mi egyszerűen a tényre reflectálunk.

Innét érhető meg, hogy miért kárhoztatta VI. Pius 1798-ik 20-ik Aug. kelt „Auctorem fidei”-féle bullájában a többi tételek között, a pistojai zsinatnak következő tételeit is; 58-ik sz. alatt mondván: „propositio quae statuit sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium leguni praescripto omnino subiacere – quasi actus disponens ad Sacramentum non subiaceat sub hac ratione juri ecclesiae: falsa, juris ecclesiae, quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum proiluentes laesiva, disciplinae ab ecclesia constitutae derogans;” – 59-ik szám alatt: jdoctrina synodi asserens: ad'supremam civilem potestatem duntaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta sat. – quasi ecclesia non semper potuerit ac possit in Christianorum matrimoniis jure proprio impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediunt, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obstrictiteneantur etiam in terns mfidehum, in eisdemque dispensare; Canonum 3. 4. 9. 12. Sess. XXIV. Cone. Trid. eversiva, haeretica, – és 60-ik sz. alatt:

„item rogatio Synodi ad potestatem civilem, ut e numero impedimentorum tollat cognationem spirituálém, atque illud quod dicitur publicae honestatis, . . . quatenus civili potestati ius attribuit sive abolendi, sive restringendi impedimenta ecclesiae auctoritate constitua vel comprobata; item qua parte supponit ecclesiam^per potestatem civilem spoliari posse iure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis: – libertatis ac potestatis ecclesiae siibversiva, Tridentino contraria, ex haereticali supra damnato principio profecta.«

23. §.

Igaz-e, hogy a pogány fejedelmek rendelkezhetnek a házasság érvényessége fölött?

Mindezekre végre azt mondják, hogy a pogány fejedelmek bírtak és bírnak jelenleg is azon joggal, hogy bontó házassági akadályokat rendelhessenek. Már midőn keresztényekké lesznek, nem veszthetik el azon jogot, melylyel addig bírtak, tehát ma is rendelkezhetnek házassági akadályokat. De ezen ellenvetés inkább látszatos, mintsem alapos. Mert igaz-e, hogy a pogány fejedelmek rendelkezhetnek a házasság érvényessége, vagy érvénytelensége fölött? Ez még nincs bebizonyítva. Mert sem a sz. Írásban, sem a hagyományban, sem a pápák rendeleteiben, sem a zsinatok határozataiban nem találunk semmit, mi annak megengedésére kényszerítene, hogy a kereszténység előtti időben a fejedelmek törvényhozói hatalommal bírtak a házasság lényegére nézve. Ha tán az mondatik, hogy a házasság akkor csak egyszerit szerződés volt, és mint ilyen, szükségkép alá volt vetve a fejedelem hatalmának; arra azt jegyezzük meg: hogy nagy különbség volt mindég a házassági és egyéb szerződés között, a házasság vallásos frigy, eredetileg isteni szerződés, Istentől rendeltetett. A római jog szerint is a házasság „res”-nek tekintetik vagy „factum”-nak, mely jogokat szül, nem pedig szerződésnek. A házasság, a mint kimutattuk, mindenkor szent dolognak tekintetett, a Szentség egy nemének, mely elnevezéssel (Sacramentum) több sz. Atya és III- Incze pápaa az első szülők házasságát is illeti. A pogányok sem tekintenék a házasságot közönséges szerződésnek, sőt abban valami istenit láttak; gentes – úgy mond a trienti Káté – matrimonio divini aliquid inesse arbitrabantur. Már a mi az ily természetű szerződés lénye-

gére vonatkozik, nem tartozik-e inkább a vallási mint a polgári törvényhatóságához. A rómaiak megértették ezt, és a köztársaság idejében a papok ítélték azon ügyekben, melyek a házasságra vonatkoznak; és a császárok ugyanezen ügyekben csak is azért határoztak, mert egyszersmind főpapok is voltak. Egyébiránt, ha meg is engednék azt, hágy az evangéliom hirdetése előtt a fejedelmek valójában azon joggal bírtak, mely szerint a házassági ügyek fölött rendelkezhessenek; valljon azóta, nem szoríthatta-e meg a királyok királya – kitől minden hatalom származik – ezen hatalmat a polgári következményekre? A család atyák nem panaszkodnak az iránt, hogy nem bírnak többé azon jogokkal, melyekkel az ős időbeliek bírtak, és hogy a társadalom fejlődése és a kormányok hatalmának gyarapodása által ezen előjogaikat elveszítették. Miért panaszkodjanak tehát a fejedelmek azért, hogy a kereszténység keletkeztével némely jogokat, melyeket addig bírtak, nélkülözni kénytelenek? vagy talán szükséges, hogy őket azon joggal felruházzuk, melynél fogva vallási ügyekben intézkedhetnek, csak azért, mert a pogányok között is ily joggal bírtak? Midőn az evangélium az igazság országát a nemzetek között megalapította, az erkölcsöket megjavította, a házasságokat megszentésítette, és a föld népeit szintén egy néppé forrasztotta, midőn a világot polgárosította; igen természetes, hogy a régi törvényhozást, következőleg a fejedelmek jogait is több pontokban módosítania kellett; – az államok és fejedelmek biztosítására és föntartására oly biztosítékokat nyújtván cserébe, melyekkel addig nem bírtak; egy oly erkölcsi hatalmat, mely százszorta előnyösebb-e vagy ama jog gyakorlatánál, melyet egyébként sem gyakorolhattak volna azon veszély nélkül, hogy súlyos tévedésekbe ne essenek, oly tévedésekbe, melyek a társadalomra szintűgy, mint a családra nézve is kárhozatosak. –

24. §.

A magyar törvényhozásnak ez ügyre nézve mindenkori magatartása.

Soraink magyarok számára íratván, honfitársaink részéről azon kérdést halljuk hozzánk intéztetni: tehát a magyar törvényhozás és a magyar Clerus, mely – a mint olykor hallani szerencsénk van – a világnak bár melyik Clerusával, a párvonalazást minden tekintetben kiállja, mint vélekedtek mindenkor a házassági ügyről? Röviden válaszoljuk: a törvényhozást illetőleg azt

tapasztaljuk, hogy azon eszme, mely szerint a házasság szent- és egyházi dolognak, és az egyház jogköréhez tartozónak tekintendő', azon mindig vörös fonalként húzódik keresztül, miről könnyen meggyőződhetünk, ha a Corpus Jurisnak következő helyeit figyel- münkre méltatják: így

Werbőczy tit. 9 általánosan ezek mondatnak: „sed quaerendum an valeat statútum contra jus canonicum vel naturale vel divinum.“ Die; (quoad jus canonicum) si statútum sit contra libertatem ecclesiarum diuturnam vel privilegia eis concessa, non valet. Idem dicendum si circa ea fiunt, quae salutem animae respiciunt. Circa causas vero profanas statuta civilia derogant canonibus et eos tollunt.

Sz. István törvényei II. könyve 2-ik fej. ezt olvassuk: „Ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere, gubernare atque dispensare secundum canonum auctoritatem. – És 12. fej.: „Si quis observatione Christianitatis neglecta, et negligentiae stoliditate elatus, quid in earn commiserit, iuxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinas canonum iudicetur.

Sz. László I. k. 1. fej. pedig: „bigamos presbyteros, qui noluerint illicita conjugia dimittere secundum instituta canonis debeant degradari;” és 3. fej. presbyteris autem qui prima et légitima duxere conjugia, indulgentia ad tempus datur, propter Vinculum pacis et unitatem Spiritus S. quousque nobis in hoc Domini apostolici paternitas consilietur.”

Kálmán király I. k. 58. fej.: „Midieres partum suum necantes Archi-Diacono allatae poenitentiam agant;” – 59. fej.: „Rapius mulierum episcopus seu Archi-Diaconus diiudicet;” – 61. fej.: „Aduiteri episcopo vel archi-diacono adducti debitis poenarum Iudicis deputentur.” – II könyve 15. fej.: „De desponsatione conjugali placuit Synodo, ut omnis desponsatio in conspectu ecclesiae praesente sacerdote, coram idoneis testions, aliquiisigno sub-arrhationis et consensu utriusque fieret: aliter non conjugium sed opus fornicationis deputetur.” (íme a clandestineitas akadályá már a trienti zsinat előtt.)

Szilágyi Mihály kormányzó decretumának 9. cikke azon kérdésre: „quales causas ecclesiastici possint iudicare”, azt feleli: nec non testamenta, causas matrimoniales, ac de periurio prout in canonibus expressum est.^{ft}

Hollós Mátyás 1462. I. decret. 3. cikke azon felirat alatt: causae forum spirituale concernentes, ezeket említi meg: §.1. Omnes causae circa mysteria et defectus Sacramentorum” §.4. „item causae

matrimoniales, et accessoria eartandem s. a. t” – Ugyanez ismételtetik az 1464-ki II. décret. 17. cikkében.

I. Ferdinand 1550-ki 16. törvényczikk: „seculares omnes sine ulla controversia aut disputatione, contentioneque obedientes (ut par est) sese praebeant eorum episcopis, ad id per eos delectis ministris, in his videlicet, quae ad Deum ejusque cultum spectant, neque contra eorum doctrinam quovis modo, aut quavis ratione sese audeant efferrc, sed siquid deliberatione egere, aut in disputationem vocari posse ipsis vel eorum forte alicui videretur, relinquat id tot um generali concilio dirimendum Interim autem veteribus sanctae ecclesiae catholicae institutis insistendum.” – És 1553-ki törvénye 22. czikke ezeket mondja: „Judicia etiam spiritualia continue secundum canones, quibus ab antiquo ecclesia usa est continuentur, in omnibus causis forum ecclesiasticum concernentibus.”

II. Miksa 1567 ki II Decr. 25. czik. hasonlóan nyilatkozik: „In foro etiam spirituali et ecclesiastico prout antea suis modis et iemporibus judicia eo pertinentia juxta canones suos semper celebrantur.”

II Lipót 1790/1-ki XXVI. t. cz. 11. száma így hangzik: „Universae causae matrimoniales evangelicorum utriusque confessionis propriis ipsorum consistoriis dijudicandae relinquuntur... eo tarnen per expressum subnexo, quod divortii sententiae nonnisi quoad effectua civiles ubique pro vaiidis habeantur; episcopos autem ad agnoscendam talismodi vinculi nullitatem, illamque ad catholicos extendendam obligare nequeant.” – És 16. száma: „causae matrimoniorum, tarn eorum, quae jam tempore, quo ilia inita sunt mixta erant, quam et eorum cum utrobique de veri nominis Sacramento agatur, sedibus catholicorum spiritualibusdeferantur.”

25. §.

A magyar Cleriisnak e tekintetbe« mindenkori érzelmei.

A magyar Clemsnak érzelmeit ez ügyben leginkább kideríti a nyolczszázados folytonos, valamint az egyházi ügy a politikai törvényeken alapuló, joggyakorlat; valamint annak mindenkori ünnepélyes tiltakozása, valahányszor ezen joggyakorlatban magát sértve vagy gáncsolatva érezte. – A magyar püspökök zsinatokba gyülekezve a többi keresztény étellel a házasságot is szabályozták. Szolgáljon e tekintetben például az 1309-ben Posonyban tartott egyházi zsinat, mely 8-ik fejezetében az eretnekek- és

szakadárokkali házasságot tiltja, mondván: „ut fides catholica, quae scissuram erroris cuiuslibet aspernatur, nullius schismatis vei fennento pravitatis haeretiae maculetur, de consilio et assensu praesentis concilii perpetuo prohibemus edicto, ut nullus nostrae legationi subjectus, qui vult reputari et haberi catholici praesumat s. a. t.”

A másik tekintetben elegendő leendő az összes magyar püspökök azon egyértelmű és ünnepélyes tiltakozására hivatkoznunk, melylyel II. József császár egyház-ellenes rendeletei ellen kikeltek. – Legyen szabad az illetők dicsőségére és az élők épülésére fölterjesztvényeikből néhány helyet idéznem. A jámbor szombat-helyi püspök – Szily János – a többi között ezeket mondja: „Profecto magna vis conscientiarum per hanc ben. Ordinationem infertur; dum secundum sententiam legibus canonicis, et saeculorum consuetudini contrariam episcopi ac populi catholici operari coguntur, cum tamen Sua Majestas neque acatholicorum conscientiarum vim inferri veat.” És tovább: „denique quoniam causae matrimoniales velut de respirationali ac Sacramento tractantes dictamine etiam legum patriarum continue» omnium saeculorum usu robaratarum, t signanter art. 3. 1462-19,1471. – 70,1618. – 15,1647 ad forum spirituálé privative spectant, causae vero spirituales ex cap. 2. Décret II. S. Stephani, art 22,1553–17,1563. secundum jura canonica tractari acjudicari debeant, ab origine christiani Regni Hungarici cunctaeres matrimoniales juxta SS. Canones decidebantur et aclmimstrabantur Haec benigna dispositio tanto magis est onerosa quod etiam principiis legum nostrarum patriarum minus cohaereat.”

Andrássy pedig, a hőslékű rozsnjóí püspök, sz. Ambrust idézve, így szól: „quando audisti Clementissime Imperator in causa fidei laicos de episcopo judicasse? Si docendus est episcopus a laico, quid sequelur! laicusergo disputet et episcopus audiat, episcopus discat a laico? at certe si vel scripturarum seriem divinarum, vei vetera tempóra retractemus, quis est qui abnuat in causa fidei, in causa inquam fidei episcopos solere de Imperatoribus christianis, non Imperatores de episcopis judicare” később ezeket mondja.” Si enim ad hoc, ad quod suam Deo minime acceperunt auctoritatem usurpent, id fere consequitur quod S. Ambrosius „ad magnum Theodosium scribens elegantissime una ac verissime expressit: necesse igitur, ut aut praevaricatorem, aut martyrem faciat; utrumque alienum temporibus tuis, utrumque persecutionis instar, si aut praevaricari cogatur, aut subire martyrium; vides quo inclinet causae exitus.” És a végén ezeket teszi hozzá: „non

possumus ita ergo quòdam adulatione curvari, ut sacerdotalis iuris simus immemores, et quod Deus donavit nobis, ipsi aliis putemus este credendum.”

Gróf Eszterházy Pál pécsi püspök végre így panaszkodik: „Alteram vlnus prioré longe sensibilius est, quod contra dogmaticam S. Conc. Trid. defmitionem Sess. 24. can. 12. propositam causae matrimoniales omnes ab ecclesiae foro, velut ex indole sua nativa ad illud haud pertinentes, avellantur non enim impedimenta potestas alia tollere potest, quam quae eadem legitime statuit, nisi haec illiusjura violare velit, neque in his dispensare, cum dispensatio legem pro his personae, temporis et rerum adjunctis tollat s. a. t.”

Nem volna-e szabad a magyar kath. egyháznak, ezernyolcz-százados jogára támaszkodva, azon megnyugtató reményt ápolnia, hogy a jognak köteles tisztelete mellett, meg fog kíméltetni azon veszélyes ajándoktól, melyet a kormány mindnyájunk számára készített, értem a polgári házasságot, mely végeredményében csak is az egyházi és polgári társadalom tökéletes szétrombolását szülheti? Nem volna-e szabad az egyháznak is és pedig ugyanazon joggal azon jogfolytonosságra hivatkoznia, melyre oly férfias állhatatossággal honatyáink évek hosszú során hivatkoztak? vagy a jogfolytonosság csak a polgári társadalom kiváltsága? e helyütt talán nincsen és nem lehet alkalmazása azon közmondásnak; quod uni justum alteri aequum? és képesek volnának honatyáink a« egyházi jogfolytonosságot megszakítani, ok, kik a politikai jogfolytonosság megszakításáért feljajdulva, ellene annyira kikeltek? – A titulus justae possessionis a legcsekélyebb dolognál és minden társaságban oly jogot alapít meg, mely szent, és melyhez senkinek sem szabad nyúlni. Vagy tán e jogczím csak az egyházra nézve érvénytelen? Vagy tán az egyház igazságtalan utón jutott e joghoz? Akkor ez meggyőző adatokkal volna bebizonyítandó. Bátran szállítjuk fel elleneinket, mutassák meg az egyház mikor sajátította el más valakitől e jogot? Ez másképp nem történhetett, mint vagy nyílt erőszak, vagy ármány és cselszövénny által. A kinek tudomása van ilyesmiről, ám sorolja el! Voltak ugyan idők, melyek az egyházra oly hatalmat is ruháztak, mely nem volt sajátja, de a boldergabb viszonyok helyre álltával örömmel vált meg az egyház oly hatalomtól, melynek elfogadására őt csak a szükség kényszerítette. De a házasságok fölötti hatalmat mindig bírta, mindig gyakorolta, és mint sajátját mindig megvédte.

MÁSODIK RÉSZ.

1. §.

Szükséges-e a polgári házasság?

Vegyük tehát most már a polgári házasságot szemügyre, azon házasságot, melylyel mint zsenge-adománynyal az első magyar parlamentaris kormány az országnak kedveskedni óhajt; – tanulmányozzuk annak természetét és alkatrészeit, annak az egyén, család, állam és egyházra gyakorlandó természetes befolyását; – latolgassuk azon érveket, melyek ezen intézménynek ajánlatára közönségesen fölhozatnak; innen megtudandók, hogy minden józan gondolkozású embernek mit kelljen ezen divatos törvényhozói műtérről ítélnie. – A polgári házasság létezési jogosultságára nézve a mondottak után, úgyhiszem, mindenki önmagával tisztában lehet; mert jólelkű protestánsok állítása szerint istagadhatlan, hogy a házasság gyökerei a kinyilatkoztatásban és az egyházban nyugszanak. Midőn tehát a népboldogítók a házasságot eredeti szent jellegéből kivetköztetni, és a polgári házasságot elrendeltetni óhajtják, valljon mivel indokolják kívánalmokat? mint igazolják eljárásokat? A francia új divatú házassága után talán a katolikusok, vagy protestánsok, vagy zsidók kiáltoznak? Ennek sehol semmi nyoma, sőt ha szükséges volna épen az ellenkezőt lehetne tények által bebizonyítani.

Elismert igazság az, hogy minden törvénynek a nép szükségéből, annak politikai, erkölcsi és vallási természetéből kell fejlődnie, ha csak az egész népet, annak jellemét és szellemét, az összes népeletet és minden igazság érzetét a nép kebeléből ki nem akarjuk irtani. Azért, régi törvényhozóink mindig azon meggyőződésben voltak, hogy a köntöst kell az emberhez szabni, nem pedig az embert a köntöshez. És hajdanában a népet kísérleti tételnek nem tartották a törvénygyártók számára. – A polgári házasságot sürgetők bizonyítsák be tehát a magyar népnek szükségéi-

ből, politikai, erkölcsi és vallási természetéből ezen intézménynek szükségességét! Úgy hiszem, ezt senki meg sem fogja kísérteti, törekvésének eredménytelenségéről előlegesen meg levén győződve. Ezen meggyőződésnek maga a tervező kormány is saját közlönyében saját embere által adott kifejezést a következő szavakkal: „a polgári házasság ránk nézve még talán egészen új eszme, meri¹, csak egyes kisebb körökben vagy talán leggyakrabban négy szem közt pengettetik melyet még is fejtegetni szükséges, hogy a közvéleménynek helyes (?) irányt adjunk.” (Magyarország 170 sz.) Valósággal naiv nyilatkozat! A polgári házasság indokolatlan sürgetése – minthogy ezen eszmének majdnem tökéletes ismeretlenségét maga a kormány is bevallja – tehát jogosan merő önkénynek tekintethetik, és úgy látszik, az embereknek csak egy nemére nézve mutatkozik szükségesnek, azokra nézve t. i.: kik a köteles engedelmséget megtagadva, még is saját egyházokban megmaradni kívannak. Vagy mit vétett az egyház, hogy a házassági ügyek tőle tökéletesen elvétetnek és a polgári hatóság kezébe át-tétetnek? Talán, hogy az egyház és állam között többszöri súrlódásokra alkalmat nyújtott ezen ügy? Ezen súrlódásokat mindég az államnak képzelt mindenhatósága idézte elő, olyasmit akarván az egyháztól kierőszakolni, a mit ez saját kitagadása nélkül, a legjobb akarat mellett sem teljesíthetett. Nem szándékom tagadni, hogy a házasság, mely lényegénél fogva vallásos és egyházi intézmény, mélyen behat az állam és polgári jognak körébe is. Midőn két különböző kör ugyanazon intézményben egymás mellett működik, igen világos, hogy egyik sem lehet tökéletesen független, hanem az egyik a másik által korlátoztatik a végből, hogy mind a kettő elérje célját, de úgy, hogy a körök egyike sem támadtassék meg lényegében. Azért kénytelenítették az egyház a házassági ügyekben korlátokat elfogadni az állam kedvéért és az állam az egyház kedvéért. Vagy talán az állani semmit se túrjon? csak ő róla mondassék „én vagy ok egyedül az úr, és kívülem senki más?”

3. §.

indokolható-e a polgári házasság szükségessége?

A polgári házasság intézményének szükségessége semmi alapos okkal nem bizonyítható. De a polgári házasság napjainkban a napi kérdések közé soroltatik, és minekutána sokan találkoznak, kik annak elrendeltetését melegen pártolják,

igen természetes, hogy mindenki azon érveket keresi, melyek ezen intézménynek behozatalát indokolhatnák, és melyeknek szükségkép vagy vallás-erkölcsiek – vagy politikaiaknak kellene lenniök.

Az első tekintetből akkor tűnnék fel az egyházi házasság megszüntetése kívánatosnak vagy szükségesnek, ha az egyház áldása elavult, tévelyre, előítéletre vagy babonára fektetett szertartás volna, mely mint olyan káros hatást gyakorolván, az erkölcsiségre, a haladó időnek értelmességével többé megegyeztethető nem lévén, fölötte az emberiség már régen pálczát tört volna, miként az úgynevezett reformatio, helytelenül ugyan, a búcsút, a szerzetesi fogadalmat, a búcsújáratokat s. a. t. elítélte. De magok protestáns atyáinkfiai is bevallják, hogy habár az egyházi házasság nem is alapszik szerintök Üdvözítőnk nyilvános parancsán; de még sem vezethető az vissza, valamely téves vallási eszmére, vagy talán valamely félreértett és becsempészett hitágazatra; – hanem hogy nem egyéb ez a vallás szentesítésénél, mely valamint a jámbor szívnek úgy a felvilágosodott észnek is megfelel; – azon vallás szentesítésénél, mely az emberi élet minden fontosb időszakában áldó és megszentelő szavaival lép közbe. A nap fényénél is világosabb pedig, hogy arra nézve – mintha az egyháznak áldása a közerkölcsiségre valami káros hatással bírna, egy szót sem kell vesztegetnünk, sőt azt szándékunk bebizonyítani, hogy az egyházi házasságnak a polgári házasság általi visszaszorítása mellett, a nyilvános fegyelmet és erkölcsiséget veszély fenyegeti, és az egyház, melynek feladata, az élet minden viszonyaiban az erkölcsi nemesítést előmozdítani, ez által célja eléréseben egy igen hathatós eszköztől megfosztatik; eltekintve attól, hogy a házasság midőn pusztá polgári cselekménynek tekintetik, méltóságteljes tekintélyéből is szükségkép igen sokat veszít.

Ha a politikai okokat keressük, melyek által netalán a polgári házasság ajánltathatnék, véleményem szerint egy alapos okra sem fogunk akadni. Vagy kérdjük a törvényhozókat, valljon mi haszna lehet az államnak az egyházi házasság megszüntetése és a polgári házasság elrendelése által? Úgy hisszük, semmi. Vagy azt hiszik talán a polgári házasság pártfogói, hogy ezen intézmény által a házasságnak tekintélye öregbedni fog? Epen az ellenkezője fog beállani, minthogy az egyház, az Isten igéjének letéteményese, megfosztatik egy igen czélszerű alkalomtól, hogy a vallásnak befolyást eszközöljön; – vagy talán épen ez czéloztatik? A házasság szükségkép veszít tekintélyéből, ha az az egyszerű polgári szerződés színvonalára szoríttatik le. Igaz ugyan, hogy többen a házasságnak különféle fogalmát állították föl, a mint majd

jogi, majd bölcsészi, majd erkölcsi szempontból fogták fel; hanem csak is az a házasságnak helyes fogalma, melyet egyszersmind a kereszténység szelleme leng át. És ekkor a szeretet képezi a házasságnak lényegét, nem az érzéki, testi szeretet, hanem a kereszténység által nemesített házastársi szeretet, azon szeretet, melyről sz. Pál ezeket írja az Ephesusbeliekhez „viri diligite uxores vestras sicut Christus dilexit ecclesiam et semetipsum tradidit pro ea s. a. t. (V. 24-28.) És hogy ezen fensőbb eszme, mely a kereszténység által fektetett a házasságba, azon esetre, midőn a házasság pusztá polgári cselekménynek, pusztá szerződésnek tekintetik, legalább külsőleg egészen eltűnik, igen világos, minthogy ekkor profán szemekkel tekintve, hasonlónak tűnik fel minden egyéb szerződéshez, melyet nyervágy kötött, és mely hogy kötelező erővel bírjon, a polgári hatóság által erősítették meg.

3.§.

Az egyházi szertartások jelentősége.

A külső szertartásoknak csak az lehet céljuk, hogy a dolognak, mely végett rendeltettek, értékét kiemeljék, szentségét szemünk elé terjeszszék, és a kebleket a külső benyomás által is nemesb érzelmekre gerjeszszék. Igaz ugyan, hogy a polgári házasság által is a jegyesek házastársakká lesznek, de az egyházi házasság azt bizonyítja, hogy a házasság Isten előtt és Istennel kötöttet, azon hármasszent névben, melynél szentebbet a keresztény nem ismer; tehát nem a törvény nevében, vagy a mint francziáknál mondatik „au nom de la loi”, melynek nevében a Gensd'arme a részeges garázdálkodókat is rendre szokta utasítani. A hol a külsőség elhanyagoltatik, ott jobbadán a dolog belseje is elveszítette jelentőségét és tiszteletét, a mint ezt a polgári házasságnak netaláni behozatala igen szomorúan igazolandja. A szent cselekmény – úgymond egy tekintélyes liturgus – nem az utczára való, én pedig azt teszem hozzá, nem a község házába, sem a helybeli tisztviselő ügynöki szobájába; – és azok, kik a polgári házasságot sürgetik, ép azt, ifüi a jámbor erkölcsök tiszteletteljes hódolattal az Isten házában és Isten oltáránál keresnek, a mindennapi és köznépi, hogy ne mondjam, aljas helyzetbe szoríttatni óhajtják. Ám képzeljünk magunknak egy ily polgári cselekményt. – Tessék – úgymond a polgármester vagy szolgabíró – és az ajtó megnyílik, és a házalundók tanúikkal együtt teljes mennyekzői díszruhában belépnek

a füstös hivatal szobába. De a szivarozó tisztviselőnek a már előbb beérkezettekkel még egy ügyet be kell végeznie. Engedjék meg – úgymond – hogy a jelenlevő felekkel a dolgot előbb elintézhessem és azután igen szívesen szolgálatjára leendek a szép menyasszonynak, hogy konty alá jusson! – Tehát egy fehér orrú pej lovat adott el ön – úgy kérdi folytatólag a jelenlevő zsidótól, ki szinte már készül élceit a jegyesek előtt kitárni, – Gáspárnak? minő áron? minő föltételek alatt? – Végre az *ügy* be van fejezve; az eladó és vevő távoznak, és most a sor a nyugtalanul váró jegyesekre kerül. A jegyzőkönyv felüttetik, a házasság bevezetetik, és az aláírások megtörténnek. A házasság a törvény nevében meg van kötve. Szelíd vonásokban ecseteltük az egész jelenetet, azon közmondás szerint: *exempla sunt odiosa*, hanem ezek is elégségesek annak bebizonyítására, hogy mennyit vészít méltóságából az, minek szentnek kellene lenni, akkor, midőn polgári ügyekkel elegyítetik össze.

A polgári házasságot a protestáns egyház azon szempontból tartja károsnak, mivel az egyház ez által igen alkalmas eszköztől fosztatik meg a ker. hívek vallás-erkölcsi életére befolyást gyakorolhatni; de a kath. egyház ezen fölül még azért is tiltakozik ezen intézmény ellen, minthogy ezt beavatkozásnak tekintti az egyház törvényhozói és papi hatalma körébe. Tagadhatatlan, hogy a házasság az emberi élet legfontosabb eseményeihez tartozik; midőn tehát a polgári házasság ezen ünnepélyes perczben a vallásnak lelkesítő és nyájasan intő szavát visszaszorítja, és helyébe a polgári cselekményt, a törvénycikknek élettelen magyarázatát, a szerződésnek profán és hideg fölemlítését helyezi, a házasságot nem Istenre utalja, hanem oktatás és intés nélkül és mind a nélkül, mit az egyház a végből, hogy a fogékony keblekre hasson, rendelt, az erkölcs és jámborság ajánlatában álló menyekzői ajándék vagyis a vallás megszentelése és áldása nélkül bocsátja el; – nyilvánvaló, hogy az, a mi szent helyéről leszorítottatik, és az erő, melynek megszentelőleg kellene hatnia, befolyásában gátoltatik. Az mondatik ugyan, hogy a polgári házasság mellett a házasság szabadságában áll, ha ennek szükségességét érzik, a házasságot utólagosan az egyház színe előtt is megkötni. De ha a törvény valamit feleslegesnek nyilvánít, attól a könnyelmű és közömbös emberek – tehát épen azok, kiknek kötelmeik pontos teljesítése tekintetéből leginkább volna szükségök a vallás intő szavára – igen hamar fölfogják magokat menteni, és a rossz példának mindenkor igen számos követője van. És reménylheti-e az ily házasság Isten áldását? Korántsem. Mert a hol Isten szava és áldása megvettetik, ott az Úr

sem fog mutatkozni dicsőségében. Csak midőn azon kegyeletes hit, mely nem pirul a nyilvános vallástételtől – köti meg a házassági frigyét; csak midőn ezen hit őrzi meg a szeretetet és hűséget; csak akkor vonul Isten áldása az egybekeltek házába; csak ily házba jő az Úr valamint Canaba is, hogy a házasságat megörvendeztesse csak ily házba szól be mint Capernaumban, hogy segítsen csak ily házhoz vándorol az Úr mint Bethaniába. hogy a családot vigasztalja.

4. §.

A polgári házasság lélektani szempontból.

De tekintsük a dolgot lélektanilag, és tegyük fel azt az esetet, hogy a pap megtagadja egy oly házasságnak megáldását, mely a polgári hatóság előtt érvényesen megkötött. Mi fog történni? A mézeshetek elmúltával, az élet a mindennapiság rideg prózájává áll be. Ekkor a kath. vallás szellemében nevelt nő szívében bizonyos órákban aggodalmak keletkeznek, és meg kezdi bánni, hogy a szerelem szenvedélyétől annyira elkábította és elragadtatta magát, hogy az egyházi törvény ellenére, és annak áldása nélkül lépett házasságra. De férjéhez szeretete elnémítja ezen aggodalmakat, és a farsangi multságok eloszlatják azokat; de beáll a húsvét ideje, és ez a nőt a gyóntatószékhez szólítja. Kételyei és aggodalmai újból felmerülnek, és most a pap szájából az ágyasság borzasztó kifejezését kénytelen hallani. A szegény nő érti ezen kifejezésnek súlyát és pokolbeli szikra gyanánt járja át ezen szó megtört szívét! És most vége a nyugalomnak és meglegedésnek, saját lelkiismerete és az egyház színe előtt megszeplősítettnek tűnik föl; férjében egy istentelen csábítót, és azon ártatlan lényben, melyet egy év lefolyta után anyai karjaiban ringat, egy – fattyut lát; – házassági frigyének és életének boldogsága romba dőlt! Erősnek akar tetszeni és titkolja könnyeit! vallásos érzelmeit le akarja küzdeni, de egy kiirthatatlan féreg rágódik szíve éltető erején, és kétségbeesetten kiált föl sokszor: a polgári házasság, a vad házasság!

5. §.

A polgári kormány hatalma nem korlátlan.

De halljuk már most azon érveket, melyeknél fogva mai törvényhozóink a polgári házasságot megvédhetőnek vélik. Micsoda,

– így kiáltanak – tehát a polgári hatalom nem hozhatna a házasságra vonatkozó kötelező törvényeket? – Tagadhatatlan elvnek tekintendő, hogy senkisémet lehet valamely államnak polgára, ki nem bír azon kellékekkel, melyek e címre följosítanak; és hogy ezen tulajdonok meghatározása, a mennyiben világi és politikai eredményekkel bírnak, nem származhatik más kútfőből, mint a polgári törvényből. A gyermekek törvényessége, mely a törvényes házasságnak következménye, nem szabályoztathatik más hatalom által, nem is bízható a véletlenségre. Íme a legisták éles logikája! Ebből aztán azt következtetik, hogy a polgári hatalom kénye kedve szerint összeadhatja és elválaszthatja a keresztények házasságait, hogy teljesen föl van mentve alkalmazkodni azokhoz, a mikre Krisztus Urunk az összes keresztényeket kötelezte, sőt attól is, a mi a vallásnak lényegéhez tartozik; – hogy a világi hatalomnak nincsen szüksége még Istenre se, ki magának és egyházának tartotta fenn azon jogot, hogy a férfiút a nővel házasságra adhassa össze. Az ily jogtudósok aztán minden egyéb hatalom kirekesztésével, a házassági ügyekben is kirekesztőleg csak a világi hatalmat akarják elismerni. Szerintök tehát a polgári hatalom nem tartozik törvényei alkotásánál semmiféle tekintettel sem lenni, sem Isten hatalmára, sem azon hatalomra, melylyel egyházát fölruházta. – Egy oly hatalom alá kívánják tehát a keresztény társadalmat helyezni, mely föl szabadítva minden kötelezettségtől, minden felsőbb törvény iránti tekintettől, elveik szerint, a törvényhozásban csak saját akaratját kövesse szabályul. – Szép kormány! melyet semmi sem fékez, mely magán kívül, nem ismer többé hatalmat, mely visszatartsa, fölvilágosítsa, kormányozza, szenvedélyeit mérsékelje! Nem a legborzasztóbb kényuralom-e ez? Nem jelent-e ez annyit, mint a legkorlátlanabb zsarnokságot kiáltani ki? – És végre, minden esetre álnokul és igazságtalanul követeltetik a kormányok és törvényhozók számára azon kiváltság, mintha ők csak hatalommal és jogokkal bírnának anélkül, hogy teljesítendő kötelességeik is volnának. – Csak azon kormány igazságos, mely minden együttlétező és tőle független hatalom irányában, minő például az isteni és egyházi hatalom, igazságot gyakorol, és minden kormány szükségkép zsarnokivá válik, mely a létező törvényes hatalmakat el akarja nyelni, és úgy cselekedni, mintha ezek nem is léteznének.

Már pedig a polgári kormány hatalma nem korlátlan, mint ezt csökkönös előítéleteikben – hogy mást ne mondjunk – újabkori legistáink képzelik. Vagy nem szabott talán Isten a világi hatalomnak határokat? Lássuk, mint nyilatko-

zott e tekintetben isteni Mesterünk „Data est mihi omnia potestas – úgymond – in coelo et in terra.” Vigyázzunk jól, nem azt mondja csak „in coelo”, hanem egyszerismind azt is teszi hozzá „et in terra.” Krisztus tehát a földön is parancsol. Figyeljünk továbbá arra is hogy nem csak az mondatik, hogy a hatalomnak egy bizonyos neme adatott neki, hanem minden hatalom, tehát a világi hatalom is. És ha tán ez nem volna elégséges, halljuk azt is, mit Krisztus más helyütt legnagyobb határozottsággal és világossággal mond „dedisti ei potestatem omniscarnis.” (Ján. XVII. 2.) Ezen szavak igen világosak, mert testről és nem lélekről, és nem merő szellemi dolgokról szólnak. Krisztus ezen hatalmát az apostolok és törvényes utódaikra ruházta, mondván: „euntes ergo docete; azt csatolván hozzá, hogy azokkal, kikre összes hatalmát átruházta, a világ végéig megmaradand. De minek adta volna Jézus apostolainak a hatalmat a világi dolgokra nézve is, ha az egyháznak ezen hatalmát soha sem kellett volna gyakorolnia? És másrészt nem világos-e, hogy a pusztá szellemek fölötti hatalom csalóka leendett volna? tekintve azt, hogy testtől elvált tiszta szellemek nem léteznek e földön, hogy lehetetlenség lett volna az embereknek parancsolni, és szellemileg kormányozni oly lényeket, melyek testből és lélekből alakulnak, ha azon törvényeknek, melyek a szellemek igazgatására rendeltettek, semminemű befolyások sem volna a testre is? Nem képtelenség e azt gondolni, hogy a test nincsen alávetve Krisztus törvényének, hanem csak a lélek? hogy a test és a lélek egészen ellenkező törvények által kormányoztatik?

Híjába mondják tehát mai legistaink, hogy a házasság magában véve földi, világi dolog, hogy a házasság szerződés, hogy a szerződések oly tárgyak, melyek a világi hatalom jogköréhez tartoznak; – mert habár mindezt egyszerűen meg is engednők, még sem következnek ebből az, hogy a házasságra nézve a világi hatalom bír kirekesztő joggal, minthogy Krisztus maga is – a mint láttuk – isteni törvényei által korlátot szabott a világi hatalomnak. De még többet is mondunk: a házasságot illetőleg az emberek törvényhozói hatalma nem csak Krisztus által lön korlátozva, hanem a világ kezdetétől maga Isten által. Valójában a házassági szövetségnek felbonthatlansága már megelőzte Krisztust is, és Krisztus előtt is létezett ezen felbonthatlanság, nem csak a természeti törvény erejénél fogva, hanem isteni tételes törvénynél fogva is. Ezen két törvény tehát a polgári törvényhozásra nézve eltagadhatlan korlátot képez. Mire nézve VI. Pius pápa 1789-ki június 11. kelt brevejében a többi között ezeket írja az egri püspökhöz: „quo manifeste patet, matrimonium vei in ipso statu na-

turæ, ac sane ante multo, quam ad proprie dicti Sacramenti dignitatem eveheretur, sic divinitus institutum esse, ut secum afferat perpetuum, indissolubilemque nexum. qui proinde nulla civili lege solvi queat. Itaque licet Sacramenti ratio a matrimonio sejungi valeat, velut inter infidèles, adhuc tamen in tali matrimonio, siquidem verum est matrimoniuni, perstare debet, omninoque perstat perpetuus ille nexus, qui a prima origine divino jure matrimonio ita cohaeret, ut nulli subsit civili potestati.” És a mint már mondtuk, ha szerződés volna is a házasság, még is különös és minden más szerződéstől lényegesen különböző szerződés, és ezen szerződés akár eredeti, isteni rendeltetésénél fogva, akár azon eredményénél fogva, melyet Krisztus vele összekötött, szellemi szerződéssé lett, mint aquinoi sz. Tamás nevezi, minélfogva történik, hogy mindenben a mi lényegére vonatkozik, a polgári hatalom alól kivétetvén, az egyház hatalma alá rendeltetett. Innét van, hogy a trienti zsinat is, nem csak a Szentség, hanem a szerződésről is, mint hozzája tartozóról szól, mondván: „qui aliter quam praesente parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contra here attentabunt, eos s. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus (nem matrimonium) irritos et nullos esse decernit.”

6.§

Védhető-e a polgári házasság a változhatlanság és egyformaság szempontjából?

Hivatkoznak továbbá a változhatlanságra és egyformaságra, mely a családokban csak a polgári hatalom által eszközölhető. Mert vannak emberek, kiknek Istenségök az állam; mert bizonyos, hogy a változhatlanság csak az Istenség tulajdona; ez tehát a legisták állambálványozása, statolatriája! Egyformaságról, föltétlen egyformaságról álmodoznak továbbá, minden különbség, minden tekintet nélkül a polgárok vallási hitének különféleségére, minden tekintet nélkül a szabadságok legszentebbére, a lelkiismeret szabadságára. A házasság az egyformaság és változhatlanság kedvéért a polgári hatalom alá rendelendő. De az Isten mást parancsol; mit sem tesz. De ez ellenkezik a kath. vallással, a catholicismus lényegével; mit sem jelent; az állam a catholicismus fölött áll, dogmáit lábbal taposhatja. A polgári hatalom min-

denhatósága előtt mindenkinek hátrálnia kell; nem szükséges, hogy tekintettel legyen a polgárok lelkiismeretére és szók legszen-
tebb jogaira! Íme, a mai legisták szabadelvűsége! Egy kaptafára
kell a zsidók, protestánsok, katolikusok törökök és vallás nélkü-
liek házasságát verni, és ha kérjük miért? azt válaszolják; a csa-
ládokban annyira szükséges rend miatt. E rend szerintök tökélete-
sen biztosítva van, ha a polgári kormány minden vallás felekeze-
tek házasságait egyforma és változhatlan törvényeivel szabályozza;
midőn tehát oly jogot gyakorol, melyet a catholicismus tőle kereken
megtagad, midőn a családoknak vallási jogait sérti, és azokban
az istentelenséget a czívódással, az ágyasságot a házasságtöréssel ho-
nosítja meg. A családokban ez által a rend biztosítva van. így Ör-
ködik a polgári hatalom az isteni törvények által helytelenül meg-
szabott rend fölött! – És ha a családi rend miatt a törvények ál-
landósága és változhatlansága szükségesnek tartatik, miért keresik
ezt ott, a hol soha sem létezett? és miért nem fordulnak oda, a
hol ez valósággal egyedül lelhető fel? Hol találjuk a világon ezen
állandóságot és változhatlanságot, hanem az Isten törvényeiben és
a kath. egyház hitágazataiban? – A családi rend – azt mond-
ják – követeli a házassági törvények változhatlanságát. Igen he-
lyesen mondják, mert épen emuk érdekében vonta ki Isten a pol-
gári hatalom jogköréből mindazt, mi a házasság lényegéhez tarto-
zik, mivel a polgári hatalom változékony, valamint szinte törvé-
nyei is. Ép ezért akart Isten a házassági szövetség megkötésénél
saját tekintélyével és kegyelmével közben járni, mivel ezen köte-
lék azon föltétel, melytől a családnak nem csak rendje, de fonállá-
sa is függ. – És ha kérdezzük, miért változhatlan ezen alap, és
mi által tartatik fenn a rend? úgy találjuk, hogy nem a polgári
törvények, hanem ezen szavak erejénél fogva történik: „quod De-
us conjunxit homo non separet.” Mely szavak belső erejét legvi-
lágosabban fejtik meg Krisztusnak ama szavai: „coelum et terra
transibunt, verba autem mea non transibunt.” – Ez igen termé-
szetes, minthogy az ész soha sem képes a családi viszonyokat sza-
bályozni. Ezt bizonyítja a civil-házasságnak egyik legdühösebb vé-
dője is, Ferrari, ki a házasságot emberi találmánynak tekinti szint-
úgy mint a földművelést, a rézöntést, és ezen mesterséget is az ál-
lam által kívánja szabályoztatni, kinek kötelessége, a polgárok sze-
relmi szerződéseit mind egy kaptafára verni; és magaréi mintegy
megfelelkezve, még is ezeket mondja: „la logica discioglie la fa-
miglia: párlaté délia fedelta conjugale? non si danno leggi al amo-
re! párlaté del do vere del padre e della madre verso i figli? I figli
son figli délia natura e délia volunfa deU'uomo. Parlate dei doveri

dei figli verso i genitori? I figli non devano nulla ai parenti, che li generano non pensando, che a se. La logica non sa scegliere tra la costituzione, e la disruzione della faniiglia!”

7. §.

Igaz-e, hogy a polgári törvénynek az állam tagjaiban csak a polgárokat kell tekintenie?

A polgári házasság védői úgy vélekednek továbbá, hogy a polgári törvénynek az állam tagjaiban csak a polgárt kell tekintenie, mely tulajdon mindnyájokkal közös, és el kell tekintenie azon különeműségtől, mely köztök más szempontnál fogva létezik: az az egy szóval, a keresztényt el akarják választani a polgártól, és ennél fogva azt óhajtják, hogy a polgári törvény egyszerű elvontságon, illetőleg fiction épüljön. Mivel a polgárnak magában vett és elkülönített tulajdona nem egyéb pusztán elvontságnál. – Ennek alapján történik, hogy ezen elmélet követői a törvényeknek anyagi egyformaságát sürgetik, és a magok szempontjából helyesen cselekesznek, mert a törvénynek szükségkép egyformának kell lenni, ha az egyénekben pusztán polgárt, és semmi egyebet nem látunk, mely tekintetben mindnyájan teljesen hasonlóak egymáshoz. – Ez a francia vagy is az 1789-ki rendszer, mely annyira vitetett, hogy a polgárnak fogalmából minden egyéb elemet kigyomlálván, mely azzal tényleg össze van kötve, magát az embernek tulajdonságát is végre kiküszöbölték, és a törvények, nem tekintettel az emberre, hanem a polgárra alkottattak. Ezen elmélet az ellenmondásnak egy seregével találkozott a gyakorlati életben, és oka azon mély és állandó rázkódtatásoknak, melyek Európát legújabb időben érték. Min épenséggel nem lehet csodálkozni, minthogy az egész elmélet merő költésen, koholmányon épül.

Szintoly koholmányokon épül azok elmélete is, kik a házassági törvényhozást a polgári hatalomra kívánják ruházni. Mert az állam mindenhatóságából indulva ki azt képzelik magoknak, hogy a polgári törvény odáig mehet, hogy az igazság helyébe a koholmányt helyezheti; hogy szabadon képzelmel magának valamit létező vagy nem létező gyanánt és viszont. Például a házassági kötelékre nézve szerintök a törvénynek szükségkép azt kell képzelmelni, hogy a polgároknak nincsenek vallási jogaik és köteleességeik; – hogy nincsen lelkiismeret; hogy a keresztény vallás nem létezik. És ezen

koholmányok segítségével akarják elérni azt, hogy a házassági ügyek egyedül a polgári hatalomtól függenek; hogy az állam hozzon egyforma és változhatlan házassági törvényeket, minden polgárra nézve, tartozzék ez bármely valláshoz is. És ily hazug, magában semmis alapon kívánják a házassági törvény alkotmányát fölemelni! A polgári házasság csak a törvények koholmánya. Franciaország csak ezen házasságot ismeri el. De mit nyert vele? Megsemmisítette, elnyomta a valóságos házasságot, melyet elismerni nem akar és azon különös helyzetbe jutott, hogy hamis házasságokat, azaz: olyanokat, melyek valósággal nem azok, kell elismernie. Inkább valamely agyrémet volt hajlandó képezni, hogyszem az igazság előtt meghódoljon, és oly igazságot szentesítsen, melyet nem ő hoz létre. Az emberi büszkeség inkább alkotni akar, mintsem az Alkotónak művét elfogadni, az emberi vétkes büszkeség Isten művét akarja megsemmisíteni. Hanem midőn az emberi büszkeség teremteni akar, nem teremthet egyebet a semminél vagy hazugságnál, mely még alább való a semminél. És ezen büszkeség ép azon űrben és meddőségben, melyet teremteni akart, leli legnagyobb büntetését.,

De igen természetes, hogy az említettem elvek csak a vallás irányában tekintenek törhetetlen igazságnak, csak a keresztény szabad elválasztania polgártól, de nem a horvátot, nem a szerbet, nem a rumant. Vagy miért nem tekintenek el honatyáink mindezekről? és miért tárgyalatik a nemzetiségi kérdés az országgyűlésen különösen? hisz a polgári törvény csak polgárt ismer, nem pedig németet, tótot, szerbét, horvátot, vagy rumant. Vagy a nemzetiséget nem lehet elvonni a polgártól? vagy a nemzetiség eszméje talán magasztosabb a vallás eszméjénél? vagy csak a kereszténység áll a törvény határain kívül és jogtalan?

Egy másik megfoghatlan következetlenségét a polgári törvényhozásnak abban leljük föl, hogy midőn egyrészt minden vallást ignorál, el nem ismeri a kath. egyház előtt kötött házasságot, sőt odáig megy, hogy azokat meg is bünteti, kik a polgári házasság előtt az egyház által megáldatják magokat. Semmiféle büntetéssel sem sújtja a nyilvános ágyasokat, de garázdálkodik azok ellen, kik az egyházi szolgának közreműködésével Szentségben részesülnek. E szerint tehát a szentségbeli egyesülés bűn, az ágyasági egyesülés pedig még nem is rossz! Sokkal igazságosabb e tekintetben az újabbkori angol házassági törvényhozás, mely 1836-ki, Robert Peel bilije folytán nem kényszeríti többé a házasulandó katolikusokat, hogy akár az anglikán templomba, akár a polgári hatósághoz menjenek, hanem a polgári tisztviselőt kötelezi, hogy a

házasulandókkal együtt a kath. lelkész előtt megjelenjen. A francia polgári törvénynek ezen következetlenségét igen elmésen rostálja meg egy francia író, mondván: „admirez la sagacité du législateur; le gouvernement n'a aucun châtiment, aucune prohibition contre le concubinage le plus ehonté, mais il défendra un mariage béni par l'église. Il permettra le desordre, et les unions illegitimes a condition, qu'elles n'aient pas été légitimés par la religion.” (Chastel, De l'autorité.)

8. §.

Védhető-e a polgári házasság a lelkiismeret szabadsága szempontjából?

Mások a lelkiismeret szabadságával vélik megvédeni a polgári házasságot. De legnagyobb része azoknak, kik így vélekednek, úgy látszik, nem is bír a lelkiismeret szabadságának helyes fogalmával. Nem fog tehát ártani, hogy ha ezen kifejezéstől, minden homályos, határozatlan és ábrándos eszmét eltávolítunk, melyet avval rendszeren összekötni szoktak, és értelmét tüzetesen meghatározzuk. A lelkiismeret szabadsága azon jogban áll, melynél fogva minden polgár és minden ember a lelkiismerettől rája rótt kötelmeit tökéletesen teljesítheti, a nélkül, hogy ebben a polgári törvény által gátoltatnék; a nélkül, hogy azok teljesítése miatt a polgári törvény rendeleténél fogva büntetés alá esnék; azon jogban áll, melynek folytán követelheti, hogy a polgári törvény megvédje őt azok ellenében, kik lelkiismerete szerinti eljárásában gátolják. Az embernek legszentebb joga abban rejlik, hogy szabadon teljesíthesse azon kötelelességeket, melyeket neki lelkiismerete előszab. Ezen jogot semmiféle törvénynek, semmiféle ürügy alatt nem szabad megsérteni, sőt ezen jog mindenki számára, mindenkor a polgári törvény által biztosítandó. Innét szükségkép foly: hogy a polgári hatalom törvényei és cselekményei által mindannyiszor sérti a polgárok lelkiismeretét, valahányszor a törvények és tények oly helyzetbe hozzák a polgárt, hogy azon kötelmeit, melyeket lelkiismerete szab, nem teljesítheti szabadon és tökéletesen, vagy pedig olyanba, hogy ezek teljesítése miatt büntetésnek, üldöztetésnek és károsodásnak teszi ki magát.

Másoknál a lelkiismeret szabadsága egyet jelent a vallási ellenszenvvel, és innét van, hogy valahányszor a polgári kormány, vagy felvilágosodott szellemek ezen antipathiának helyet adnak,

és a vallást ostromolják – mindannyiszor szabadelvűségök megsztaltatik. Ezek a lelkiismeret szabadságának jogát ugyanazonosnak tartják az önkénnyel, melylyel valaki vallási ellenszenvének szokott kifejezést adni. – A lelkiismeretnek ezen utóbbi értelemben vett szabadságára, helytelenül hivatkoznak azok, kik a házasságnak polgári törvényeket akarnak szabni, mert a felállított lelkiismeret szabadsága igen messzi vezet, t. i. minden erkölcsi kötelezettség megsemmisítéséhez; és azok, kik ezen alapelvet vallják, ne hozzanak, hanem inkább rontsanak törvényt. Mert midő'n megengedik, hogy minden embernek van lelkiismerete, és erre nézve kirekesztőleg Istennek felelős, nem következik-e ebből, hogy a lelkiismeretet, miszerint valósággal szabad lehessen, bármiféle emberi törvény által lekötni, vagy gáncsolni tilos, és hogy ennél fogva Uraimék senkire nézve semmiféle kötelező erkölcsi intézményt nem rendelhetnek. – A felállított elvnek ezen szükséges következményét belátta a socialista De Flotte is, azért így nyilatkozik: „Je l'ait dit et je ne saurais trop le redire, je veux le repe-ter á satiété, liberté de conscience c'est la negative de la société tout entière, c'est une revolution radicale et sociale”; – és Proudhon idevonatkozóig azt mondja: „ou point de liberté, ou point de gouvernement, et point de papauté.” – Az állam tehát soha sem tisztelheti és esmérheti el fényesebben a lelkiismeret szabadságát, mint midő'n eltekintve a házassági birtokviszonyoktól, a házasság dolgában mindenkit saját vallása és egyháza szerint ítélhet meg. Valameddig az ember valamely egyháznak tagja, addig nem panaszkodhatik igazságtalanságról, midő'n azon vallásnak elvei szerint ítéltetik, melyet önszántából vall. És a könnyelműeket egyházuk szent törvényeinek roszelelkű áthágásában gyámolítani, – úgy látszik – nem lehet az államnak föladata, annál kevesbbé, minthogy a polgári házasság utáni kiáltozás a mozgalmak legszerencsétlenebbike, mely csak az embereknek és a világnak végromlására irányul.

De mindég csak az egyesek lelkiismerete és szabadsága pengtetetik, és az egyesek szempontjából indokoltatik a polgári házasság szükségessége. De szabadjon kérdeznünk, valljon az egyház nem bír lelkiismerettel, nem bír szabadsággal? – Az egyik részen egy kis csoportocskát látunk, mely vezérlobogóján a „lelkiismeret szabadság” sokat jelentő szavai szemlélhetők, - a másik részen a népnek megszámlálhatlan sokaságát tapasztaljuk, és ezen rész lobogója sugárzó betűkben a következő felírást tünteti föl: „a keresztény egyháznak joga és szent kötelessége.” Nem mondjuk, hogy a kisebbség lobogóját nem tiszteljük, de azt mégis joga-

san fogjuk követelni, hogy a miénk is érdeme szerint tiszteltessék. Az egyeseknek mindég szabadságokban áll, az egyházban megmaradni, vagy abból kilépni. De az egyházban maradni akarni, és törvényeinek nem hódolni, ez nem szabadság, hanem rendetlenség, a test kívánsága és az előjáróság iránti engedetlenségnek gyökere. Az egyesnek szabadságával ez esetben az Összesség, az egyház joga és szabadsága áll szemben és az összesség szabadságának sérelme nélkül lehetetlen az egyesnek szabadságát megvédeni.

9.§.

Védhető-e a polgári házasság a polgári türelmesség szempontjából!

Mások a polgári türelmesség szempontjából vélik megvédeni a polgári házasságot. Mire nézve azt jegyezzük meg mindennek előtt, hogy valamint sok egyéb dologról, úgy a polgári türelmességről is igen kevés embernek van ma helyes fogalma. – Vannak sokan, kik a polgárok türelmességet úgy képzelik magoknak, hogy annak nincsen semmi határa, és hogy a polgári hatalom tartozik minden rendetlenséget túrni, mely az emberi szenvedélyekből származik. Ha ez volna a türelmesség igaz fogalma, akkor nem léteznék egész Európában türelmes kormány. Például nincsen oly állam Európában, mely minden különbség nélkül, minden vallást megtúrne, még azokat is, kik gyalázatos, a természet törvényeivel ellenkező életök által szennyezték be magokat, így például Franciaországban, mely legnagyobb mértékben gyakorolja a türelmességet, még sem túretik a mormonok többnejűsege. A polgári türelmességnik e szerint tehát megvannak határai. A polgári kormány túrni kénytelen, hogy néhányan nem felelnek meg vallási köteleiknek, de csak addig tartozik ezt túrni, míg károsabb következmény nélkül ezt meg nem akadályoztathatja. De ha a polgári hatalom legkorlátlanabb türelmességet gyakorolhatna is, mely egyébiránt magában véve is szörnyetes és képtelen dolog, még sem rendelheti el a türelmesség czége alatt a polgári házasságot. Mert midőn egy új intézményt alapít meg, többet tesz mint túr, és nem csak a büntetéstől óvakodik. Már ezen elnevezés által „polgári házasság” hamis és vallás ellenes tan terjesztőül tolja föl magát; bizonyos körülmények között házasságot állítván ott, a hol nincs házasság. Egészen más-kép állna a dolog, hogyha a törvényhozás ágyasságról szólna, és erre nézve tökéletes szabadságot adna mindenkinek. Ez igenis

türelmesség volna, mert midőn az ágyasságnak nevezi azt, a mi valójában az, azt vallja, hogy a dolog rossz, hogy a viszony nem házasság, hanem hogy mindazonáltal helyesebbnek tartja azt meg nem büntetni, – tűrni. Hanem, midőn a törvényhozás ezen viszonyt házasságnak nevezi, igazságtalanságot mond, és mélyen sérti az erkölcsiséget; a mi rossz, azt jónak mondja; egy szent, és tisztességes címet becstelenít meg, ezt arra alkalmazva, a mi az emberi gyöngeségnek és romlottságnak gyümölcse. Ez tehát nem annyit jelent, mint türelmességet gyakorolni, hanem valósággal a rendtelenség szentesítése, a nép ép fogalmának megzavarása; és az ily törvény nem türelmes, hanem erkölcsrontó. A kormány tűrhet oly erkölcstelen cselekedeteket, melyek csak szerzőjöknek ártanak, de nem tűrheti azon cselekményeket, melyek által mások jogai is sértetnek; ezt pedig azért, mert a polgári hatalom arra rendeltetett, hogy polgárait egyiránt jogaikban oltalmazza. – De a polgári házasságban az az eset fordul elő, hogy az egyes vallás-talan ember engedélyt nyer arra, hogy mások legszentebb jogait sérthesse. – A kormány nem szentesíthet oly szerződéseket, melyek a vallási törvények megvetésével járnak; mert ez által megszűnnék polgárainak legszentebb vallási jogait védeni, melyek védelmére a Gondviselés által rendeltetett; és ez sehoggy sem volna egyszerű türelem. Mert ha tűrheti is a kormány a rosszat, de rosszat cselekednie soha sem szabad; a polgári házasság elrendelésével pedig nem tűri a rosszat, hanem rosszat cselekszik, és keresztény alattvalóinak szolgálatat alkalmat, hogy türelmességet tanúsítsanak irányában.

10. §.

Az ellenfél két gyönyörű sophismája.

De halljuk tovább az ellenfélnek egy igen helytelen eszejárását. Midőn a francia államtanácsban a Code civil ügye tárgyalatnék, Malleville ennek ajánlatára ezeket monda: „bizonyos, hogy azon államban, mely eltekintve minden vallási szertartástól, minden vallást egyiránt pártfogol, a törvény a házasságot csupán polgári szempontból tárgyalhatja.” Ezen szavakat ismétlik Mallevillnek mai servilis tanoncza is. De mily szembeötlő következetlenség és ellenmondás rejlik ezen szavakban. Semmiféle cultust el nem ismerni és még is egyet sem rekesztve ki, mindegyikét pártfogolni. Valóságos képtelenség! Egy kormány, mely minden vallást pártol, nem tehet másként, mint hogy azokat a törvényhozásból

mind kifejezti, és olyképp alkotja törvényeit, mintha semmiféle vallás sem léteznék. Mit fog tehát oly állam tenni, mely egy vallást sem pártol, és melyben minden vallás ignoráltatik? – Ezen elv szerint a törvényhozóknak egyiránt kellene elbánniok azon népekkel, melyeknek semmi vallások sincs, mint azokkal, melyeknél többféle vallás uralkodik. És ez aztán nagy törvényhozóink szerint annyit jelent, mint minden vallást pártolni! Kell-e ennél nagyobb képtelenség? Sokkal helyesebben okoskodott Portalis, midőn 1801-ben a törvényhozó testületnek a Concordatumot bemutatta. Beszédének következő szavai különös figyelmet érdemelnek: „Quelques personnes se plaindront de ce que l'on n'a pas conservé le mariage des prêtres; mais lorsque l'on admet ou que l'on conserve une religion, il faut la régir d'après ses principes. S'arroger arbitrairement de perfectionner les idées et les institutions religieuses est une pretention contraire a la nature des choses. On ne pourrait entreprendre de perfectionner une religion, sans convenir qu' elle est vicieuse, et consequemment sans la détruire par les moyens dont on userait pour l'établir.” – íme ismét egy gyönyörűséges eljárás: onnét indulnak ki, hogy minden vallástól el kell tekinteni, ennek folytán a szent fogadalom megszűnik magától házassági akadálnak lenni, mert nem létezik a polgári törvény előtt. De miért nem létezik? mert a törvény eltekint attól? de nem, nem tekint el attól és vissza hozza az alkotmányos törvény terére. De miért hozatik vissza ezen térre? hogy elítélthessék és megtiltathassék. Íme, az 1791-ki 3-ik szeptemberi törvény így hangzik: a törvény nem ismeri el a szent fogadalmat, sem másféle kötelmet, mely akár a természeti joggal akár a Constitutioval ellenkezik. – Ez aztán annyit jelent, mint eltekinteni minden vallástól!

Egy más sophismájukat ekként fejtik ki mai vaskövetkeztességű polgári törvénygyártóink: a polgári törvény – azt mondják – a vallási kötelek pontos teljesítését mindenkinek lelkiismeretére kénytelen bízni, nem szükséges, hogy azokat saját részéről is szentesítse, hanem következetesen megengedi azoknak szabad és büntetlen megszegését azok által, kik magokat a vallási törvény alól ki akarják vonni. – De jegyezzük meg, hogy ezen úgynevezett engedély a gyakorlati életben igen gyakran kényszerré válik. Állításunk igazságát legvilágosabban egy példa derítendő ki. Tegyük azt az esetet, hogy egy polgári házasság, melyet a polgári törvény megenged, az egyház törvényei által tiltatik és semmisnek nyilvánítatik. Adott engedélyét a kormány a legistáknak azon közönséges érvevel in-

dokolja, hogy a polgári törvény nem törődhetik vallásos kötelekkel, és kénytelen lévén minden egyes polgárra bízni, hogy tegye azt, mit lelkiismerete sugal. A házasság, mely ezen engedély következtében megkötöttet, egyházilag tiltott és semmis levén, el érkezik végre azon perez, midőn egyik fél eleget akar tenni vallásbeli kötelességének, és véget vetni a lelkiismeret azon furdaságainak, melyek keblében dühöngnek, lemondván egy törvénytelen szövetségről, melyet a polgári törvény megengedett. A másik fél, megátalkodva azon rosszban, melyet a polgári törvény megengedett, sürgeti a polgári hatóságnál bűnös szövetségének fenntartását, ugyanazon hatóságnál, mely a vallási törvény megszegését megengedte. A hatóság ekkor a bűnbánó felet, mely el akar válni, arra kötelezi, hogy oly állapotban maradjon továbbra is, melyet saját lelkiismerete kárhoztat. Valljon ez csak egyszerű engedély-e a vallási törvény megszegésére? vagy nem inkább a hatalommali visszaélés a lelkiismeretnek erőszakolására? Miért palástolják el tehát képmutatólag ezen kényszert, melyre törekseknek, és miért rejtik el azt annyira az „engedélyinek becsületes elnevezése alatt? –

11.§

Igaz-e, hogy a polgári házasságnak nem lehet káros következménye?

A polgári házasságot különösen erkölcsi szempontból megvondendők, azt mondják továbbá, hogy ezen törvénynek káros következménye épen nem lehet, és pedig azért, mert a nép vallási érzületénél fogva soha sem fogna vallási szertartás nélkül házasságra lépni. Nincs szándékomban a népnek vallásosságát tagadni, de ebből csak annyit lehet következtetni, hogy a nép erkölcsösebb törvényhozóinál, és azon törvénynél, melynek igája alá hajtani kívánják. És midőn így beszélnek, egyszersmind bevallják azt is, hogy nem a törvények szabályozzák az erkölcsöket, hanem a nép feddi meg erkölcsi jellemével a törvényhozókat a törvénynyel együtt; ez annyit jelent, hogy a törvény a nép akarata és szelleme ellenére készül.

Azt mondják továbbá, hogy csak igen kevesen lesznek, kik kirekesztőleg polgárilag fognak házasodni. Ez által tehát hallgatag magok is bevallják a törvénynek erkölcstelen és veszélyes voltát, és csak avval vigasztalják magokat; hogy kevesen fognak vele élni, – Végre azt mondják még, hogy a tör-

vény csak azon kivételes esetekről óhajt gondoskodni, midőn valaki egyházának áldásában nem részesíttetik. De ez ismét csak cselfogás, melylyel a törvény erkölcstelenségét palástolni kívannak. Mert ha a törvény csak kivételes esetekre van szánva, miért indokoltatik általános és közönséges érvekkel? úgymint a polgári hatalom abszolút függetlenségével a lelkiismeret szabadságával a korszellem követelményével és hasonlókcal?!

Hivatkoznak végre más keresztény és katólikus nemzetekre, úgy mint Francia- és Olaszországra, Belgium és Hollandiára, és a rajnai tartományokra, hol a kötelező; Angolhon- és Oldenburgra, a hol a facultativ és végre Würtembergre, a hol a szükségből polgári házasság minden káros következmények nélkül létezik. Azt állítják továbbá, hogy a polgári házasság soha sem kárhozott a római pápák által. A mi másoknál szabad, miért volna nálunk tilos? miért állnánk épen mi hátrább a mivelt európai nagy nemzeteknél? miért volna azon intézmény, mely – mint a tapasztalás annyi évek óta bizonyítja, – sem az erkölcsökre, sem a közbékére, sem a vallásra, sem a családra semmiféle kártékony hatást nem szült, épen nálunk káros? – Mindenek előtt az elvnek helytelensége ellen kell észrevételt tennünk, mert ez ügyben nem az a kérdés, és nem az dönt, hogy mit tesznek mások? hanem azt kell kérdezni, valljon helyesen, igazságosan cselekesznek-e? mert ha rosszul, helytelenül, igazságtalanul, becstelenül cselekesznek, hasztalanul hivatkoznak rajok. Már pedig a polgári házasságnak igazságtalanságát és káros következményeit, valamint a családra és társadalomra úgy a vallás, és erkölcsiségre nézve alább kiderítendjük. Itt egyelőre csak azt jegyezzük meg, hogy hasztalanul hivatkoznak Franciaországra; mert eltekintve a francia polgári házasságnak vértől ázó bölcsőjétől, Franciaország e tekintetben sokkal könnyebben védhető, mint bár melyik más állam. Mert midőn Napoleon Franciaországnak kormány gyepelőjét kezébe vette, az állam tökéletes felbomlás állapotában volt; és úgy hisszük senki sem fogja tagadni merni, hogy az 1803-ki és 1807-ki polgári házasság és polgári törvények, már nagy hátrálást képeznek a szabadság fája alatti házasságoktól, és a köztársasági féktelen szabadságtól. Igaz ugyan, hogy a Code Napóleon is oly házasságot alapított meg, melyet keresztény ember annak el nem ismer, hanem átaljában véve még is visszatérés volt a házassági jognak külszerűségéhez, és nagyon megszorította az elválásra készült forradalmi törvényt. Nem kell feledni azt, hogy Napoleon saját részéről oda haj loti, hogy a lelkész állami hivatalnoknak nyilváníttassék, a minek Ausztriában is

tekintetett, és ugyanezt ajánlotta József testvérének is Nápolyra nézve. De meg kell vallani, hogy Franciaországnak akkori helyzetében ezen terv igen sok anyagi és erkölcsi nehézségekbe ütközött. Az anyagi oldalt tekintve; Franciaországnak minden kis városkája bír saját maire-jével, de nem minden helységnek van lelkésze, és jelenleg is vannak lelkészek, kik két vagy három helységnek szolgálnak: (úgy számíttatik, hogy 10,000 községnek nincsen saját plébánosa:) főkép akkorában, midőn az egyház újból volt szervezendő. Napóleonnak alapgondolatja nem annyira a házasság érvényessége, mintsem a polgári jegyzőkönyvek, registerek vezetése volt, ezen két dolog soha sem lőn kellőleg megkülönböztetve, jóllehet egymástól igen elütnek. – Az erkölcsi nehézségek még nagyobbak voltak; Napoleon egész tekintélye alig volt elégséges a cultusok szabadsága helyreállítására; és mily nehézségekre akadt volna akkor, ha csak távolról, habár csak indirecte is, az egy kötelezett vallást megkísérti vala? A forradalom idejében született francziák közt sokan találtattak, kik még meg sem voltak keresztelve, és rendszeres hitetlenséget vallottak; – némely helységekből, és pedig Paris tőzsomszédságában is, makacsul ellenszegültek a lelkész alkalmazásának; más községek elfogadták ugyan a plébánost, hanem mit sem hederítettek szavára. Ezek valószínűleg azon ártatlan következmények, melyeknél fogva legistáink a polgári házasságot ajánlandónak vélik! – Hogy a Code Napoleon nem fejezi ki a nagy császárnak egyéni nézetét legvilágosabban a következő történeti adatból vehető ki. Midőn császár lett, megbízta Cambazérést, a volt másod-Consult, hogy szerkesztene egy császári házi törvényt; midőn a házasság és elválás cikkéhez jutott Cambazérés, habozott, és nem tudta mit írjon; tehát két cikket készített, melyek elseje így hangzott: „le mariage dant la famille imperiale ne peut pas être dissous sans le consentement de l'empereur.” a második pedig így volt szerkesztve: „le divorce dans la famille imperiale est interdit.” És mi történt? Napoleon fogta a tollat és az elsőt egyszerűen kitörülte. – Azért Sauzet, a volt minister is, így nyilatkozik a polgári törvény fölött: „Sans doute, le code civil promulgué á une époque de transition, le lendemain de la confusion révolutionnaire, ou tout avait péri, le throne, l'autel, et les moeurs, n'a ni osé, ni pu professer avec une sincère et courageuse énergie tous les dogmes régénérateur.” – És miért nem hivatkoznak magyarjaink inkább Poroszországra, mely irányában Ausztriával szemközt legújabb időben annyi rokonszenvet tanúsítanak? vagy talán a Poroszok nem tartoznak az európai mívelt nemzetek sorába?

És íme Poroszországban már három ízben terjesztett a kormány részéről ezen ügy a törvényhozó testület elé, és mindannyiszor vissza is vonatott. – Egyébiránt szabadjon még figyelmeztetnünk, hogy a tények jog-alap nélkül mit sem bizonyítanak; mert más-kép igen könnyű volna, hogy a gyilkos az emberek életére, és a tolvaj azok tulajdonára jogát bebizonyítsa.

12. §.

Igaz-e, hogy a római pápák soha sem kárhoztatták a polgári házasságot?

Az együgyűek és hiszékenyek ámítására van kiszámítva azon további állítás is, mintha t. i. a római pápák soha sem kárhoztatták volna a polgári házasságot. Ilyesmit csak azokkal lehet elhítenni, kik a történelemben tökéletesen járatlanok. Mert mindenki, a ki csak futólag is betekint az egyházi történet évkönyveibe, számtalan pápai határozmányokra fog akadni, melyekben majd oldalág, az az: az által, hogy csak az egyház megegyezésével kötött házasság érvényessége ismertetik el; majd pedig egyenesen, az az: nyílt szavakkal kárhoztatik a polgári házasság. – Az elébbi szempontból idézzük XIV. Benedek pápának 1746-ki Septemb. 17-ről kelt és Simon Carmelitához, hollandiai hitküldérhez küldött levelét, melyben ez ügyre vonatkozólag következők olvastatnak: „sciant itaque catliolici vestrae curae concrediti, cum civili magistratui, aut haeretico ministello, matrimonii celebrandi causa se sistunt, actum se mere civilem exercere, quo suum erga leges et instituta principum obsequium ostendunt: caeterum tunc quidem nullum a se contrahi matrimonium. . . . Illud praeterea v ob is curandum est ne, etiamsi duo catholici civilem illám ac mere politicam coram haeticis caeremoniam peregerint, nimium inter se familiariter agant, aut sub eodem tecto in communi habitent, nisi se prius veris et legitimis nuptiis ex norma Tridentini alligaverint.” – A yorki herczeghez, Henrik bibornokhoz 1749-ki Február 9-rol kelt levelében Theodoz császárnak azon törvényéről szólva, mely által a keresztények és zsidók közti házasság tiltatik azt teszi hozzá: „verum duae hic occurrunt difficultates; prima, quod haec lex utpote a laico principe condita, nullám habere vim in matrimoniis debet. Leges illae quomodocunque intellectae non possunt praescribere Ecclesiae. – A szerb és határos országok püspökeihez pedig 2-ik Február

1744-ben „Inter omnigenas” féle határozmányában így nyilatkozik: irrita omnino et nulla esse defmimus praetensa matrimonia, quae coram solum Turcarum iudice, Caddi dicto . . . contrahuntur. Quique huiusmodi nullás et clandestinas nuptias contraxerint et post contractas convivunt, tamquam in illicito concubinato versantes a Sacramentorum participatione arceri praecipimus.”

VI. Pius 1789-ki Julius 11-ről így ír az egri püspökhöz: „si quidem verum est matrimonium, perstare debet, omninoque perpetuus ille nexus, qui a prima origine divino jure matrimonio ita cohaeret, ut nulli subsit civili potestati.” – Zelada bibornok VI. Pius meghagyásából 1793-ki Majus 28-án következő utasítást adott a lucjons-i püspöknek: „fidèles abstinere omnino debere a contrahendo matrimonio coram municipalitate, aut coram officiali a municipalitate selecto . . . nihil tamen impedimento esse, quominus fidèles, ut civilibus potiantur effectibus, praescriptam a nationali conventu declarationem faciant, illud semper prae oculis habentes, nullum ab ipsis tunc contrahi matrimonium, sed actum mere civilem exerceri.” – 1793-ki October 5-én VI. Pius pápa a genfi püspöknek ezen kérdésére: „qui divortiorum legibus freti, impetrataque a magistratu sententia, compartem, quasi conjugali vinculo soluti, reliquerunt, sive novas nuptias attentarint sive non”; – így válaszolt: „eos, ele quibus agitur, ac versari doetrinae ecclesiae . . . adeoque non esse absolvendos, nec ad Sacramenta vei ecclesiasticam sepulturam admittendos.”

VII. Pius pápa a rajnai szövetségi püspökökhöz 1803-ki Octob. 8-ki brevéjében ezeket mondja: „Sententiam laicorum tribunalium . . . quibus matrimoniorum nullitas declaratur, eorum vinculis attentatur dissolutio, nullum robur, vimque nullám penes ecclesiam consequi posse.” – A congregatio Concilii Trid. Interp. 1804-ben így ír a bressanoni püspökhöz: „matrimoniis fidelium, quibus nullum obstat canonicum impedimentum, suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem, eorumque vinculum indissolubile manere, qualiacunque fuerint impedimenta a saeculari potestate Ecclesia non consulta nec probante perperam ac milliter constituta.”

VII. Pius a lengyel apostoli Nuntiushoz adott 1808-iki utasításában kárhoztatja a varsói püspöknek azon eljárását, melynél fogva Ő Lengyelországban a napóleoni codex behozatalát ajánlotta; a többi között mondva: „il Vescovo dovea dare a conoscere al Mmistro reale, che i regolamenti del Codice riguardo al matrimonio non nativano applicazione ne matrimoni cattolici in paese cattolico.” És 1808-ki Julius 11-ki allocutiojában ezeket olvassuk:

„has leges toti fere Italiae impositas, et hanc tarn late vagantem perniciem, ut ab ea et ecclesia Dei arnoveremus, nihil non egioius.”

– És ugyanazon évi Martius 16-ki allocutiójában ezeket mondta: „compertum est quoties et quam graviter conquesti simus tum de legibus matrimoniorum atque divortii, tum de compluribus aliis et ab Evangelio abhorrentibus et contra ecclesiasticas constitutiones piaque instituta latis.”– 1809-ki Január 20-án egy a bíbornokokhoz és olasz tartományi püspökökhöz intézett körlevelében pedig így nyilatkozik a Code Napoleon felett: „non possiamo trattenere le lacrime, giacche in quel tempo, appunto in cui le istruzioni deli' ecclesiastica disciplina vengono in esse violate, si fa una guerra la piu terribile ai consigli stessi di GesùC., si mette in attività un codice di leggi, alcune delle quali si oppongono a quelle dell'Evangelio.” – 1809-ki Febr. 17-ről a következő komoly szavakat intézte Franciaország püspökeihez: „cum hocce tempore in dies magis magisque, etiam script is publicis, populo inculcetur ille error, quod matrimonium essentialiter coram magistratu civili contrahatur; quodque parochi praesentia atque benedictio mera sit ceremónia, quae pro contrahentium arbitrio matrimoniali coiv tractui superaddi possit vei omitti, specialis quoque pastoribus incumbit obligatio, fidèles suae curae concreditos hac in re plenius instruendi, eosque contra tam perniciosum errorem praemuniendi.”

– Végre 1809-ki Június 10-kén Napoleon kiigtatási ügyében kibocsátott bullájában ezzel indokolja Ítéletét: „ubi perturbata, destructaque sanctissima religionis forma, quae a Jesu C. Ecclesiae sanctae suae relicta fuit, atque a sacris canonibus spiritu Dei conditis ordináta, in ejus locum sufficeret Codicem, non modo sacris canonibus, sed evangelicis etiam praeceptis contrarium atque repugnantem . . . contemptus ecclesiae disciplinae sanctorumque canonum, promulgatio Codicis aliarumque legum non modo Sanctis ipsis canonibus sed evangelicis etiam praeceptis, ac divino juri adversantium, depressio, vexatio cleri, haec praeclara nimirum sunt pignora, haec illustria monumenta mirifici illius studii in catholicam religionem quod nedűm desierit jactiífare ac polliceri.”

VIII. Pius 1829-ik Májusi eneyclicájában így nyilatkozik: „id porro fiet unice, si non humana tantum ex lege, sed ex divina regiipsum debere, ac non terrenis sed sacris rebus ipsum accensendum esse, ideoque ecclesiae omnino subijci christianus populus accurate edoceatur.” – XVI, Gergely 1832-ki Augusztus 15-én kibocsátott eneyclicájában (Mirari vos) azt mondja: „memores (populi) sacris illud (matrimonium) rebus annumerari et ecclesiae proinde subijci, praestitutag de ipso ejusdem ecclesiae leges ha-

beant ob oculos, usque pareant sancte accurateque, ex quarum executione omnino pendet eiusdem connubii vis, robur, ac justa consociatio.” – 1835-ki Majus 18-án kelt encyclicájában következőleg sújtja a badeni conferentiáuk ide vonatkozó határozatait: „nefas proinde si in sanctissimo eo munere aliquid sibi civilis potestas vindicet: nefas si circa illud quidpiam statuât, aut sacrorum ministris praecipiat; nefas si quid legibus suis adnitatur adversus régulas de divinis mysteriis christians populo impertiendis Motu proprio et certa scientia, deque apostolicae potestatis plenitudine, praedictos badensis conventus articulos . . . ecclesiae regimen ac divinam ejus Constitutionem! evertentes, ecclesiasticum ministerium saeculari domination! subjicientes, ex damnatis principiiis dimanantes, haeresin sapientes, schismaticos reprobamus, damnamus et tamquam reprobatos ac damnatos perpetuo habendos decernimus.

Dicsőségesen uralkodó sz. Atyánk 1851-ki 22-ik Augusztus-ról kelt brevéjében kárhoztatta Kuytz János turini tanár munkáját, és abból különösen ezen tétéleket: „jure naturae matrimonii vinculum esse dissolubile; – Ecclesiam non habere potestatem impedimenta matrimonii dirimentia constituendi; sed eam civil i potestati competere; causas matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinere; – denique sic ecclesiam eidem civili imperio subditam esse per summum nefas asserit, ut ad potestatem civilem directe vel indirecte conférât, quidquid de ecclesiae regimine – de judiciali ecclesiae foro divina est institutione, vel ecclesiasticis legibus sancitum.” – Victor Emánuelnek, ki a behozandó polgári házasság ügyében O Szentségének atyai tanácsát kérte ki, IX. Pius 1852-ki Sept. 19-én ezeket válaszolja: „E domma di fede, essere stato il matrimonio da N. S. Gésu C. elevato alla dignità di Sacramento, ed è dottrina dellachiesa cattolica, che il Sacramento non è una qualità accidentale al contratto, ma è di essenza al matrimonio stesso; cosicche la unione coniugale tra i christiani non è légitima se non nel matrimonio Sacramento, fuori del quale non vi è che un presto concubinaio. Una legge civile, che supponendo divisibile pei cattolici il Sacramento dal contratto di matrimonio, prétende di regolarne la validità, contradicce alla dottrina délia chiésa, invade i diritti inalienabili délia medesima, e praticamente parifica il concubinato al Sacramento del matrimonio, sanzionando legittimo l'uno corne l'altro,” Végre 1852 ben September 27-diki allocutiójában így tiltakozik az új-Granadai köztársaság ide vágó határozatai ellen: „nihil dicimus de alio iho decreto, quo matrimonii Sacratuenti mysterio,

dignitate, sanctitate omnino despecta eiusque institutione et natura prorsus ignorata et eversa, atque ecclesiae in Sacramentum idem potestate penitus spreta proponebatur iuxta iam damnatos haereticorum errores, atque adversus catholicae ecclesiae doctrinam ut matrimoniuin tamquam civilis tantum contractus haberetur, et in varus casibus divortium proprie dictum sanciretiir, omnesque matrimoniales causae ad laica deferrentur tribunalia et ab illis iudicarentur; cum nemo ex catholicis ignoret, aut ignorare possit . . . idcirco quamlibet aliam inter Christianos viri et mulieris praeter Sacramentum conjunctionem cuiuscunque etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse, nisi turpem atque exitialem concubinatum ab ecclesia tantopere damnatum, ac proinde a conjugali foedere Sacramentum nunquam separari posse, et omnino spectare ad ecclesiae potestatem, ea omnia decernere, quae ad idem matrimonium quovis modo possunt pertinere.”

Hasonlóan fejezte ki érzelmeit az 1843-ki baltimorei tartományi zsinat 3-ik canonjában ezeket rendelvén: quum lege divina vetitum sit homini separare quos Deus conjunxit, monemus episcopos, ut in suis synodis sub poena excommunicationis ipso facto, prohibeant iis, qui divortio civili sejuncti sunt, ne ad nova transeant vota, legitimo vinculo posthabito.” – De la Garza y Ballasteros mexikói érsek 1859-ki pásztori levelében Juárez köztársasági elnöknek azon rendeletét, melylyel a polgári házasságot behozta, egyszerűen egyház elleni merényletnek nevezi. Úgy a mexikói püspöki kar közös körlevelében, melyet híveikhez, az összes köztársasághoz és az egész katolikus világhoz intéztek (1859-ki Augustus 30-án) XVI. sz. alatt így nyilatkozik: kijelentjük, hogy azon házasság, mely az egyház törvényei ellenére kötöttik, mindenkor tilos leend, ha egy tiltó házassági akadály mellett kötöttett; és semmis leend, ha bontó akadálylyal kötöttik, azaz: valóságos ágyasság leend daczára annak, hogy a polgári törvények azt megengedik.” – Tekintsünk tehát bárhova is a kath. egyházban, akár Rómába, akár éjszaki, akár déli Amerikára, mindenütt és mindenkor a polgári házasságnak kárhoztatásával találkozunk.

13. §.

A polgári házasságnak ártatlan következményei.

A polgári házasságnak állítólagos ártatlan következményeit illetőleg nem lesz talán érdektelen mindenek

előtt egy igen érdekes és szellemdús jelentést ide csatolni, mely az ötszázas tanácsnak, Franciaországnak vallási állapotáról 1797-ben benyújtatott, mely így hangzik: „les lois, qui accompagnèrent ou suivirent la constitution anarchique de 1793, ne respirent que la haine prononcée d'un culte, et le mépris de tous ces principes ne fut parmi nous, qu'une arriére derision jointe a une cruelle tyrannie.” És valójában úgy is volt; mert az emberi jogokat kikiáltva, de tetteleg azoknak gúnyára inkább magához ragadva, a francia forradalom nem csak vagyonától és minden polgári jogaitól fosztotta meg az egyházat, hanem, hogy zsarnok akaratja alá is hajtsa, hívei ellen a legkegyetlenebb üldözéseket intézte. Mindazon álokoskodás, mely ezen eljárásnak igazolására érvényesített, és mely mai politikai szószékeinken majomszerűleg ismételtetik, már Talleyrandnak, az akkori autuni püspöknek a nemzeti gyűlés előtt 1789-ben mondott beszédében lelhető fel. Mint vélekedtek legyen ezen ügyről magok a franciaországi reformátusok, kitűnik Naville prédikátor következő szavaiból: „la religion chrétienne montre a la société humaine le but quelle doit se proposer, et tend á la pénétrer de l'esprit, dont elle doit être animée pour y parvenir. Si le progrès sociale prend une direction différente de celle, que cette religion tend á lui imprimer, s'il repousse les secours, qu'elle lui offre, s'il s'appuie sur la force, sur la loi, sur des theories d'économie politique, il conduit presque infailliblement au sensualisme, á la depravation, á la folie, au malheur.”

A francia polgári házasságnak káros következményei hiteles utón szerzett tudomás alapján ekként ecseteltetnek, a turini parlamentben ez ügyről szőtt tanácskozások alkalmával: a francia egyháznak azon sebe, melyet rajta a polgári házasság ejtett, 60 év alatt sem hegedt be. Napjainkban számos Franciaiak házassági viszonyban élnek, az egyháznak áldása nélkül, és majdnem mindnyájan a Szentségek vigasztalása nélkül halnak el, ha végperceikben a lelkészek és egyéb szeretetteljes lelkek ezen szerencsétlenséget meg nem gátolják. Azon emberek, kik csak polgárilag léptek házasságra, közönségesen megszűnnek vallási kötelmeiket teljesíteni; az is tapasztalható, hogy azon személyek, kik csak polgárilag házasodtak meg, magok sem bíznak úgynevezett házassági frigyökben. Hogy ezen szomorú viszonyokban talátnak legbiztosabban azon engedetlen és rakoncátlan gyermekek, kik még keresztet sem tudnak vetni. Hogyha a szülők polgárilag adattak össze, gyermekeik sem pirulnak a fölött, hogy természetes atyákká lettek; nem ritka az oly eset is, hogy a természetes gyermekek

három folytonos nemzedékével találkozhatni, Úgy látszik, midőn valamely család homlokát a polgári házasság bélyegezi, a család feje maga elismeri, hogy minden erkölcsi törvényen kívül áll, és hogy ennek fékét nem tűrheti. – Hasonlóak a belgiumi állapotok, a hol szinte az egyháznak és a Regisi Ferencz társulatának minden erőmegfeszítése sem képes a káros következményeket ellensúlyozni.

14. §.

Különféle tekintélyek nyilatkozata a polgári házasságról.

De ne hogy tán avval gyanúsítsam, hogy részrehajló lévén, csak holmi reactionarius papnak, vagy embergyűlölő obscuransnak engedtem helyet értekezésemben; jónak láttam az igazság kiderítése érdekében minden nemű és rendű nagyságoknak a polgári házasságról kifejezett véleményeit e helyütt összeállítani, hogy mindenki szája íze szerint választhasson. Mit annál szükségesebbnek találtam, minthogy a nagyság meghatározásában is igen elágaznak a vélemények. Halljuk tehát mindenek előtt egy keresztény bölcsésznek szavait, ki protestáns létére senki előtt gyanús nem lehet. „Borzadtam mindég – úgy mond De Luc – valahányszor azt hallottam, hogy a házasság czikke bölcsészileg tárgyalatik. Mennyi nézetkülömbőség! hányféle rendszer, és hányféle szenvedély üzi itt játékát! Ugyan azon egy tárgy hányfélekép tűnik föl ugyanazon egy személynek is, a helyzet azon külömbségénél fogva, melyben létezik! Ázt mondják: a polgári törvényhozás fog gondoskodni róla. Mikor? ki által? P]zen törvényhozás nincs-e emberek kezében? azaz: ugyanazon egyének kezében, kiknek eszméi, nézetei, elvei változnak? vagy egymást keresztül szegik? Tekintsd ezen fontos tárgynak toldalékait, melyek a polgári törvényhozásnak engedtetek át, tanulmányozd történetöket, és meg fogod érteni, hogy kinek köszönhető a családok és társadalom békéje. Mily szerencsések vagyunk, hogy e tárgyra vonatkozólag egy nagy törvénnyel bírunk, mely feljebb áll minden emberi hatalomnál. Ha ezen törvény jó, óvakodjunk, ne hogy szentesítését megváltoztatva, veszélyeztessük. És ha vannak egyének, kik azt állítják és erősen vitatják, hogy ezen törvény gyalázatos, valljon ezek nem bizonyítják-e állításomat? mert az emberek roppant sokasága azt hiszi, hogy ezen törvény igen bölcs és igen jó, és velök ez ügyről mindvégig per-

lekedni fog. A társadalom tehát a nézetek túlnyomóságát követve, a helyek külömsége szerint e pontra nézve meg fog oszolni. Ezen túlsúly változni fog mindazon okoknál fogva, melyek a polgári törvényhozást oly állhatatlanná teszik, és ezen fontos ügy, mely az állampolgároknak államhozi viszonyánál fogva, valamint a társadalom békéjét és boldogságát tekintve, a legszigorúbb egyformaságot és állandóságot követeli, folytonos és legkeserűbb panaszok tárgyává válik. – Mennyivel nem tartozik tehát a társadalom a vallásnak, hogy ezen törvényt minden emberi hatalom fölé helyezte. (Lettre sur l'histoire de la terre.)

Abbé Fauchet, az 1789-ki francia forradalom és a francia Clerus úgynevezett polgári alkotmányának legmelegebb pártolója, kitér a szerzett polgári érdemeiért a szabad francia nép nyaktól val jutalmazott, így nyilatkozik: nem szűnnek meg azt ellenvetni, hogy hová lesz a kormány tekintélye, a szerződésekre, az osztó és commutativ igazságra, a házasságra és minden egyéb cselekményre nézve, mely az erkölcsiségre vagy szentségekre vonatkozik? hogy szükséges egy végrehajtó tekintély. – A polgári törvények soha sem teremthetik az erkölcsiséget, hanem tartoznak azt mindenkor követni és sürgetni. Legelső törvénytek, mely minden többi törvénynek alapja, a vallás. Hála az égnek, ezen vallás az egyedüli igaz és tökéletes vallás! – Szükséges, hogy minden törvényhozástok éhez alkalmazkodjék; ha' ez nem történik, ellenkezésben vagytok önmagatokkal, és kormányzástok ugyanazon zűrzavarban maradand, melyben az emberi törvény mindég volt azon hiány miatt, hogy az isteni törvényekkel meg nem egyezett. Az uzsoráról, szerződésekről és minden erkölcsi viszonyokról, valamint a hitcikkelyek és szentségekről szóló tan is kirekesztőleg az egyházhoz tartozik. Kimondatni szükség, hogy az ellenkező vélemény, mely ezen tanításba a fejedelmek törvényhozói tekintélyét is bele vegyíteni szeretné, valóságos képtelenség és istentelenség. A ki az egyházat nem hallgatja, – és annál inkább az, a ki ellene felzúdul, – mindenben a mit tanít, minden kivétel és minden megszorítás nélkül, hasonló a pogányhoz és publikanushoz. – Égessétek meg az Evangéliumot, fogadjatok el egy más vallást, vagy – higgyetek benne! El kell tehát térnünk azon szószátyárságtól, melyet Francia és Németországnak a fejedelmek és törvényhatóságok kényuralmának kedvezni akaró néhány hit- és jogtudósa, a házasságról írtak. Ezen tan meghatározása egyedül az egyházat illeti. A mit ez a házasságról a trienti zsinaton határozott, a trónnak minden beavatkozásán felül áll, és a lelkiismeretet legfőbb mértékben kötelezi. Szentség van ott, hol a kath. egy-

ház azt mondja: itt Szentség van; jó erkölcsök vannak ott, hol a kath. egyház azt mondja, itt jó erkölcsök vannak. A világi hatalmak összesége sem képes az egyház elveinek igazságán csak egy jotát is változtatni. A püspökök a fejedelmek alattvalói, a világiakban: igen; a szellemiekben, nem. Mindent összezavarunk, ha ezt meg nem különböztetjük. Népek és királyok egy iránt függnék Istentől, azaz: az igazságtól, a moráltól, egy szóval a vallástól mely nélkül nincsen valóságos erkölcs, sem sérthetetlen jog, sem valóságos társadalom.” (Discours sur la religion nationale Paris 1789.)

Mirabeau Kaunitz miniszternek, a subaltern kényúrnak egy dolyfös átíratára, melyet a házassági ügyben a pápai Nuntiushoz intézett, bizonyos gunyorral ezen megjegyzéseket teszi: íme kétségenkívül a legfőbb tekintélyhez méltó egy válasz; de egy katolikus, apostoli, romai, és a trienti zsinathoz ragaszkodó fejedelem felelete-e ez? A trienti zsinat tiltja a világi hatalmasságoknak, nehogy a házassági ügyekbe elegyedjenek Mert, ha igaz, hogy a házasság Szentség, minden házassági ügy kirekesztőleg az egyház jogköréhez tartozik, azon egyházéhoz, melynek hierarchiája hasonlóan isteni jogon alapszik. És a végén ezeket teszi hozzá: „car vouloir regier les divers droits de la hiérarchie chrétienne, établie de Dieu même, comme dit le concile de Trente, c'est assurément le plus grand attentat de la puissance politique contre la puissance religieuse.” (Monarchie prussienne.)

Proudhon egyik munkájában ezeket írja: „la religion est comme le mariage, non pas chose réglementaire et de pure discipline, mais chose organique, par consequent soustraite à -l'action directe du pouvoir. Le mariage est chose organique il n'appartient pas au pouvoir civil de touchera l'essence de cette société,” (Conf. d'un revol. p. 72. éd. 3.) És más helyütt ugyan ezen munkájában ezeket mondja: „le législateur a dû reconnaître, qu'une question aussi delicate et aussi grave n'était pas de son ressort, en voulant trancher ce noeud, le gouvernement courrait le risque, de dégrader précisément ce qu'il voulait ennoblir sur la question du divorce la meilleure solution est encore celle de l'Eglise!”

De Flotte socialista elragadtatással beszél a keresztény házasságról a civilházasság ellenében: „ha a kereszténység előtti időket tekintjük – úgymond – azonnal észrevesszük, hogy azon nagy haladások egyike, melyet a kereszténység eszközölt, a polgári házasságnak keresztény házassággá történt átváltoztatása volt. Ezen percztől fogva a nő többé nem az államnak, hanem köre tárgulván, a kereszténységnek szült gyermeket, a testvéri lelkeknek

egy lelket. Ezen pereztől fogva a nősz-ágy oltárrá változott, melyhez senki sem közelíthet a szent dolgokat megillető tisztelet nélkül. A házastársi szeretet mintegy szentélybe helyeztetve, ez által megtisztult; és mind ez aránylag igaz, szabályszerű és keresztény volt, és a vértanuk összes vére nem volt képes ezen magasztos eszmének árát megfizetni.” (Essai sur l'esprit de la re vol. Paris 1851.)

Fourrier communista borzadalmas munkájában „Theorie de l'unité universelle” a testiség ösztöneinek tökéletes emancipációját követeli, annyiban még is hódol a catholicismusnak, legalább azt igyekeztén bebizonyítani, hogy azon esetre, ha nem a catholicismus szabna többé a nemek egyesülésére nézve törvényeket, ha nem a catholicismus hirdetné többé nemes, szellemi és mennyei céljait, senki sem kísérthetné meg ezek szabályozását; és bevallja, hogy a catholicismussal együtt minden törvényt, minden kinyilatkoztatott és nem kinyilatkoztatott igazságot kiirtani akarnak.

Végre ide csatoljuk Sauzet, volt francia miniszternek, szavait, ki mint miniszter bizonyosan ismerte a francia viszonyokat, és kitől, mint ilyentől, az illetékességet és hitelességet senki sem fogja megtagadhatni. Szavai eredeti szépségökben így hangzanak: „Il m'en coûte de le dire, c'est la loi française, la loi du peuple le plus justement fier de sa civilisation délicate, la loi du pays très-chretien, qui méconnaît les traditions du droit des gens, adoptée même par le paganisme, et rebaisse le mariage au niveau des plus vulgaires contracts, que le caprice improvise et que l'inconstance détruit. L'homme y tient la place de Dieu et la table du magistrat remplace l'autel du prêtre. Que dis-je? La loi, qui réduit le mariage à un contract civil, efface Dieu, et sacrifie les consciences. Apres les paroles de l'officier de l'état civil, le mariage est tenu pour consacré, et si la jeune et timide vierge attend une autre sanction pour cet irrevocable changement de sa destinée, si c'est au ciel même, qu'elle demande le signal de la transformation de ses devoirs, et la consecration de l'avenir, on pourra se rire impunément de ses scrupules et refuser à sa pudique piété le sceau de la bénédiction promise.”

Bluntschli a hírneves német jogtudós az egyháznak jogát egy részt elismeri, más részt pedig az egyháznak az állam ellenében elsőbbséget tulajdonít: nézeteit következőleg fejeztén ki: „Wir müssen eine gewisse Berechtigung der Kirche zu dieser durchaus neuen Machtübung derselben während des Mittelalters anerkennen. Die Völker bedurften der Erziehung; die Geistlichkeit überragte durch religiöse und geistige Bildung alle andern Stände, die Autorität der überlieferten Religion galt als die oberste und heiligste, und sie erklärte die Ehe als ein Sacrament, dessen Schutz die

Pflicht der Priester sei. Das kirchliche Ideal der Ehe entsprach dem Gefühle der Frauen, und wurde von den Männern verehrt. Eine weltliche Philosophie, eine weltliche Wissenschaft gab es nicht. Die gläubigen Völker beugten sich vor jener Geistesmacht később így folytatja értekezését: „die naturrechtliche Schule des 18. Jahrhunderts sah von dem religiösen Glauben völlig ab. Sie betrachtete die Ehe lediglich als einen Vertrag von Mann und Frau, und war zufolge ihrer Neigung, überall die individuelle Vertragsfreiheit zu schützen, geneigt auch die Ehe dem veränderlichen Vertragswillen der Ehegatten zu unterwerfen. Für die sittliche Seite des Institutes hatte sie wenig Verständniss. . . . Die kirchliche Trauung hat in der That nicht bloß das Ansehen des Alters, und die Sitte für sich. Sie erfüllt auch alle jene Zwecke der Form, und ist überdem geeignet, die sittliche Würde der Ehe in ihrem Eingang zu veranschaulichen, und die Ehegatten bei dem wichtigsten Akte des Familienlebens an die göttliche Weltordnung und Weltleitung zu erinnern.

Aber es ist offenbar, dass der Staat nach seiner Natur mehr auf die Realität des wirklichen Lebens, und dass die Kirche nach ihrer Bestimmung mehr auf die Idealität der moralischen Vollkommenheit sieht. Der Staat in seinem Recht normirt die Ehe, wie sie ist, die Kirche in ihrer Moral empfiehlt die Ehe, wie sie sein soll.«

Savigny a nagy porosz államférfiú ez ügy iránt a turini parlament részéről fölszólítva, véleményét ekkép fejezte ki: „mindég azon elvből indultam ki, hogy a házasság természetét többféle elemek képezik, melyek között az első és irányadó az erkölcsi, a vallási, holott a polgári házasság csak a jogit ismerve el, és a vallási elemnek tiszteletben tartását csak az egyén tetszésére bízva, ezen elhanyagolás által tárt kaput nyit a házasság elfajulására Ha önök ma a polgári házasságot elrendelik, kétségkívül számosan fognak találkozni, kik azt részint könnyelműségből és hiúságból, részint azért, mert a keresztény elvektől valójában idegenkednek, örömmel fölkarolandják! és csak hamar azon pontig jutandunk, hol a házasság és ágyasság közti határt megszabni lehetetlen leend.

Dr. Friedberg berlini jogtanár ez ügyről következőleg ír: „Die Kirche hatte die Ehegerichtsbarkeit das ganze Mittelalter hindurch fast unbestritten ausgeübt; wenn irgend eine Materie, so schien diese zu ihrer eigensten Competenz zu gehören ... Erst das Ende des achtzehnten Jahrhunderts erzeugte eine Frivolität, welche mit frowelndem Uebermuth und ungläublicher Seichtigkeit

Alles, was im Laufe der Zeiten erstanden und gefallen war, als beabsichtigtes Product der Pfaffen hinstellte welche Vorschläge zur Einführung der Civilehe hervorrief, die an Flachheit und Abgeschmacktheit vielleicht nur durch die damit verbundene Bitte, um Einführung des gesetzlichen Concubinales übertroffen wurden.” – Kellő tájékozásul utólagosan megemlítjük, hogy a három német tudós vallására nézve Protestáns.

15. §.

A polgári házasság elrendelése által a törvényhozás igazságtalan az egyház irányában.

Mindekkoráig úgy értekeztünk inkább, hogy azon érveket melyekkel a polgári házasság pártolói ennek jogosultságát indokolni szokták, egymásután megczáfoltuk; most már, eltekintve az ellentábor csatározásától, azokat kívánjuk különösen kiemelni, a mikből a polgári házasságnak igazságtalansága és káros volta kiderüljön. Mindenek előtt tehát azt állítjuk, hogy a polgári házassági törvényhozás igazságtalan az egyház irányában. A tapasztalás, fájdalom! azt bizonyítja, hogy a polgári törvényhozás és a jogtudomány mindenkor az állhatatlan korszellemnek hódol; bizonyítja ezt jelen korunk is, melyet kivált elvtelenség és jellemtelenség bélyegez; és innét magyarázandó, hogy az egyházat minden a házasságra vonatkozó, és pedig tagadhatlan jogától megfosztani akarják. Mitsém törődve az egyház elévülhetlen jogaival, különösen azon ürügy alatt terveztetik a polgári házasságnak létrehozása, hogy ez által a lelkiismeret szabadsága teljesen megőrizhessék. Mert hogy a házasság nem polgári ügy, ezt még maga Luther is bevallja, habár a házasság szentségét tagadta is; a császár és német nemességhez intézett a keresztények erkölcsi javulásáról szóló levelében mondva: „sie sollen sich mit dem göttlichen Gesetze waffnen, das da spreche: Was Gott zu ammengefügt hat, soll der Mensch nicht scheiden; denn die Verbindung eines Mannes und Weibes sei göttliches Recht, welches bestehe, sie möge noch so sehr gegen Menschen-Gesetze eingegangen worden sein, und ihr sollen die Gesetze der Menschen ohne alles Bedenken weichen.” Hogy a házasságnál az egyháznak közreműködése törvényes és szükséges, ezt maga a protestáns egyházi jog is elismeri. Mi jogosíthatja tehát föl az államot, hogy az egyház azon törvényes rendeleteit, melyeket az egyház jogosan hozott, az egyháznak beleegyezése

nélkül megsemmisíti? mi a polgári házasságnál valójában meg is történik. Vagy talán azon körülményből, hogy a házasság polgári szerződésnek is tekinthető – mit egyébiránt tagadunk – valaki azt véli következtethetni, hogy a házasság megkötésére elégséges, ha a házasulandók viszonyos beleegyezésüket a polgári hatóság előtt nyilvánítják? Eltekintve ezen okoskodás alapjának helytelenségétől, az ily okoskodás épen annyit jelentene, mintha azon esetben, midőn a polgári törvények bizonyos szerződésekre nézve különös külszerűségeket rendelnek, valaki a természeti jogból azt igyekeznék bebizonyítani, hogy az ily külszerűségek nélkül kötött szerződések is érvényesek. – A házassági ügy az egyház és állam között bizonyos tekintetben közös ügy lévén, e tekintetben tán honatyáink, a radicalok táborában állván, velők együtt kiáltják; nincsen közös ügy? – azon kérdés valljon az egyház áldása nélkül is érvényes e a házasság egy oldalulag a polgári törvényhozás által el nem dönthető, ha csak azon alapigazságot; mely szerint az egyházi és szellemi dolgokban az államnak semmi joga sincs, teljesen nem mellőzzük. – Ha bármely egyháznak tagja azt hiszi hogy az egyháznak törvénye által egyéni és polgári szabadságát gátoltatik, vagy azt: hogy ezen törvények megvetése észbeli és erkölcsi elvekkel igazolható, – akkor számára nem marad egyéb hátra, mint hogy az egyházból kilépve, ezen kényszer elől meneküljön; de sehogy sem igazolható az, hogy a polgári törvények szerezzenek az ily ember számára menhelyet, melyből az illető az egyház elveivel meg nem egyező egyéni nézetét érvényesíthesse, anélkül hogy az egyházi községből kilépni kényteleníttetnék. – Ha a polgári házasság szabad, meg nem fogható, hogy miért engedni est meg némely törvényhozás csak annak, kit az egyház összeadni vonakodik? Talán azért, mert lelkiismereti szabadságában gátoltatik? mintha bizony a lelkiismeret szabadságát egy kellene érteni, hogy mindenki saját egyéni nézetét és véleményét az egyház alapelvei fölé helyezheti! – Mit mondanának ha valaki ezen elveket az államra alkalmazná?

A kath. egyháznak, a házassági ügyekre vonatkozó jogosultságának soha senki fényesebb, a tapasztalásból merített bizonyosságot nem adott a protestáns Gerlachnál, ki is az „Osterrundschau” ban így ír a katolikusokról: a püspöki törvényhatóság a házassági ügyekre nézve Poroszországnak túlnyomólag és nagyobb részt kath. részeiben egész 18-19-ki ápril 1-ig fennállt, és pedig nemcsak a belső fórumra nézve, hanem teljes polgári eredménnyel, és nagyobbára a békekötések ünnepélyes kezessége és az uralkodók ígérete alapján. Ezen állapotnak különösen érezhető nehézségeiről,

bajairól soha legkisebb sem volt hallható, semmi esetre pedig olyasmi, melynek akár a püspökökkel fűzendő alku, akár a törvényhozás útján elejét nem lehetett volna venni; ha csak az 1837-ki szerencsétlen időkre nem akarunk visszaemlékezni, midőn a vegyes házasságokra adandó római áldás ügyében, a püspökök ellen oly csekély eredménnyel folyt a harcz, melynek fölélesztésére jelenleg okos ember többé nem is gondol. Tökéletesen ki van derítve, hogy a katolikus házassági ügyek sokkal jobban vannak a püspökök kezeibe letéve, mint a mi kerületi bíróságainknál, meddig ezen ügyek általok a polgári törvények szerint kezeltenek. Arra nézve tehát, hogy ezen püspöki törvényhatóság ismét helyre állíttassák és azon ország részekre is kiterjesztessék, ahol eddig nem volt, semmi lényeges nehézség sem forog fenn. – Csak az 1849-ki január 3-án kibocsátott törvény által lőnek a püspökök ezen törvényhatóságtól minden kímélet nélkül, a birtoklási jognak és az említett kezességeknek nyilvános sérelmével megfosztva.”

16. §.

A polgári házasság sérti az egyház társadalmi jogait.

A polgári házassági törvényhozás igazságtalan az egyház irányában; mert ellenkezik az egyház társadalmi jogaival, és azokat mélyen sérti. Mert minden egészséges életművezet tul ad azon anyagokon, melyek vele többé meg nem férnek, és minden zártkörű és valóságos társaság tagjaitól engedelmisséget követel. Vagy talán a keresztény egyházban már annyi rend, annyi törvény se uralkodjék, mint bármely Casinóban, Körben, Clubban? Mindaz ki valamely casinoba lép, a társaság törvényeinek magát alávetni tartozik, és a polgári törvényhozás az egyházat arra akarja kényszeríteni, hogy oly embereket tűrjön meg kebelében» kik törvényeinek magokat alávetni vonakodnak. Ez valósággal nem egyéb, mint az egyház azon jogainak megvetése és sérelme, melyek a keresztény egyházat szintúgy mint bármely más társulatot megilletnek. A mit az ország bármely társulatáról sem mernénk föltenni, vagy attól követelni, hogy t. i. oly tagokat is pártoljon és megtűrjön, kik a társulati szerződést megszegték, annak a keresztény egyház területén sem szabad helyet engedni. Mert valamint az egyháznak úgy az államnak érdekében fekszik az, hogy az egyház tagjai az egyháznak engedelmeskedjenek is. Midőn tehát az állam azon követeléssel lép az egyház elé, hogy korcs fiait is megtűrje, már nem közönyös, hanem ellenséges állást foglal el

az egyház irányában. Az egyház nem kívánja ugyan az ily emberek kilépését, és nem háborgatja őket, míg oly cselekményt nem visznek véghez, mely őket a további tagságra érdemtelenné teszi, az egyház nem azért rekeszti ki az illetőket, mivel a civil-házasságot vették igénybe, hanem mert az egyház törvényét szegik meg, és mint ilyenek, az egyháznak tagjai tovább nem lehetnek. És úgy hiszem, ezen eljárásban nincsen semmi igazságtalanság, de még méltányosság hiánya sem. Mert az egyház tagja csak azon elvek szerint Ítéltetik meg, melyeket ő maga is magáéinak vall. Ha többé ezen elvek neki nem tetszenek, ám mondjon le rólok, lépjen ki az egyházból, mely daczólv kívánságának eleget nem tehet.

17. §.

A házasság nem biztosítatik jobban a polgári törvény által.

De talán a házasság jobban biztosítatik a polgári törvény által? Korántsem, legkevésbé pedig annak állandósága és fölbonthatlansága. Mert ha a házasság csak merő polgári szerződés, azon jogi elv illik rá: „omnia quae jure contrahuntur, contrario jure pereunt;” a mint ezt vjlagosan bizonyítja az 1792. sept. 25. törvény Franciaországban. mely a házassági elvállást elrendelte, és a házassági kötelék fölbonthatlanságát nyilván megsemmisítette; mely törvény rendelet ekép indokoltatott: „minketána a házasság csak polgári szerződés, az elválásnak szabadsága már az egyéni szabadságból következik, melynek a fölbonthatlan viszony csak megtagadása volna.” De legvilágosabb fényt derít ez ügyre Franciaország példája. Midőn az elválás szabadsága kimondatott, sok erkölcstelen ember elhagyta törvényes nejét, és hivatalosan bebizonyítván elválásokat, egymás után többször is nősültek, úgy, hogy minden évvel a házasságok csökkenését és az elválások szaporodását lehetett észlelni. A francia köztársaság IX. évében Parisban 4000 házasságot és 700 elválást számítottak; a következő évben a házasságok 3000-re csökkentek és az elválások 900-ra rúgtak. Mely körülmény egyszersmind világos czáfolat arra nézve is, mintha az elválás szabadsága a polgárokat a házasságra édesgetné; nem csak nem édesgette, hanem a tapasztalás tanúbizonysága szerint őket vissza riasztotta. A botrányok, bűntények és nyomorúságok halmaza végre 1816-ban a francia törvényhozást az elválás szabadságának megszüntetésére bírta. 1832-ben és 1833-ban és később 1848-ban a zsidó minister Cremieux

ismét megkísértette a divortiumot helyre állítani, de a francia nép józanabb része ezen kísérleteket megghiúsította. A kérvényző feliratok tömegesen mutattattak be Cremieux-nek törvényjavaslata ellen, és a párisi ouvriers-ek a magokéban így szóltak: „on nous insulte en parlant de divorce. Les gentilshommes voudraient jeter un manteau sur leurs desordres en nous les imputant. La republique est sortie pure des mains de Dieu et du peuple: elle doit se conserver pure, comme le peuple!” – A napilapok többsége is ezen indítvány ellen nyilatkozott. Az „Union” egyik cikkében ezeket olvassuk: „Voila le divorce proposé! c' est-à-dire la famille remise en question au milieu de la société. On ne veut plus simplement la republique, on veut la dissolution. Et c' est M. Cremieux, qui a osé faire cette proposition à l'assemblée nationale! C'est ainsi qu'il vient couper court à toutes les questions d'organisation sociale, qu'il vient mettre la société politique en dehors du christianisme, et matérialiser tout à fait la société civile.” – Legyen szabad még e helyütt azt megjegyeznünk, hogy a polgári házasságot csak egy lépés választja el a többnejűségtől, mert ha a házasság egyházi jellegéből kivetkőztetik, és csak pusztá polgári szerződésnek tekintetik, akkor már észszerűleg nem lehet azt állítani, hogy ugyan egy férfiú nem szerződhetik ugyan egy célból több nővel is.

18. §.

Védhető-e a polgári házasság a nagyobb nyilvánosság szempontjából?

De legalább talán a nagyobb nyilvánosság szempontjából védhető meg a polgári házasság az egyház ellenében? Nem akarjuk tagadni; nagy érdekében fekszik az államnak is, hogy meggyőződést szerezzen magának az iránt, mily házasságok köttetnek? minthogy a házasság a polgári társadalomnak alapja, kútfeje, forrása. De ezen meggyőződést az állam megszerezheti anélkül, hogy a házasságnak lényegét megtámadva, saját határain túllépjen. Vagy mi gátolja az államot, hogy azon házasságokat nyilvánosoknak elismerje, melyek nyilvánosan kötettek az egyház előtt? mert nem vagyunk képesek abban valami ellentételt vagy illetlenséget föltalálni, hogy az állam oly tényt, melyet az egyház nyilvános- és köztudomásúnak nyilvánít, saját részéről is nyilvánosnak és köztudomásúnak tekintsen. Azt követelheti például, hogy a házassági anyakönyvek egyik példánya a kormánynak szolgáltatassak be, mint ez 1837-től Sabau-

diában, és Magyarországon is szokás; – vagy azt követelheti, hogy a megkötött házasság az illetők által utólagosan a polgári hatóságnak bejelentessék, ellenkező esetben pedig minden polgári és politikai jogeredmény nélkül maradjon; a mint az újabb időben Nápolyban történt; vagy pedig egy polgári biztost rendelhet ki, ki a házasság egyházi megkötésénél személyesen tartozzék megjelenni, mint ez jelenleg az úgynevezett dissidensekre nézve – tehát a katolikusokra nézve is Angliában történik. – De a Code-Civile a külszerűségekre nézve ezeket rendeli: §. 63. a kötendő házasság az állam hivatalnoká által, a községhez ajtaja előtt, közbevetett nyolcz nappal, kétszer kihirdetendő. §. 64. A kihirdetés kivonatban nyolcz napig a községhez ajtajára kitűzendő. A nyolcz nap letelte után három napig szükséges még várni. – Midőn tehát ezek alapján a házasság a polgári hatóság előtt köttetik meg, bír ugyan a törvényes, de nem bír a valóságos nyilvánossággal. Mert a város- és községházak nem azon helyiségek közé sorolandók, melyek a leglátogatottabbak; a város lakóinak csak legcsekélyebb része fordul meg azokban; ha tehát a városház kapujára ki is szegeztetnek a kötendő házasságok, ez még is majd nem azonos a teljes alattomosággal. – A templom – hála az égnek – máig is még azon hely, a hol a közönség legszamosabban és leggyakrabban találkozik. A harangok szent szava jelenti, hogy mi történik a templomban, az ájtatosság, vagy kíváncsiság oda csődíti a polgárokat. Íme daczára azon korlátlan kívánságnak vagy inkább dühnek, melylyel némely országok népboldogítói a polgári cselekményt a vallás szolgája közreműködésétől minden áron felakarták szabadítani, még is kényszerítve érezték magokat, a házasságok kihirdetését, mely által mindenki, kinek talán érdekében feküdnék, a kötendő házasság ellen tiltakozni, figyelmeztetik – az egyházra bízni.

A polgári házasságnak szükséges következménye, hogy a házassággal a házassági-jegyzőkönyvek is elvétetnek az egyháztól. Hogy falu helyeken ezen jegyzőkönyvek vezetésére a plébánosok a legalkalmasabb, némelykor egyedül alkalmas egyének, ezt tán senki sem fogja kétségbe vonni. – Vagy kire fogná a magyar törvényhozás ezen jegyző-könyvek vezetését bízni? talán a falusi bíróra? vagy a falu jegyzőjére? Figyelmeztetjük polgártársainkat, hogy a polgári házasság a poroszországi két házban, eltekintve annak erkölcstelenségétől, már annál fogva is kivihetetlennek találtatott; mert a polgári házassági hiteles jegyzőkönyvek vezetésére a képesített egyének hiányoznak; és ha kaphatók is volnának a képesített egyének, ezek alkalmazásából a polgárok erszénye túl-

terheltetnék. És e nézetben egyetértett mind a két ház. Íme ezt a mívelt Poroszországról bizonyítják a poroszok magok! A polgári registereket administratív és pénzügyi szempontból el nem fogadhatónak véleményezik. De mit eredményezhet az anyakönyveknek az egyháztól való elvétele, és mennyivel inkább biztosítják a polgári registerek által az állam és polgárainak érdekei, világosan bizonyítja a francia igazságügyi miniszternek 1806-ben Napoleon császárhoz benyújtott hivatalos jelentése, a melyben a többi között ezek mondatnak: „Ezen új eljárásnak, mint több másnak is, nem volt szerencsés eredménye. Igen nagy zavarokat idézne elő, ha a polgári törvénykönyv által kiszabott büntetések az állam tisztviselői ellen szigorúan alkalmaztatnának, azon helytelenségek végett, melyek az általok vezetett anyakönyvekben tapasztaltatnak, és csalhatatlanul bomlásnak indulna az egész tisztikar, és alig lehetne polgármestert (maire) találni, ki magát ily veszélyes és meddő hivatalnak alávetné. De mi volna az ily körülmények között a teendő? azt kérdi a miniszter tovább és így felel: egy bölcs és részre nem hajló kormány, melyet egyedül a közjó tekintete vezet, nem határozhatja magát egyébre, mint azon eszközökre, melyek által a dolog tökéletesebben teljesíttetik. Nem törődik avval, valljon papok-e azok vagy világi emberek, kik szándékai végrehajtásában működnek, csak hogy végrehajthatnak. Nem marad tehát egyéb hátra, mint hogy megvizsgáljuk, valljon a lelkészek, vagy a polgármesterek alkalmasabbak-e ezen ügynek a kormány szándoka szerinti vitelére? – És nekem úgy tetszik, hogy e tekintetben lehetetlen sokáig haboznunk, és az előbbieket mellett kell nyilatkoznunk. Mellettök szól azon körülmény is, hogy őket illeti meg a tárlalmány, és hogy már vallási tekintetből is kényszerülnek az ügynek pontos vitelére.”

A freiburgi canton kormánya Helvetiában 1849-ki november 20-ki törvényével szinte jónak látta a registereket a papok kezéből kivenni és polgári tisztviselőkre bízni; de igen hamar megbánta tettét, mert egy 1858-ki újabb törvényvel ismét visszaadta azokat a papok kezébe, ezen utóbbi törvényét avval indokolva: hogy igen sok panasz emeltetett a polgári kezelés ellen; hogy új terhet rótt a népre; és hogy a jegyzőkönyvek gyalázatosan kezeltettek.

19. §.

A polgári házasság elrendelése által a törvényhozás igazságtalan az egyes keresztények irányában is.

De a polgári házassági törvényhozás igazságtalan az egyes keresztény polgárai irányában is, kiknek jogait megfoghatatlan cynismussal kíméletlenül sérti. Mert már a vallásszabadság elvénél fogva is, minden keresztény jogosan elvárja, hogy azok, kik őt kormányozzák, oly törvényeket fognak hozni, melyek az ő kereszténységét nem ignorálják, és melyek egyszermind mind azon jogait és kötelmeit szentesítik, melyek vallásos hitéből erednek. 2. már a vallásszabadság elvénél fogva is joga van követelni, hogy a törvényhozás semmiféle ürügy vagy törvényes fictio alapján meg ne ingassa a házassági kötelék fölbonthatatlanságát, mely alapját képezi valamint a családnak és házi rendnek, úgy a valóságos polgárosodásnak is. 3. már a vallásszabadság elvénél fogva is követelheti, hogy a kormány ne adjon botrányos példát, és legalább törvényes alakban be ne vallja hitetlenségét. 4. már a vallásszabadság elvénél fogva is követelheti, hogy a kormány sem közvetlenül, sem közvetve, akár törvényei, akár cselekedetei, akár törvényes agyaskodásai és fictioi által ne vezesse őt a rosszra, azaz: ne kötelezze őt olyasmire, mit vallása, mint rosszszat kárhozzat. 5. már a vallásszabadság elvénél fogva is követelheti, hogy a kormány semminemű ürügy vagy fictio alatt ne kényszerítse őt erőszakkal, hogy megmaradjon az ágyasságban vagy házasságtörésben, melytől menekülni akar. 6. már a vallásszabadság elvénél fogva is követelheti, hogy a kormány semminemű törvényes fictio ürügye alatt ne gátolja lelkészét szent hivatása gyakorlatában. 7. már a vallásszabadság elvénél fogva is követelheti, hogy a kormány semminemű törvényes fictio ürügye alatt meg ne foszsa a szabadságnak és méltóságnak, habár csak egy részétől is, azon méltóságtól, melyet a keresztény vallás tulajdonit neki, és mely a népek polgárosodásának egyik tényezőjét képezi. 8. a keresztény polgár egyszerűen a vallásszabadság elvénél fogva követelheti, hogy a kormány semmiféle törvényes fictio alapján ne kötelezze a családtyákat arra, hogy gyermekeiket vagy rokonaikat törvényes házasoknak tekintsék, midőn nem azok; ne okozza nekik azon szívfájdalmat, hogy a törvénynek oltalma alatt, családjok valóságos, ha nem is törvényes becstelenségére, gyermekeiket ágyasságban vagy házasságtörésben látni kénytelenítettessenek. 9. már a vallásszabadság elvénél fogva is követelheti, hogy a kormány sem-

miféle törvényes fictio alapján el ne hintse, akár a családban, akár a nemzet között a vallásviszály magvait. – Ezek azon jogok melyekkel a keresztény polgár a törvényhozás és kormány irányában bír. Ezen jogok sérthetetlenek és a törvényhozási és törvénykezési hatalomnak határt szabnak; azon polgári hatalom, mely ezekre tekintettel nem volna, méltán nem csak igazságtalanságról, hanem zsarnokságról is vádoltathatnék.

20. §.

Minőnek tűnik fel az előbbieket után a polgári házasság körüli törvényhozás?

És ha mindezek után azt kérjük: minőnek tűnik fel a polgári házassági törvényhozás? A felelet röviden ez: akár a francia forradalmi, akár az olasz Siecardiféle törvényhozást tekintjük, azt fogjuk tapasztalni, hogy mindkettőben a legnagyobb könyelműség hallatlan elhamarkodással karöltve jár; és Olaszországnak parlamentje nemkülömben, mint a francia nemzeti-gyűlés a felületeségnek, a tudatlanságnak, a folytonos ellenmondásnak, a legális csalészet, a vak szenvedély és vallástalan szándokok tagadhatatlan tüneményét állítja elénk. Már pedig nem a törvényes alak, hanem az igazság képezi minden törvénynek lényeges kellékét. A polgári törvényhozók mellőzve a catholicismus és átaljában a kereszténységnek világszerte beismert tényét, midőn a házassági ügyeket szabályozni akarják, jobbadán álnoksággal fognak a dologhoz. Nem kérdezzük, valljon a félelem vagy lelkiismeret eszközli-e? de tény, hogy ezen emberek azt állítják és erősítik az egész világ előtt, hogy ők katolikusok, keresztények és hozzája még jó katolikusok és jó keresztények is. De miként bontakoznak ki – ezen óvatos nyilatkozat után – a zavarból, midőn a catholicismus illetőleg a kereszténység ellen lépnek föl. Igen könnyen. Saját eszük járása, saját szájuk íze szerint férczelnek egy katolika, egy keresztény vallást, és mondassék bár mi is ezután vallástalan törvényes elméleteik ellen, azonnal készen állnak a felelettel, mondva: hogy mindez nem tartozik a katolika és keresztény valláshoz, hanem ez mind az obscurantismus szüleménye. De lármázzanak, hazudjanak, káromoljanak bármennyit is, még is mindég igaz maradand – mert tény – hogy a kath. egyház ezen két hitágazatot vallja: mely szerint keresztények között nincsen valóságos házasság, mely nem volna egyszersmind Szentség is, és másodszor:

hogy a szentséghez, következésképp a valóságos házassághoz az egyháznak tekintélye és beleegyezése kívántatik.

A polgári törvényhozásnak a házassági ügyekben nem lehet más észszerű célja, mint hogy a vallás törvényeit, a mennyiben ez szükséges, saját részéről is hathatósan pártolja, hogy ez által a társadalom java, és mindnyájok biztonsága, az egyesek szabadságával – melyet senkitől meg nem lehet tagadni, kiegyeztessék. – Ezek voltak a házassági ügyekben a hajdankornak elvei mindaddig, míg a világi és egyházi hatalomnak határaitól támadt vizsályok, melyek újabb időben oly szomorú nevezetességre tettek szert, – nem keletkeztek. És mindég csak a feslettség idejében, midőn a házasság méltósága szem elől tévesztetett, tértek el az emiitett elvektől.

Midőn a házasság szentségében megfertőztetett, és méltóságából kivetkeztetett, és csak polgári következményeiben, – melyekben még fölismerhető volt – látszott az ágyasságtól különbözni; akkor támadt azon téves vélemény, mintha ezen polgári következmények képeznék a házasságot, és ezen alapon hitte a polgári hatalom, hogy egy oly ügybe elegyedhetik, sőt elegyednie kell is, mely mindenkor csak a természetnek és vallásnak lehet műve. És mindég a kényuralom, mely az elfajulásnak első gyümölcse, volt az, mely ily módon a törvényszerűséget a jogszerűséggel össze tévesztette.

21. §.

A polgári házasság magában véve valóságos rossz.

De a polgári házassági törvény nem csak mindenki irányában igazságtalan h a n e m magában véve valóságos rossz is; rosszból származva, rosszra vezet is. Hogy rosszból származott, ezt a történelem bizonyítja, mely a polgári házasságot a forradalom kicsapongó leánya gyanánt tünteti föl. Hogy a királygyilkosok és jakobinusok úgynevezett szabadság-fájának csak keserű, csak rossz gyümölcse lehetett, ezt úgy hiszem, minden józan-gondolkodású ember igen könnyen be fogja látni. A polgári házasságot legelőször is az angol forradalom alapította meg Cromwell alatt, jóllehet az angol egyház is csak azon házasságot tartotta mindig érvényesnek, mely in facie ecclesiae kötöttet; de az emiitett polgári házasság szülőhelyén is igen rossznak bizonyult be, úgy, hogy az abból származott számtalan zavarok megszüntetésére, az 175%-ki parlamenti ülészakban, mind a két ház kényszerítve

érezte magát a Hardwik-acta elfogadásával a polgári házasságot megszüntetni, és az egyházi házasságot ismét visszaállítani. – Hogy Franciaországban a polgári házasság a forradalomnak műve, nem leendő szükséges hosszasan bizonyítgatnom. Ezen forradalom, mely átaljában egyetlen csapással nem egy szent jogot és intézményt semmisített meg és az Összes polgári és egyházi rendben valamint a népek és államok életében is erőszakos változásokat idézett elő, magához ragadta a családnak szent kötelékeit is, hogy azokat a fensőbb kegyeleltől megrabolja. A francia forradalmi törvényhozás, midőn a népet istenítette, megfedkezett arról, ki a világoknak léteit adott, és az Isten tiszteletének helyébe a sületlen ész-bálványozást állítva, az egyházat az isten-tagadók véres lábai által tiportatta le, és minekutána a kereszténység szentélyeit megfertőztette, templomait elpusztította, a családot és emberi társadalmat Isten és vallás nélkül hitte megalapíthatónak. – És ez mind igen természetes, mert De Flotte socialista szavai szerint: „la première mission de la revolution, c'est de détruire l'ordre ancien! la seconde, c'est de construire l'ordre(?) nouveau.” (Esprit de la revol.) De a polgári házasság nemcsak a forradalomból származik, hanem ismét forradalomra vezet is. Igen helyesen jegyzi meg egy olasz tudós; hogy az Isten ellen összeesküdtek nem is álmodnának polgári házasságról, ha az isteni házasságnak jelképével nem bírnának. Hanem ők saját mintájuk szerinti házasságot akarnak, mert a polgári társadalmat is saját mintájuk szerint akarják idomítani. Felbontható házasságot akarnak, mert a forradalom fuvalma által omladozó polgári kormányt is kivannak. Családi fejtelenséget akarnak, hogy ezt a politikai fejtelenséggel egy rendszerbe foglalhassák. Istent a családból kívánják kiküszöbölni, hogy logikailag eljárva, később a polgári társadalomból is kiűzhessék; ha csak az Isten őket más logikával meg nem előzi vala. Isten megalapította hatalmát azon kötelékekre nézve, melyekből a család származik, hogy következetesen ez által megalapítsa hatalmát azon kötelékekre nézve is, melyek a polgári társadalmat összefűzik, mely a családból keletkezik.

23. §.

A polgári házasság magában véve erkölcstelen.

A polgári házasság rossz, mert magában véve erkölcstelen, és az erkölcstelenséget előmozdítja. Tételünk első részének bebi-

zonyítására elégséges lesz, ha olvasóinkat az alapra figyelmeztetjük, melyen nyugszik. Ez nem más, mint az állam mindenhatósága, mely magán kívül a társadalomban semmiféle hatalmat elismerni nem akar. Valljon e tannak védői meggondolták-e már, hogy hová vezet az állam onnipotenciája? Az állam mindenhatósága minden valóságos szabadságnak halála, és egyszersmind kezdete azon együgyű kényuralomnak, mely az értelmiséget, és gondolatot elfojtva, helyettük a legvastagabb anyagiságot szüli; – ez a nyers erőnek az országa. De nem csak az állam mindenhatóságán, hanem az istentagadáson, az atheismuson is nyugszik a polgári házasság; mely utóbbi, az elsőnek csak szükséges következménye. Mert ha a polgári hatalom egyedül akar csak uralkodni és nem hajlandó magán kívül más hatalmat a polgári társadalomban elismerni, akkor ezen társadalomra nézve nem létezik többé Isten, sem természeti, sem isteni törvény; a féktelen és korlátlan polgári hatalom, mely magán kívül senkit sem ismer, elnyeli az államot, a polgárokat, kik csak arra rendeltetvék, hogy a hatalom önkényének készségezen szolgáljanak. Tegyen bármit velők a polgári mindenható hatalom, mire fognak támaszkodhatni panaszaikban? mely más hatalomhoz fognak folyamodni? minekutána nem létezik a polgári társadalomban más azon kívül, mely őket sérti és marczangolja. Hogyan fognak a természeti jogra, Istenre, – mint atyjokra, az egyházra – mint anyjokra hivatkozhatni? midőn a polgári hatalom egyedüli és kikeresztő jogai terjesztetnek eléjük? A polgári tisztviselőnek csak az lesz a teendője, a lázadókat büntetni, az egész országot figyelmeztetni, hogy a törvények fölött más hatalom nem létezik. Az ily tan talán alkalmazható volna a vad állatokra, de sehogysem illik az emberekre.

Az erkölcstelenségnek bővebb kiderítésére azt mondjuk; hogy az atheus törvényhozás szükségkép a nők közösségéhez vezet, minthogy az atheus számára nem létezik házasság. *L'état en faisant du mariage un contrat purement civile a ébranlé la famille dans ses fondements, et ouvert la porte au communisme des femmes*”, úgymond egy újabbkori francia tudós (Le communisme Avignon 1849.) A tudomány és emberi törvények hasztalanul igyekeznek Isten művét javítani. Az isten-tagadó számára nem is létezhet házasság. Bármily külszerűségekkel és szertartásokkal akarjuk is a külön nemű személyek egyesülését körül övedzeni, ez még sem lesz házasság, azaz lényegesen vallásos és erkölcsös dolog; és nem lehet házastársi vonzalom egy oly egyénben, ki az erkölcsi rend határain kívül foglal el állást. Hijába törekszik

a tudomány és a polgári törvényhozás ily embernek feleséget és családot szerezni, ő nem bírhat és nem láthat azokban mást, (more brutorum) – hogy Lamennaisnak drasztikus kifejezésével éljünk – che une femelle et des petits. Egy híres istentagadó őszintén úgy nyilatkozott, hogy az ember és a barom között csak a ruha képezi a különbséget, mások ezen különbséget két kézben keresték. De Flotte pedig és a kommunisták azt állítják, hogy a szerelem egyedül az isteni jog, mely a nemeket egyesíti. És ez elég az öltönyös és kétkező, valamint a kéz és ruha nélküli állatoknak!

Midőn a mindenható állam a keresztények házassága számára politikai és pusztán polgári alapot akar készíteni, az épen annyit jelent, mint ha egy keresztényt Mahometre eskettetne meg. Mert az állam a polgári házasság felállításánál mit követel a keresztény illetőleg a katolikus embertől? hogy az állam supremáciáját a házasságot illetőleg is elismerje; hogy mindazt tagadja, a mit az egyház a házasságnak isteni rendeltetéséről tanít, hogy tagadja az egyháznak ide vonatkozó joghatóságát; hogy az államban a legfőbb tanítói és bírói hatalmat ismerje el, röviden, hogy megszűnjék katolikus lenni. Ha már a hitetleneknek a törvényhozás által annyira kedvezni akarnak, akkor töröljék ki törvénykönyveikből Isten törvényét, mely minden törvénynek és igazságnak kútfeje, és minden törvények szentesítése; töröljék ki a törvényből és nyilvános hivataloknál az esküt; ne beszéljenek többé a házasságról, hanem a nemi kéjek élvezése érdekében kötött szerződésről, és egyesülésről; és Kant követőinek módjára saját személyeik fölött korlátlan rendelkezési jogot engedjenek; de a fajtalanságnak bűzös lángjait ne fődjék el a törvényes, és istentelen házasság illatos virágaival. Hogy ezt nem teszik, igen természetes, mi az illetőknek cselszövő és ravasz természetét árulja el; mert jól tudják, hogyha a dolgot saját nevén neveznék, nem volna keletje, és a becstelenségre nem akadna vállalkozó.

23. §.

A polgári házasság a kereszténységet ignorálva az állami elpogányosításához vezet.

A polgári házasság rossz, mert ignorálja a kereszténységet. Ha a keresztény vallás túlélt dolognak tekintetik, ha az mondatik, hogy a fölvilágosodott világ nem engedi többé

magát a kereszténység pókhálóiban fogva tartatni, és ha ez képezi a nemzet többségének nézetét, akkor a polgári házassági törvény a többségnek fogna megfelelni és ezt kielégítené. De sem az igazsággal, sem a bölcsességgel meg nem fér, hogy ezen törvény azokra is ráerőszakoltassék, kik ennek semmi szükségét sem érzik. Mint keresztények talán nem tudják, mi illik a keresztényhez? vagy az országgyűlési terem küszöbén átlépve, talán megfeledeznek arról, hogy keresztények, kiknek joguk és kötelességük abban áll, hogy keresztények számára, keresztény törvényeket hozzanak?

A polgári házasság az állam elpogányosításához vezet. A házasság az államnak és egyháznak is alapja; a keresztény házasság népünknek egyik legszentebb kincse. Foszszátok meg ezen kegyelettől, és maga után vonandja mindazok romlását, mik vele szorosán összekötvék. Az isten kegyelméből! királyi méltóság is hasonló kegyeletes tárgy. Mind a kettő közösen azon igazságon nyugszik, hogy Isten nem csak az eget, hanem a földet is, és minden viszonyait kormányozza. Ha ezen igazságot nem akarják az egyik tárgyra nézve elismerni, hogy fogják a másakra nézve föntartani? Franciaországban tagadják az egyházi áldásnak szükségességét, de nem is bírnak már Isten kegyelméből királylyal. Ezen elpogányosítás a polgári házasságnak főczélja, mely által oda törekeshnek, hogy a polgári életet nem csak az egyház, hanem Isten törvényei alól is emancipálják, hogy a keresztény államrendet megsemmisítsék. – Mint magán hitet a forradalom megtúrte ugyan még a keresztény vallást az emberekben, legalább első idejében, míg későbbi fejlődésében azt egyáltalán az egész emberi nemből kiirtani igyekezett. Hanem mint a nemzet vallásának, mint hatalomnak, mely a nyilvános ügyekben határoz, mint törvénynek, melynek még a király is hódolni tartozik, – a keresztény vallásnak kezdettől irtó hadat izent, és ezen irtó háború napjainkig folytatattik. – Innét van, hogy a polgári házassági törvényhozásnál a kinyilatkoztatáson alapuló törvények nem bírnak határozó, döntő erővel; innét van, hogy a házasságot nem a papi áldás alapíthatja meg. És ez a polgári házasságnak lényege.

24 §.

A polgári házasság a fajtalanságot palástolva botrányt szül és a communismust alapítja meg.

A polgári házasság rossz, mert csak a fajtalanság palástolására szerveztetik. A történelemben igen gyakran előforduló és figyelemre méltó tény az, hogy a fajtalanság a fennálló erkölcsi rendet felforgatja s midőn az emberek valahára magokhoz térnek, a megrontott rend helyreállításának ügyében ép azok ütnek legnagyobb zajt, kik előbb azon keresztül kasul jártak. Evvel t. i. azt akarják elérni, hogy mindaz eltávolittassék, a mi lelkiismereteket nyugtalaníthatná; figyelmök és gyöngédségek azonban csak annyira terjed, hogy ne a bajon segítsenek, hanem az eltérés kiegyenlítésére a baj elfödessék, elpalástoltassék. így van a dolog a polgári házasságnál is, hogy az ágyasság, hogy a házasságtörés palástoltassék, a gyalázat köntösét az államnak kell magára venni.

A polgári házasság rossz, mert botrányt szül és a communismust alapítja meg. Ha a polgári törvény törvényesnek jelent ki oly házasságot, melyet a keresztény vallás mint erkölcstelent, szentségtörőt, tiltottat kárhoztat, a polgárokat rosszra buzdítja. Mindazok, kik hitőkben ingadoznak, és kikben a testiség, az érzéki szenvedélyek uralkodnak, ösztönöztetve érzenedik magokat, oly házasságra lépni, mely mindazon kötelmekről fölmenti őket, melyek a keresztény házassággal rendesen össze vannak kötve; és azon törvényben, mely őket összefűzte egyúttal felismerik a lehetőséget is, hogy egykor talán ismét el is választathatnak; – a vallás, melynek hátat fordítottak, többé őket nem oktatja, nem istápolja. Az ily módon alapított családok csak az erkölcstelenségnek fészkei, és ezek ártatlan áldozatai a gyermekek! – íme két házastárs, Isten és az egyház színe előtt esküdtek egymásnak örökös hűséget. Egyik közülök, például a férj, újabban keletkezett hajlamát és vonzalmát kielégítendő, talál módot, hogy törvényes hitvesétől elválhasson. Polgári akadályt bizonyít be a világi hatóság előtt, például: oly külszerűségnek elmulasztását, melyet a polgári törvény a házasságra nézve lényegesnek állít. Ezen esetben a jámbor nő arra van kárhoztatva, hogy élte többi napjait magányosan töltse, mivel gyengéd keresztény lelkiismerete nem engedi meg, hogy ismét férjhez menjen. Ugyanazon törvény tehát, mely az özvegységnél is rosszabb állapotra

sújtja az ártatlan nőt, az esküjét folyvást megszegő férjnek kicsapongását pártolja. Midőn tehát a házasságtörőnek oly oltalmat nyújt, melyet a hü nőtől megtagad, az erkölcs rovására nem kedvez-e a bűnnek?

És ha a polgári házasságnak, ezen már természeténél fogva is csak pusztán anyagi, testi egyesülésnek következményeit keressük? azt tapasztaljuk, hogy a legundokabb Communismusra vezet, és ezen szörnyeteg rendszer, mely Franciaországban folytonosan uralomra vergődni törekszik, csak is a kebelébe fogadott polgári házasságnak gyümölcse. A baj – mint attól tartani is lehetett – leginkább a napszámosok, a kézművesek osztályában öltött magára fenyegető alakot. Midőn azt látjuk – úgymond egy többször említett francia író – mennyire alázta le légyen a francia törvény a kath. polgár szemében a házasságot, mint szállította le azt a piaczi és vásári üzletek, az adás-vevési és bérleti szerződések színvonalára, megértjük, hogy az emberek magoktól is azon kérdésre jutottak: mért keressem föl a hatóságot? minekutána az egész ügy csak egy egyszerű egyezkedésnek a tárgya. Talán nem elégséges – úgy okoskodnak tovább – ha a hatósági pecsét mellőzésével, mindegyik saját pecsétje alatt köti le magát. – így okoskodnak, és okoskodásuk után cselekesznek is. így képződtek azon titkos és esetleges egyesülések, melyek a nagy városok leggyalázatosabb ragályát képezik. íme a házasságnak azon egyetlen egy neme, melyet a hitetlen kézműves még ma ismer. És ki is csodálkozhatnék e fölött? Nemde az említett kézműves logikai levonásaiban igen következetes. – Mert egy részt a vallási eszmék mit eszközölhetnek oly embereknél, kik tetteleg vagy elvileg hitetlenek? kik mindennap csak a munkának gondolatában és anyagi szükségek fedezése iránti gondjaikban merülnek el! kik már hosszú idő óta mit sem hallanak azon vallásnak tanairól és gyakorlatairól, melyet talán soha nem is ismertek? – És más részt mi félni valójuk van a polgári törvénytől azoknak, kik gyermekeiknek a munkához szükségelt ép karokon kívül más örökséget nem hagyhatnak? kik a többire nézve életokról biztosítva vannak a nélkül, hogy a törvény őket zavarná, vagy velők csak foglalkoznék is. Sajnálatra való nép! íme, azon törvény uralma alatt, melyet kiválólág a szabadság törvényének neveznek, nem hogy tökély útján gyors léptekkel előre haladnál, hanem az emberiség lépcsőzetéről mindég mélyebbre sülyedve, majdnem barommá váltál. Ha tán valaki e szomorú haladásnak bizonyítékát kívánja: íme a lelelczek Összehasonlító statistikai kimutatása. Minek előtte a házasság egész Franciaországban polgárosítottat

volna, azaz 1781-ben ezen szegények száma 40,000-re rúgott; és ma – hála azon törvénynek, mely a polgárokat a vallástól mindinkább elidegeníti – azok száma már 96,700-ra emelkedett, ide nem értve azon gyermekeket, kik törvénytelen anyáik által alattomban tápláltatnak, kiknek 1845-ben ötvenkét département bizonyos határozott segélypénzt engedélyezett ... a törvénytelen s a törvényes ágyból született gyermekek száma úgy viszonylik egymáshoz: mint 1–15-hez, és szaporodásuk évről évre mindinkább észlelhető. Szegény nemzet, mely kebelében ezen rágódó férget, ezen emésző bajt rejt! – A polgári házasság megalapította Franciaországban a törvényszerű elkorcsosodást, oly elemet honosított meg, mely a társadalom eszméjével homlokegyenest ellenkezik, s a családból az egyetértést, az összetartó erőt kiirtván, és ekként a családot is lehetlenné tevén, magát a társadalom létét kétes helyzetbe hozta.

25. §.

A törvény a polgári házasság által a gonoszságot pártolja.

A polgári házasság rossz és erkölcstelen, minthogy abban a törvény által maga a gonoszság pártoltatik, sőt mi több, az emberek általa a gonoszra buzdíttatnak. Vegyünk egy katolikus párt, kik daczára az egyházi bontó akadálnak a polgári hatóság előtt házasságra lépnek; a mondott oknál fogva az egyház közreműködését megtagadja, és szövetségüket semmisnek, törvénytelennek nyilvánítja. Alig jött ezen a polgári törvény által valóságos házasságnak kürtölt szövetség létre, az egyesültek egyike, például, a nő lelkiismeretének furdalásai által legyőzve, megbánja vétkes lépését, melyre pillanatnyi gyöngeségében elragadtatott. Oda hagyja azon férfiút, kiről tudja, hogy nem a férje. Hanem ez utóbbi akár szenvedélyei által megvakíttatva, akár gonosz akarátában megátalkodva a polgári hatósághoz fordul, hogy úgynevezett felesége házához visszatérni kényteleníttessék. Íme egy részt a kormánynak nyers ereje, más részt a lelkiismeret! Íme az anyagi hatalom és erkölcsi tekintély közti tusának szomorú látványa! A kormány a szerencsétlen irányában szigor- és erőszaknál mást nem ismer; a szerencsétlen elnyomatik, üldöztetik, felvigyázat alá helyeztetik, s csupán azon oknál fogva, mert elvesztett ártatlansága után epedve, a kötelesség útjára visszatérni, vallása elvei szerint akar élni, rendőri fag

gatásoknak lesz tárgyává, és elfogatva azon ember kezeibe szolgáltatik át, ki bűnös viszonyának folytatására kényszeríti. És azon felül e szegény szerencsétlen még hozományát is elvesztette, melyet a polgári hatóság azon embernek ítelt oda, kit nem is tekinthet férjének, hanem csak csábítónak, ki őt végtelenül szerencsétlenné tette. Minek nevezzük ezen eljárást?

Továbbá, a ki a kis Kátét tanulta, igen jól tudja, hogy a házasság szentség, melyet Krisztus Urunk rendelt, és azt is, hogy azok, kik oly polgári házasságot akarnak kötni, mely nem szentség, szentségtörést követnek el, minthogy a szentség nevével és anyagával visszaélnek. A polgári törvény e megszenteltetlenséget megelőzi; sőt még ideiglenes, földi előnyök biztosításával azt törvényszerűvé, nyilvánossá, és ünnepélyessé avatja. Borzadunk azon botrányos szentségtörésektől, melyek azon esetre bekövetkeznének, ha a polgári törvény a házasság érvényességéhez a Szentségnek fölvételét követelné. De minekutána az egyháznak tana szerint a házasság Szentség nélkül semmis, még nagyobb a botrány, midőn valaki a polgári szerződéssel éri be; mert ez annyit jelent, mintha mondaná, hogy az egyház törvényei által magát kötelezettnek nem érzi. A polgári törvény, mely ezen engedtlenséget szentesíti, nemde a vallás elleni nyilvános és folytonos tiltakozásnak tekintendő? nemde állandó fölhívása a népnek, hogy mondjon le vallásáról, hogy ne törődjék az Istennel, hogy vesse meg az egyháznak tanítását, és az ő tekintélye alul szabadulni igyekezzék?

A dolgot szépítendőök hijába burkolják magokat mai pártatlan törvényhozóink a liberalismus ámitó köpenyébe. Mert, hogy mit jelentsen a mai törvényhozások hánytorgatott liberalismusa? ezt igen eleven színekkel festette egy olasz parlamenti tag, ki a liberalismusra támaszkodó honfitársainak ezeket monda: *quelliberalismo! cioè che consiste a sciupare il bene antico, a torre l'altrui e a nulla produrre ne dare. Liberalismo che mente al suo nome, poichè sol fa il generoso nel „lasciar liberò il campo aile passioni quando non offendono che Dio, eredendò che basti il reprimerle quando offendono gli uomini, e stoltamente presume di limitaré il pascolo aile fiere tolte le catene che le infrenano, velando con una solenne menzogna l'ipocrita sete di tirannide dei suoi corifei.”* – Ennélfogva mi is O' Connell-nek régebben az angol liberálisokhoz intézett szavait harsogtatjuk mai liberális törvényhozóink füleibe mondva: jobban gyűlölitek a vallást, mintsem szeretitek a szabadságot!

26. §.

A polgári házasságnak természetes következménye a divortium.

A polgári házasság rossz és erkölcstelen, mert természetes következménye a házasság elválasztása – a divortium. A divortium pedig – hogy Bonald szavaival éljünk, nem egyéb az oeconomikus többnejűségnél, mert a házastársak többségét az által engedi meg, hogy azok elválását elősegíti. Hanem bizonyos tekintetben még alábbvaló a többnejűségnél, mert habár nem rontja is annyira a physikai embert, mint ez utóbbi, még is sokkal inkább megrontja az erkölcsi embert. A házassági elválás ismeretlen volt az egyptomiaknál, 520 évig a rómaiaknál, nemkülömben a pogány németeknél is, kik a nőben, Tacitus bizonyosága szerint, valami szentet tiszteltek: „inse quin etiam – úgy mond – foeminis sanctum aliquid et providum putant.” – Nem csak a lelkiismeret szabadsága szempontjából; nem csak a rationalismus logikája tekintetéből, mely a szerződések és törvényi szentesítések visszavonhatóságát követeli; nem csak a hasznossági alapelv erejénél fogva, mely károsnak nyilvánítja a czivakodó, meddő és gyűlölködő házasságokat – logikailag szólunk – igazolható a házasságok elválasztása; hanem némelykor a törvényhozó előtt elutasíthatlanná válik azon követelés, hogy a személyes biztosság tekintetéből a házasságok részére az elválási utat nyitva tartsa. Midőn a római császárok az elválások és házasságtörések ellenébe olykor olykor nagyobb szigorú óhajtottak kifejteni, a méreg és tör használtattak elválasztási eszközökül; egyetlenegy év alatt 170 nő lett Rómában elítélve házastárs-gyilkolás miatt. – De a házasságok elválasztása általánosan mindenkor nagy családi szerencsétlenségnek tekintendő, mely az államra nézve is, minthogy ez családokból alakul, csak káros hatással lehet. Az elválásoknak ezen káros hatása, a házastársak erkölcseire és vagyonára, de különösen a gyermekek nevelésére is kiterjed. Tehát nemcsak az egyháznak, hanem az államnak is érdekében fekszik, hogy a házassági elválások lehetőleg megakadályoztassanak. – Az a törvényhozás tehát, mely az elválasztásokat megengedte, csak az által volt igazolható, hogy oly körülmények között keletkezett, melyekben csak két rossz között lehetett választani. –

Lehetnek kétségtelenül oly esetek is, melyekben a házastársak személyes elválasztása szükségessé fog válni, minthogy a további együttélés rajok nézve valóságos pokol, a családra nézve

pedig általában igen káros volna. De az ily akár ideigleni, akár holtiglani elválás mindenkor nagy csapás a családi boldogságra nézve, és ezen elválasztások szaporítását, minden bölcs törvényhozás, a mennyire ezt a körülmények megengedik, mindenkor elhárítani fogja. Az asztal és ágytéli elválasztás, mely a kath. egyházban némelykor megengedtetik, szinte nagy csapásnak tekintendő; de e mellett mind a két fél még a gyermekek java és boldogsága által érdekeltetik, és minthogy ezen elválasztással nem járt eddig a vagyonnak is elkülönítése, az egykori kibékülés és újabb egyesülés minden akadályá el volt hárítva. – A teljes elválásnak tilalma ritkábbá teszi az asztal- és ágytéli elválásokat is, mert nem nyújtatik az illetőknek kilátás, hogy új házasságra léphessenek. Ha pedig mind a két félnek megengedtetik, hogy új házasságra léphet, igen nehezzé válik, hogy az új házasság érdekei az előbbi házasságból származott gyermekek érdekeivel kiegyenlíttessenek. – Azon kilátás által, hogy a házassági kötelék fölbontása után mindkét fél új házasságra léphet, a könnyelműség a házasságok megkötésénél nem csak nem korlátoztatik, sőt inkább elősegíttetik; ezen kilátás által a házassági hűség és béke újabb háborgatásoknak lesznek kitéve; minthogy a házassági köteléknek felbonthatása által a zabolátlan szenvedélyek leghatalmasb korlátja megszűnik, és az összeférhetlenség indulatja ápoltatik; holott ellenben a fölbonthatlanság gondolatja az összeférhetlenséget már csirájában előli, a szenvedélyeket mérsékli és megnyugtatja. A fennálló fölbonthatlanság mellett, még a szerencsétlen házasságokban is, igen nagy vigasztalást tapasztalnak az illetők azon gondban, melyet gyermekeikre fordítanak, és a házastársak között kihalt szeretet helyett annál inkább fokozódik a gyermekek iránti szeretet. Az engedélyezett elválás által ellenben inkább a testi kéjek ösztönére, nem a gyermekek nevelésére és boldogságára irányzott gondolkodás mozdíttatik elő. Egyébiránt minthogy a polgári házasságnak elrendelése által a katolikus érület legnagyobb mértékben megbotránkoztatnék, az egyháznak tagjait nagyobbára arra a gondolatra vezetné: hogy a kormány a vallási elvek épentartásával igen keveset törődik. Mily hátrány háromlik ezen meggyőződésből a kormány iránti bizalomra és annak működésére, nem szükséges bővebben fejtegetni. Az állam ma is érdekének inkább megfelelné, ha a házasságnak a vallástól nyert fensőbb szentesítését saját részéről is támogatná, a helyett, hogy gyöngítené; hiszen az erkölcsi kötelek felbontására, vagy legalább lazítására, valamint arra nézve, hogy a testiség ösztönének mindig szabadabb és tágasabb tér

nyíttassék, a nélkül is, annyi körülmény működik közre. –De habár a házassági elváltatást minden tekintetben kárhozzatjuk, egy bizonyos szempontból még is, – t. i. midőn a házasság merő polgári szerződésnek tekintetik – a házasság elváltatása a leg-erkölcsösebb törvény gyanánt tűnik föl előttünk, és pedig azért, mivel semmi sem közelíti meg inkább az igazságot és erkölcsiséget, mint midőn oly kötelék megszüntetésének módja könnyítetik meg, mely törvénytelen és legterhesebbé válik, ha azt az erkölcs elviselhetővé nem teszi.

27. §.

A polgári házasság a többi szentségek elhanyagolását is szüli.

A polgári házasság rossz és veszélyes, mert igen valószínű, hogy azok, kik az egyházi áldást megvetőleg elhanyagolják, a többi szentséget is el fogják hanyagolni. Lehetetlen, hogy csupán a törvény által elrendelt polgári házasságnál állapotdjunk meg, hanem szükséges, hogy ezen intézménynek következményei fölött is elmélkedjünk. Kérdjük most már az illetőket, hiszik-e tán, hogy azok, kik egybekelésök alkalmával az egyházi áldást nem keresték, keresni fogják az ur-vacsoráját azon oltáron, melyet házasságok alkalmával öntudatosan elkerültek? Nem fogják-e tán azt is megkísérteni, hogy a szent keresztség kegyelmétől gyermekeiket is megfoszszák! nem fognak-e tán később oda törekedni, hogy született gyermekeik a polgári hatóságnak bejelentetvén, csak is polgári jegyzőkönyvekbe vezetessenek be? Íme a hesseni nagyhercezségből 1857-ben ezeket jelentették: a polgári házasság törvényes intézmény, és sokan nem csak az egyházi áldást, hanem gyermekeiknek megkereszteltetését is elmulasztják, minthogy erre a törvények által nem köteleztetnek. (Hist. pol. Blätter.)

28. §.

A polgári házasság veszélyezteti a keresztény ember üdvösségét.

A polgári házasság rossz és erkölcstelen, mert veszélyezteti a keresztény ember üdvösségét. Az egyház kezénél fogva vezetí hívét, szívére hatni, őt oly cselekménytől, mely

hitének elveivel ellenkezik, visszatartóztatni és a meddig lehetséges, oda működni törekszik, hogy magának és saját üdvének megnyerje. Azért őt, míg a tiltott cselekmény véghez nem vitegett, mindig a kath. egyház tagjának tekinti, és csak a cselekedet végbevitele után nem lehet többé az egyház tagja. Hanem az egyház őt még ez által sem utasítja vissza, most is keresi még az eltévedt juhocskát, a kiigtatást kimondja ugyan rá, a jognak védelmére és a büntett kiengesztelésére, mely azonban mint büntetés és fenyegető eszköz csak javulására szolgáljon. De mily helyzetbe jő az egyház, midőn ily embert az igazság útjára visszatéríteni igyekszik? Az egyháziilag tilos házasság polgárilag megkötetik, és gyermekek születnek. Midőn a kath. ember vissza akar térni, mindenen előtt azon követelés intéztetik hozzája: bontakozzál ki bűnös viszonyodból! « És most kezdődnek csak azon valóságos nehézségek, melyek ily egyház-ellenes, és gyermekkel megáldott viszonyból származnak, melyek az apai és anyai szívet megtörik, és azon kínos helyzetbe hozzák; hogy választania kell az egyház és annak ígért áldása – vagy az egyháztól elpártolva, az üdvösségnek kockáztatása között!

29. §.

A polgári házasság gátolja a lelkipásztorkodást.

A polgári házasság rossz és veszélyes, mert az egyházi szolgának szabadságát korlátozza, és ez által egyszersmind a lelkipásztorkodást is gátolja. Azon vallás nem szabad, melynek szolgálói hivatalaikat szabadon nem gyakorolhatják. Ha a polgári törvény ezen gyakorlatot gátolja, vagy büntetések által akadályozza, a vallási szabadságot sérti. Sérti a lelkészben, ki nem teljesítheti a nélkül kötelességét, hogy a kormányval összeütközésbe ne jöjjön; sérti a hívekben, kik lelkészeikben és általok szenvednek, mivel nem részesülhetnek szabadon azon lelki gyámolításban, melyre még is szent joggal bírnak. Hogy a polgári törvény a lelkészt szent működésében gátolja, világosan már azon törvényből tűnik ki, mely által szigorúan, nehéz büntetések terhe alatt tiltatik, hogy a polgári házasságot az egyházi házasság soha semmiféle ürügy alatt, meg ne előzhesse. Vegyük már most azt az esetet, hogy két személy ágyasságban él; az egyik közülök halálán levén, elhivatja a papot, e perczen őket egymástól elválasztani a lehetetlenségek közé tartozik,

Csak az által volnának megmenthetők, ha kölcsönös beleegyezésük nyilvánítása által keresztény házasságra lépnek, mi által a haldokló botlásától, a család a botránytól, az özvegy és gyermekei a törvénytelenstől menekülnének meg. De a polgári törvény ezen titkos és rögtöni összeadást lehetetlenné teszi. Ha az ily esetben a pap kötelességét teljesíti, és egy lelket megmen-tendő, az illetőket összeadja, a törvénszabta kemény büntetés alá esik. Épen azért bűnhődik tehát a pap, mert ama legszentebb kötelességét teljesítette, melyre magasztos hivatala kötelezi; a törvény tehát tiltja, nehogy a pap az illetők üdvösségéről gondoskodják; a katolikus polgárok azon kétes helyzetben vannak, hogy vagy saját és mások üdvösségét kell veszélyeztetniök, vagy pedig a polgári törvényt megszegniök. És ez aztán annyit jelent, mint lelkiismeret-, mint vallás-szabadság? Mi azt kérdezzük, nem valóságos kegyetlenség-e, midőn a törvény az Isten szolgáját le tiltja, hogy ilyen körülmények között az illetőkre ne merje az egyház áldását ki mondani? Minden pap, a ki kötelességeit ismeri, ezt meg fogja tenni, és egy perczig sem fog habozni, ő véghez viendi lelkészi hivatalát, habár később a nyilvános rend ellen elkövetett merényletről vádoltassék is.

Hogy a polgári törvény által a lelkészek tisztí eljárásokban mennyire gátoltatnak, elég szerencsájök van azon országok pap-jainak tapasztalni, hol a polgári házasság már divatozik. Ezen tárgyról így ír egy franczia pap: „majdnem lehetetlen, azon házasságok által okozott, mindazon akadályokat és nehézségeket elsorolni, melyek a Szentség fölvétele előtt a polgári tisztviselő színe előtt köttetnek. Minthogy ma a vallásnak tanácsát már senki sem kéri ki, megtörténik, miszerént sokan házasságra lépnek a nélkül, hogy kötelmeiket ismernék. A polgári házasság következtében a lelkészek mintegy kényszerítettnek a házassági áldást oly személyeknek megadni, kik semmi készütséggel nem bírnak a házasság Szentsége föl vételére. Ha ezt megtagadnák, botrányok keletkeznének. Hány olyan személy van, kik, minekutána a polgári külszerűségeknek eleget tettek, egyesülnek, házastársilag élnek, a nélkül, hogy az egyház követelményeiről csak álmodnának is? Vannak mások kik, minekutána házassági beleegyezésöket a polgári tisztviselő előtt kijelentették, lelkészöktől a házassági áldást kéri, de a vallásszabta kötelességeket teljesíteni nem akarván, így szólnak a paphoz: ha minket azonnal összeadni nem akar, miután már úgyis egymással közöszültünk, a nélkül is egye-sülünk. Ezen állítólagos házasságoknál gyakran bontó akadályok is fordulnak elő, melyektől az egyház fontos okoknál fogva a föl-

mentést megadhatni nem véli. íme tehát két személynek egyesülése, melyet a polgári törvény ugyan házasságnak tart; de mely erkölcsileg bűnös, s a vallás szemében nem egyéb gyalázatos és botrány telj és ágyasságnál.” Nem a vallásnak föladata, hogy az emberi törvények előtt meghajoljon; nem Isten tartozik az embereknek, hanem az emberek Istennek engedelmeskedni; az emberek kötelessége egyszersmind, hogy szenvedélyeikről lemondjanak.

30. §.

A polgári törvényhozás a házassági ügyekben a laxismus elveit követi,

A polgári házasság rossz és veszélyes, mert a polgári törvényhozás a házassági ügyekben a laxismus elveit követi: mi által nem csak a polgárok boldogságát nem eszközli, sőt inkább boldogságuk sírját ássa; mert minél engedékenyebb a törvény, minél könnyebben bontathatik föl a házassági frigy, annál állhatatlanabb lesz az idők folytán az emberek szelleme, annál elhamarkodottabb és meggondolatlanabb lesz elhatározásuk, annál hathatósb a szenvedélyek befolyása, annál számosabb a házassági kötelékek fölcserelése és vásárlása, annál istentelenebb a házasság, annál romlottabb a nemzedék. A szigorú házassági törvény által némelykor itt ott egyesek; a lax törvény által egy egész nép tétetik szerencsétlenné. A bizonyos kilátás, hogy tetszés esetére az elválasztás eszközölhető, a nagy tömegben a házassági köteléket mindenütt meglazítja. De az erkölcsi romlás és elkorcsosodás okát nem csak az elválás könnyűségében kell keresni, hanem a bajnak valódi gyökerét, mindenki igen könnyen azon szándékban fogja föllelni, melyet a polgárilag házasulok a házasság megkötésénél táplálnak. Ha a polgári házasságok mellett az elválások sokasága rémületes, még is inkább a fölött kell sajnálkoznunk, hogy azon házasfelekben is, kik a házasságot még külsőleg megőrzik, lassankint végkép ki alszik azon öntudat, hogy Isten fűzte őket össze és hogy frigyüket csak a halál bonthatja fel. De honnét is vehetnék a polgári házasság mellett ezen öntudatot? A polgári házasság mellett az a közmondás: összeházasítani nem annyit jelent, mint összeforrasztani. Nálunk pedig keresztényeknél a közmondás megfordítva hangzik. Innét van, hogy midőn felbontható szerződésről beszélünk, azt szoktuk mondani: nincsenek összeházasodva.

A házassági ügyeknek polgári kezelése mellett, úgy mond egy protestáns író (Jakobson) azon iszonyatoság is lehetségessé válik, hogy némelykor a házasságok megkötésénél oly szerződések is köttenek, melyekben a netaláni elválás esetére is kölcsönös alkut kötnek, és a mi igen természetes, igen gyakran úgy, hogy azon fél, mely az elválást okozta, és eszközöltetni óhajtja, eleve előnyét biztosítsa. És az ily szerződések, mint ezt a tapasztalás bizonyítja, a törvényszékek által érvényeseknek tekintetnek. – Az elválásrai biztos kilátás költi fel az emberekben a türelmetlenséget és gonosz szenvedélyeket. A házassági ügyek polgári kezelésében nyilvánul leginkább a jelen korszaknak embergyűlölő szelleme és a polgári törvényhozásnak e tekintben az a legnagyobb átka, hogy midőn egy szerencsétlen házasságon segíteni akar, más ezret szerencsétlenné tesz; s a polgári házassági törvényhozás csak kiinduló pontja azon következetes fejlődésnek, mely a testiség tökéletes emancipációjára vezet. E tekintetben a mai Socialisták tökéletesen egyetértenek a polgári törvényhozással, korlátlan változtatását sürgetvén a házasságnak, hogy egy szerencsétlen házasság se létezzék.

Hogy polgári kezelés mellett, az emberi házasság hova fajulhat, Anglia, Amerika és Hollandia e három nagy és szabad nemzet gyarmatai legvilágosabban bizonyítják. Ezekben sem a törvények, sem az emberek nem törődnek a rabszolgák erkölcsi és keresztény életével, a lélek itt rendesen semmibe, vagy csak igen kevésbe vétetik. A protestáns pap azokat, kik nem házasodhatnak, tökéletes élettisztaságra nem kötelezheti mivel a protestantismus az erkölcsös nőtlenséget nem ismeri. Tehát azon határ között, melyet a gazda rabszolgáinak enged, szabadon bujálkodhatnak, sőt vannak oly gazdák is, kik a női rabszolgákat néhány férfival összezárják, és így szaporítják rabszolgáikat; a többi rabszolgát pedig örökös és leggyalázatosabb nőtlenségre kárhoztatják. –

Hogy polgári házassági törvényeknek országok szerinti különbsége, melynél fogva egyik országban bizonyos személyek házasoknak tartatnak, a másokban nem, csak is az erkölcsiségnek és családnak kárával jár, nem szükség hosszasan bizonygatnom.

31. §.

A polgári házasságnak káros volta az erkölcsökre nézve minden oldalról beismertetik.

A polgári házasságnak káros és veszélyes voltát az erkölcsökre nézve, protestáns atyáinkfiai is mindenkor elismerték. Így a francia polgári törvényre nézve azt jegyzi meg a darmstadti „Allgemeine Kirchenzeitung”: „Die französische Civilgesetzgebung die Ehe als bürgerlichen Vertrag betrachtend, schreibt eine bürgerliche Trauung vor. Betrachtet man die Sache rein theoretisch, so mag sie unverfänglich erscheinen; – allein sieht man auf ihre Folgen in der Wirklichkeit, so ist es gar keine Frage, dass die Würde und Heiligkeit der Ehe gar sehr darunter gelitten hat. Denn ist sie blos ein bürgerlicher Vertrag und nichts weiter, so ist sie auch bloss eine Anstalt zur Befriedigung des Geschlechtstriebes und zum Kindererzeugen; – in der bürgerlichen Trauung ist daher nichts vorhanden, was edlere Gefühle, geistige Erhebung in einem so entscheidungsvollen Augenblicke des Lebens anregen könnte.” – Egy másik (Die Ehe aus dem Gesichtspunkte der Natur, der Moral und der Kirche Leipzig 1819.) így nyilatkozik: „Schädlich war es, dass die napoleonischen, und die nach ihrem Muster gebildeten Gesetze . . . geleitet von dem antikirchlichen Geiste des revolutionären Zeitalters die Gültigkeit der Ehe von der kirchlichen Weihe unabhängig machten; und gewiss würden ihre schädlichen Folgen sein.”

De talán nem lesz érdektelen az annyira dicsőített francia polgári törvénykönyv és polgári házasság fölött a Francziáknak is nézeteit hallani. Alig hogy a polgári házasság el lett rendelve, még oly emberek is, kik a vallástól teljesen elidegenedtek, abban nagyszerű botránynál egyebet nem láttak. Arnoult Zsófia, híres színésznő, ki szelleme és élczei által szerzett magának hírnevet, a köztársasági házasságot, „a házasságtörés Szentségének szokta nevezni.” – Toullier a tudós francia jogász pedig így nyilatkozik a törvény fölött: „a házassági törvénycikk, szerintem igen hiányosan látszik szerkezettnak. Távol vagyok tőle, mintha e hiányt a tudós biztosokra rónám, kik a szerkesztésben közreműködtek. Inkább azon sietségnek tulajdonítom, melylyel dolgozni kényszerültek, és „aux préjugés du temps a'ia diversité des opinions régnantes alors, à l'incertitude des événements futurs.” – Nougaréde, a házassági törvények történelmében, ezeket mondja; „le

décret du mariage contractuel devait amener et a effectivement amené le mépris[^] de toutes les obligations, qui naissent de l'union conjugale, – És maga Merlin is bevallja: „que la loi française n'a pas été faite dans l'intérêt des moeurs.” – Bonald pedig e törvény fölött így elmélkedik: „la loi serait injuste et barbare, qui commencerait par mettre les biens de la femme à la disposition du mari, et qui lui refuserait l'acte, par le quel seul la femme peut croire la personne du mari engagée à la sienne et réciproquement. Et c'est cependant, qui arrive aujourd'hui dans ces unions, consenties sous la promesse de les faire consacrer par la religion, et trop souvent restées sans execution.

És egy franczia törvényszéki ülnök Dumonteil famosus házassági pere alkalmából így ír a Revue européenne-ben: „mikor fogjuk már egyszer azon hamis jogbölcseletet elítélni, kárhóztatni, mely az egyénnek tett ígéretet elismeri, és semmibe sem veszi azon ígéretet, melyre valaki magát a hit által kötelezte, nem mondjuk az Isten, hanem egy egész vallási gyülekezet irányában? A jogászok, ezen ügyes emberek szerint, csak egy törvény, – t. i. az egyéni akarat; csak egy eszme, t. i. a szerződés kormányozza és fejt meg az egész erkölcsi világot. A tétemény nem igen változatos, de igen termékeny: a főhatalom-, a házassági elválás-, a társadalom- valamint a család alkotmányára nézve egy szó fejt meg mindent: „Szerződés”, íme a korszaknak jelszava. Azon erős szellemeknek, kikről szólok, a szerződés eszméje már magában foglalja a határozott polgári külszerűségeket is; és hol ezek hiányzanak, ott a kötelezettségnek nincsen helye, ott jog nem keletkezhetik. Mi több kellett Rousseunak, hogy megalapíthassa azon tanát, mely szerint a társadalom nem valami szent, szükséges dolog, a mint eddig hitték, hanem csak esetleges és ideiglenes sorakozás, csak pusztá hallgatag szerződés, mely holnap ismét megszűnhetik? Mi kellett több másoknak, hogy kikiálthassák, miszerint a házasság visszavonható tény, mely egy ad hoc kirendelt jegyzőtől vétetik fel, kit maire-nek neveznek; honnét aztán igen közel azon következtetés, hogy az ágyasság a tények oly neme, melyek magán-pecsét alatt intéztetnek el; mert a Dumonteil-féle ügyben az ügyvéd azt mondta: „hogy a polgári törvény nem morált tanít!” –

32. §.

A polgári házasságnak káros volta a családra nézve.

De a polgári házasság nem csak az erkölcsiségre átaljában, hanem a keresztény családra nézve is legkárosabb következményű. A két alapeszmét, melyen a keresztény házasságnak lényege nyugszik, a férj és nő egysége, és a házasságnak fölbonthatlansága képezi; ezt beismerik jelesebb újabbkori bölcsészeink is; így például Hegel is azt mondja: „das Sittliche der Ehe: die Liebe, das Zutrauen, und die Gemeinsamkeit der ganzen individuellen Existenz ist és, worin das geistige Band, in seinem Rechte als das Substantielle, hiemit als das über die Zufälligkeit der Leidenschaften, und des zeitlichen besondern Beliebens erhabene, an sich unauflösliche sich heraushebt? (Naturrecht und Staatswissenschaft.) És Encyclopaediájában így nyilatkozik: „der Unterschied der natürlichen Geschlechter erscheint ebenso zugleich, als ein Unterschied der intellectuellen und sittlichen Bestimmung. Diese Persönlichkeiten verbinden sich nach ihrer ausschliessenden Einzelheit zu einer Person; die subjective Innigkeit zu substantieller Einheit bestimmt, macht diese Vereinigung zu einem sittlichen Verhältnisse, zur Ehe. Die substantielle Innigkeit macht die Ehe zu einem ungetheilten Bande der Personen, zu monogamischer Ehe; die körperliche Vereinigung ist Folge des sittlich geknüpften Bandes. Die fernere Folge ist die Gemeinsamkeit der persönlichen und partieularen Interessen.“ –

Tehát csak midőn a házasság híven megőriztetik, midőn távol tartatnak attól minden gonosz szenvedélyek, midőn a szülők magok is a házasság fölbonthatlansága magasztos eszméjén épülnek, csak akkor lesz azon családi élet lehetségessé, melyet Isten az embernek saját nevelésére rendelt. – Ha ellenben a házasság fölbontása könnyűvé tétetik, akkor a házasság a család, és a szegény gyermekek rovására az aljas szenvedélyek küzdterévé fajul. Nem ritkaság ugyan a társas életben azon kegyetlenségnek fölémlítése, melyet abban vélnek rejleni, hogy a házasság köteléke által két ember fűzetik össze, kik között talán a kölcsönös szeretet boldogító láncza már megszakadt. De a kik így beszélnek, kifeleedik a számításból azon rettenetes kegyetlenséget, mely a szegény gyermekeken gyakoroltatik akkor, mikor a házasság megítélésénél csak a szülők szenvedélyei vettetnek latba, és mennyire kocz-

káztatik a közjó? midőn néhány szerencsétlen és önokozta kivétel miatt a házasság szent intézményének magasztos eszméje áruba bocsáttatik. Isten a gyermekek életét a házassághoz kötötte, és ennél fogva a szülők, kik a természet törvényeit nem akarják ki tagadni, már a természet törvénye által is köteleztetnek azon kö- telmek elvállalására, melyek szükségkép föltételezendők azon esetre, hogy az élet a gyermekekre nézve jótétemény legyen.

A polgári házasság midőn a keresztények házasságát a val- lás szentesítésétől megfosztja, letörli egyszersmind az apai és anyai méltóságnak azon jelét, mely homlokaikra vésvé lett. Mert mivé teszi a polgári házasság a családot? Egy ideiglenes bérlői szerző- déssé, melyben az emberi szív állhatatlansága, szenvedélyei és érdekei függetlenségét magának kiköti, és mely ott végződik, hol kezdetöket ismét új érdekek és szenvedélyek veszik; – tehát az érdekek és szenvedélyek küzdterévé.

A polgári házasság a házassági elválások engedélyezése és előmozdítása által a családot legnagyobb veszélylyel fenyegeti; mely állításunkat legfényesebben igazolva találjuk a történetben. Az 1793-ik év első havában magában Parisban a házasságok egy harmada lőn elvალasztva. Hogy alakuljon ily körülmények között a család! – Ellenben, míg az elválási engedély által a polgári törvény a családot csak nem problematikussá teszi, azon botrányos viszonyoknak kedvez, melyeket az erkölcsi romlottság oly általánosokká tett a régi Rómaiaknál, és melyek a polgári házasság intézménye mellett hajmeresztő arányban növekednek, különösen a nagyobb városokban; így Parisban 1850-ben 29,628 született gyermek között 9,979 fattyú találtatott, tehát a szülések egy harmadánál több törvénytelen volt, ide nem számítva azokat, kik polgári házasságból származtak.

A polgári házasság a törvénynek azon kegyetlen engedélye által, melynél fogva a megkötött házasság ismét elvალasztathatik, megfosztja az atyát, mint családfőt az őt megillető tekintélyétől, az anyát a keresztény vallás nyújtotta méltóságától, a gyermeke- ket az oly szükséges oltalomtól és a házas életet a nyers erő és gyöngeség közötti harcznak terévé változtatja át. – A felbonthat- lanság által a házassági czél elérése, az egyednek és a nemnek fentartása és tökéletesítése, valamint a szülők, úgy utódaik testi és lelki boldogsága is lehető legtökéletesebben biztosíttatik. Ezt elismerik a fölbonthatlanság ellenei is, kik csak a fölbonthatlan- ság tökélye ellen emelnek szót, mely állítások szerint nincs az emberi gyarlósághoz mérve.

33. §.

A polgári házasság veszélyessége az államra nézve.

A polgári házasságnak az államra való veszélyességét a következő nézponatok derítik ki. A család csak akkor képezheti az államnak alapját, és akként felelhet meg rendeltetésének, ha erkölcsi alapokon nyugszik; mert a család nem csak a gyermeknemzés által természetes alapja az államnak, hanem a gyermeknevelés által egyszersemind erkölcsi gyámoszlopa is a társadalomnak, és arra van hivatva, hogy Isten látható egyházát a földön fölépítse. Innét van, hogy a családi életben tükrözik vissza egyszerre az állam és egyház élete is. A minő a népnek családi élete, olyan állami és egyházi élete is. A fegyelmetlenség szelleme, mely az állami életben mutatkozik, az isteni és emberi törvények ellen fellázadó szellem, csak gyümölcse a családi fegyelmetlenségnek, és az egyházellenies szellem, mely miatt annyi panasz emeltek, és melynek előtérbe való nyomulása tagadhatatlan, abban leli utolsó megoldását, hogy a családokból a patriarchális, papi szellem tökéletesen ki halt. A hol a család nem jó alapot készít, csak ront és nem épít, ott az állam fegyelmi eszközeire, valamint az egyház kegy elemszereire nézve a szükséges támpontok hiányoznak. – A családi életnek fontosságát az államra nézve még a hitetlenek is kénytelenek bevallani, tehát nem csak azok, kik a házasságot J. Krisztusnak egyházávali egyesülése jelképének tartják, hanem ezt tanítja Politikájában Dahlmann is, sőt, a nőkről és a családi élet képzéséről irt legújabb munkájában, Michelet is.

A dolog ezen helyzeténél fogva, a házassági törvényhozásnál az államnak csak is az lehet föladata, hogy a megelégedett és boldog házasságokat minél hathatósabbán előmozdítsa. De ebből a törvényhozásra azon kötelesség háromlik, miszerint oda törekedjék, hogy minden könnyelműen, erőszakkal vagy piszkos indokokból kötött házasságok meggátoltassanak, és továbbá, hogy a házasságnak a vallás általi megszentelése, mely a házassági hűség, megelégedés, boldogság, szóval a családnak leghatalmasabb támasza, épségében fentartassék. – Ezt teszi-e a polgári házasságot elrendelő polgári törvényhozás, mely az egyházat és vallást színlag ignorálva, de valójában azokkal ellenkezve, egy maga akarja a családokban saját alapját megvetni? Úgy látszik, hogy megfélemedeznek a Zsoltáros azon szavairól: Nisi Dominus aedifi-

caverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam.” Vagy nem veszi-e észre a polgári törvényhozás, hogy az államot saját alapjától ő maga fosztja meg? Vagy midőn a polgári házasság által a családot alakulásában gátolja, lételeben pedig minden perczen fenyegeti, nem ingó, bizonytalan alapra fekteti saját lételetét is? vagy azt hiszi, hogy midőn a családi kötelékeket gyöngíti, akkor az állami kötelékek izmosodnak?

Lehetetlen, hogy a szülők tekintélyökből, méltóságokból kivetkőztessenek, a családban a fegyelmetlenség magvai elhitesse- nek anélkül, hogy ezek keserű gyümölcsseit, káros és veszélyes következményeiket az állam is saját életében ne tapasztalná. Schlegel Frigyes igen eleven színekkel festi e szempontból az állam és családnak egymáshoz szoros viszonyát, mondván: „partout et toujours une revolution morale dans le sein des familles précède les revolutions politiques, et l'anarchie, quitrouble lej^ays, ébranle les Etats, n'est que l'éruption d'un malleiit et sourd, qui déjà a mis en conflagration les elements de la société domestique. Dès qu'une fois les liens, qui assujettisent les diverses parties d'un edifice, sont rompus, le premier coup de vent en determine l'écroulement.” (Philos, de la vie. T. 1.)

34. §.

Az egyház tekintélyének csorbításával az állami tekintélye is veszélyeztetik.

A polgári házasságnak káros voltát az államra nézve bizonyítja azon körülmény is, hogy lehetetlen a polgári házasság által az egyház tekintélyén csorbát ejteni a nélkül, hogy az állam tekintélye ne veszélyeztessék. Vagy azt hiszik tudós törvényhozóink, hogy midőn a keresztény polgárokat az egyház és Krisztus kegyszereinek megvetésére buzdítják, akkor az állam tekintélyét növelik? vagy azt reménylik, hogy azon keresztény polgárok, kik az államnak hatalmas oltalma alatt minden lelkiismeretfurdalás nélkül túteszik magokat Krisztus Urunk azon nagyfontosságú szavain: „ha pedig az anyaszentegyházra sem hallgat, legyen neked, mint a pogány és vámos” – figyelni fognak talán Sz. Pálnak azon szavaira: „minden lélek engedelmeskedjék a felsőbb hatalmasságoknak ... szükség hogy engedelmeskedjete, nem csak a büntetés miatt, hanem a lelkiismeretért is?” Ha szabad az egyház parancsait megvetni, miért

nem volna szabad magát az állam törvényein is túltenni? Hisz egy alapon nyugszanak! És innét magyarázandó azon tünemény, hogy az oltár és a trón, az egyház és állam, a pap és király ellen a harc mindenkor közösen, egyidejűleg és ugyan azon elvekből emelkedett. Az Isten törvényétől való függetlenség, szükségkép maga után vonja az embertőli függetlenséget; és az egyház elleni lázadás a politikaiban, a politikai lázadás a fejetlenségben, valamint ez utóbbi a tökéletes fölbomlásban leli végét.

Az állami hatalom csak addig részesül valóságos tiszteletben, meddig Isten akarátja kifolyásának tekintetik, mely azonnal megszűnik, ha csak emberektől származottnak gondoltatik. – Azon törvény, mely nem Istentől nyeri szentesítését, csak elviselhetlen nyűgnek tekintetik; az engedelmisség szolgaságnak, a törvényes uralom zsarnokságnak nevezetik. Vagy, hogy vethetné azon szellem magát az emberi törvény alá, mely megszűnt Istennek engedelmeskedni? Ezt a francia forradalom idejében nyíltan bevallották a hitetlenek, mondva: Voltaire volt az első, ki a kényuralomnak leghatalmasabb védgátját, a vallási és papi hatalmat lerontotta. Ha meg nem törte volna a papok hatalmát, soha sem sikerült volna a zsarnok igájának szétrombolása. Egymást kölcsönösen támogatták úgy, hogy az utóbbinak nem sokára össze kellett omlania, minekutána az első meg volt ingatva. A bölcsek eszmei előkészítik a forradalmat, a népnek kara pedig foganatosítja. (Mercure de France 1790.) Az egyház és állam kölcsönösen Isten földi országának valószínűsítésére rendeltetvék; együtt élnek, együtt vesznek, azon csekély különbséggel, hogy az egyház phoenixként megifjadvá emelkedik ki ismét hamvaiból, – portae enim inferi non praevalerunt – mely biztosítékkal egy állam sem dicsekedhetik. Azért a tudós Görres így kiált a királyhoz: gestatte nicht dass das Staatsrecht heidnisch sei! Was frommts, wen dem Volk von Religion und Sittlichkeit gepredigt wird, der Staat aber vor seinen Augen dem Baal auf allen Höhen Altäre baut und Opferfeuer zündet?”

Ne is higgye ennél fogva az állam, hogy azok, kik a polgári törvény engedélyénél fogva az egyházi házasságot mellőzik, a polgárit minden körülmények között meg fogják kötni. Mert tény, hogy a vallási házasságnak megvetése, igen gyakran a polgárinak elhanyagolását is vonja maga után; mi igen természetes, mert rossz fának csak rossz gyümölcse teremhet, és az állam tekintélye nem lehet nagyobb az egyháznál. Példa erre épen Franciaország, hol az illetők elkerülik a polgári házasságot, – különösen az elváltatás megszüntetése óta – ha csak különös okok nem indítják őket

ezen lépés megtételére. Sokan kiszámítják, valljon nem előnyösebb-e részökre nem lépni házasságra? és fenntartani saját számokra azon jogot, hogy később legalisáltatják és örökítik meg viszonyukat? hogy élettársukat előbb megismerhessék, vagy elválva, elhagyhas-sák, Itt valósul az, mit sokan mondanak, hogy a házasság mester-ség, melyre sokan nem adják vala magokat, ha azt a próba meg-előzte volna, és Franciaországban az ágyasság igen gyakran ké-pezi ezen próbát, anélkül, hogy erre még a polgári házasságnak megkötése következék.

A panaszok, melyek e szempontból hallhatók ugyanazok, melyek Rómában Augusztus idejében tétettek; – nem házasodik már senki, hanem megkímélve a polgári házasságnak költségeit, és terhes követelményeit állandó ágyasságban élnek, polgári és egy-házi szentesítés nélkül. „Le mariage est devenu si difficile de part du code civil, il exige tant des pièces, tant d'attestations, qu'une-grande masse de la population ne se marie plus, et préfère les odieuses facilités du concubinage” (Ami de la religion 1850.) Pa-risnak egyik, 60.000 lakossal bíró városrészében, néhány év előtt a polgári valamint az egyházi házasság egészen ismeretlen dologgá vált. Ezen népnél öt egyesült pár vagy „ménages” között csak egy találtatott törvényesnek. A prostitutio itt tökéletes szabadsággal bírt, és egész phalansteriumok fedeztettek föl közös termekben, melyekben a sötétség fátyola alatt a communismus a Manichaeu-sok szemtelenségével gyakoroltatott. Az emberi társadalom ezen cloacájához senki sem közeledhetett, élete kockáztatása nélkül. 1850-ben a gyűlölt Jézus-társaságból két Pater Jézus nevében közeledett az emberi elfajulás és gonoszság ezen páncélozott fész-kéhez és a polgári törvény alapján elpártolt polgárokat Krisztus aklába visszaterelte, azokat, kik eddig barmok módjára éltek arra oktattva, hogy mint emberek és keresztények éljenek!”

Sőt a pórnép is „maire” nélkül végzi a dolgot, és valamint egy Parishoz közel fekvő falu Napóleonnak, ki neki plebanust akart adni, azt felelte: nincs rá szükségünk, vetéseink nála nélkül is nő-nek, mint eddig: elég a nap és eső; úgy másrészt azt mondják: gyermekeink maire nélkül is születnek, nem szükséges, hogy hozzá menjünk!

Hasonlóan állnak a dolgok Peel Robert bill-je óta Angolhon-ban is. Az 1861-ki francia „Art médicale” ezeket írja az angol állapotokról: „un des caractères principaux de cette masse d'infamies physiques et morales, est le nombre enorme d'enfans illegiti-mes ... On y regarde le mariage comme une cérémonie superflue, qui ne vaut pas la petite somme nécessaire pour le contracter. ”

Ugyanazon lép közli a meggyilkolt gyermekek borzasztó számát, és azon előmenetelt, melyet Angolországban a magzat és született gyermekek megsemmisítésében tettek.

35. §.

A polgári házasság káros volta a törvénytelen gyermekek és lelenczeket tekintve.

A polgári házasságnak káros volta az államra nézve kitűnik a törvénytelen és kitett gyermekek (lelenczek) aránytalanul szaporodott számából is, melynek okát lehetetlen a polgári házasságban föl nem ismerni. Ez intézménynek a kárát az állam két tekintetben vallja; oeconomicus és politikai tekintetben. Némely országok – különösen Franciaország – már régóta borzadalommal győződnek meg a lelenczek mindenha növekedő számáról, mely a járások legdúsabb forrásait is fölemészti, és a közvagyonnak terhére ápolatnak. Szerencsétlen azon kormány, mely ezen növekedő népséget nem méltatja komoly figyelmére, azon szerencsétleneket, kik a földre vettetnek, család és örökség nélkül, és kik sem szülőt sem barátot nem ismernek. Ennek okát mindenki igen könnyen az erkölcsök feslettségében találja. De mi a legközelebbi oka ezen feslettségnek? Főoka minden esetre az egyházi szellem fogyatkozásában rejlik, miben a polgári házasságnak tagadhatatlanul igen nagy része van, de van ennek még egy különös oka is – úgy mond Bonald – és ez azon zavarban keresendő, melyet a forradalom a házassági polgári törvények által alapított meg. A vallás a házasságot a legmagasb méltóságra emelte, az új-kori törvények azt ezen magaslatról leszállították, és belőle pusztá polgári cselekményt alkottak, mely valamely ingatlanság megszerzéséhez, vagy valamely háznak kibérléséhez hasonló. De midőn a nép szemében a házasság nem egyéb polgári szerződésnél, az ágyasság nem egyéb természetes köteléknél; midőn a nép az egyik és a másikat illetőleg más különbséget nem lát, mint egy jegyző előtti, és egy magán aláírási cselekmény között; mért kívánkoznék utána? Kiemeltük már az előbbieken, hogy a polgári házasság által a törvénytelen gyermekek mennyire szaporodtak Franciaországban. Itt csak azt akarjuk megjegyezni, miszerint nem kell megfélekednünk, hogy a törvénytelen gyermekek sokasága a társadalomra nézve igen veszélyes, mert ezek szoktak mindig azokká válni, kik a lázadóknak sorait szaporítják; ezek azok, kik mindenütt a tulajdonnak, a családnak és társadalomnak

természetes ellenségei, minthogy sem tulajdonok sem családjuk nincs. – Mert az államnak hatalmát nem az állatszerűleg növekedő haladványban szaporodott népek képezik, hanem az ép és vallásilag kiképzett törzsök, melyek a veszély perczében nem riadnak vissza azon harctól, melyre őket a haza és király szólítja.

36. §.

Mit tartsunk a kötelező – obligat – polgári házasságról?

Eddig a polgári házasságról csak általában szóltunk, hátra van még annak kiderítése, hogy mit kelljen a polgári házasság egyes nemeiről tartanunk?

A mi a kötelezett polgári házasságot illeti, mely által minden házasulandóra kényszer gyanánt mondatik ki azon szükségesség, hogy házasságát a polgári hatóság előtt kösse, és szabadságában maradjon, vajjon akar-e utólagosan még az egyház áldásában részesülni vagy nem? – nem átallok abbéli nézetemet fejezni ki, hogy ezt elméletileg a leghelyesebb és legkövetkezetesebb módnak tartom, mely nagy előnnyel bír az engedélyezett – facultativ – házasság felett. Miről igen könnyen meggyőződhetünk, ha a Code Napoleon szellemére figyelünk. Tagadhatatlan, hogy a Code szerkesztésénei, valamint a házasságnak katolikus felfogása, úgy annak kettős viszonya is lebegett a szerkesztők szeme előtt. Az illetőségeket óhajtották csak szétválasztani, és a házassági viszonyok összességéből, a polgáriakat kihasítva, a polgári házasságot ezekből képezték. Az egyes embernek szabad akaratjára bízott aztán, hogy megelégszik-e a házasságnak polgári részével, vagy pedig az egyházi cselekményt is hozzá csatolván, egy valóságos házasságnak tökéletes viszonyába akar-e lépni? A polgári házasságra nézve az állam tekintette magát törvényhozónak és a törvény végrehajtójának, hanem az egyházi tért tökéletesen ignorálta. A kötelezett polgári házasság tehát megkülönbözteti a polgári és egyházi határt, habár ez utóbbit ignorálja. – A facultativ házasság nem megy ugyan addig következtetéseiben mint a kötelező; de elvben ennél tovább megy, mert az egyházi és polgári tér között külömdöztetést nem tevén, valóságos házasságot akar megalapítani, tehát a házasságot összességében támadja meg. A facultativ házasság világosan kimondja azt, hogy valaki megmaradhat az egyháznak tagja, daczára annak, hogy az egyház törvényeinek hátat fordított. A kötelező polgári házasság párvonalosan lépdél az egyházi

házasság mellett, ezt tökéletesen ignorálja; a facultativ ellenben nem ignorálja az egyházat, hanem ellene van irányozva, és épen a végből gondoltatott ki, hogy az egyházi házasság fölöslegessé tétessék, vagy legalább pótoltsassék. Mert épen azok számára szándékolatik behozatni, kik bármily okoknál fogva egyházilag össze nem adathatnának, vagy össze nem akarnak adatni; legbelsőbb lényegére nézve tehát az egyházi házasság ellen van irányozva, tehát a kötelezőtől lényegesen különbözik.

37. §.

Mit tartsunk az engedélyezett – facultativ – polgári házasságról?

Á facultativ polgári házasság ugyanazonos a tökéletes vallási közömbösséggel; mert a törvény úgy nyilatkozik: közömbös dolog, valljon részesülnek-e a jegyesek az egyház áldásában vagy nem? Minden esetre ez az egyház követelményei irányában oly közömbösség, melytől az államnak épen e téren, mely legszentebb érdekeit érinti, óvakodnia kellene. Nem kellene-e az államnak inkább arról gondoskodni, hogy a mai elfajulás pusztító hatalma ellen újabb védfalakat emeltessen, nem pedig a régieket, melyekkel még bírunk, saját kezével lerontsa? Minden kormány, mely népét a facultativ polgári házassággal kívánja boldogítani, így szól népéhez: nem akarom az indifferentismust, sőt elvárom, hogy csak ritka esetekben fogjak a jegyesek az oltárt kerülni, és biztosan reménylem, hogy az eddigi szent szokást a nemzet szívében állandóan megőrzendi. Mit jelent ezen beszéd egyebet, mint hogy az illető kormány elismeri ezen törvénynek veszélyes voltát, de azt reményü, hogy a nép nem fog ráadni semmit, és hű maradand az ősök hitéhez. Öntudatosan hoz tehát egy destructiv törvényt, azon reményben, hogy senki sem fogja követni. Ismét minő hiu reményben ringatja magát, leginkább a gyakorlati élet bizonyítja. Angolországban, melynek vallássossága közmondássá vált, Peel törvénye folytán, mely a facultativ polgári házasságot hozta be, hús év alatt a polgári házasságok 1000-ról 10,000-re szaporodtak.

Én azt hiszem, hogy azok számára, kik a ker. egyház szívében a ker. egyház tagadásának vallását fölépíteni akarják, nem illik, az utat egyengetni, és kezeikbe eszközöket szolgáltatni, melyek segélyével magoknak védfalat építvén, ezeknek oltalma alatt csak azért maradhassanak meg az egyház kebelében, hogy azt annál biztosabban alááshassák. Mert azon segély, melyet az állam a

facultatív házasság által, némely ember számára nyújt, csak is saját hibáik érdekében nyújtja, vagy hogy világosan beszéljünk, azért nyújtja csupán, hogy őket bűneikben megerősítse. – Tárgítsuk bár mennyire is az állami hatalom körét, az a rendeltetése még sem lehet soha, hogy az embereket – hibáikat ápolva – azokban megerősítse. És az minden esetre igen különös eljárás, midőn az állam az egyház jogát és lelkiismeretét semmibe sem véve, az egyesek lelkiismeretét akarja kímélni, és pedig olyanként, kiknek lelkiismerete mit sem törődik avval, hogy az egyház ellen vétkezik.

A facultatív polgári házasságnál a törvényhozás maga magával jön ellenkezésbe, mert habár nem is jogi szempontból, hanem a kötendő házasság kötelei méltósága tekintetéből az egyházi házasságnak elsőbbséget adva, mikép állíthatja azt következetesen: hogy tökéletesen mindegy, valaki akár egyháziilag akár polgárilag adatja magát össze? – De végre a facultatív polgári házasság egyenesen a Tridentinumba ütközik. Mert ha az egyház a trienti zsinat óta, és pedig a semmiség büntetése alatt, a kötendő házasságoknak csak egy formát szabott, miként egyeztethető meg katolikus elvekkel azon polgári rendelet, mely a házasság formáját a jegyesek önkényére bízta?

A facultatív polgári házasságnak káros volta különösen a következőkből tűnik ki. Néhány ember miatt, kik erkölcsi szempontból legcsekélyebb figyelmet sem érdemelnek, mindnyájan kísértetbe hozatnak, és a keresztények hűsége vallási dolgokban kemény próbára tétetik. A szabad választás a községben, családban, sőt még a jegyesek között is meghasonlást szül. – Az egyházat arra kényszeríti, hogy híveinek daczát türelemmel viselje, vagy pedig szigorúbb fegyelmi eszközökkel éljen; mi által az egyház és állam közti súrlódás csak növeltetik. – Azon felfogásnak kedvez, hogy a házasság, mely szerződésileg kötött, kölcsönös beleegyezés útján ismét elválasztható. – Megfosztja a házasságot tekintélyétől, midőn a házasságkötés azon formáját fölöslegesnek mondja, melyhez a nép felfogása a házasságot, valamint érvényére, úgy követelményeire, nem különben áldására nézve is köti. Végre egyesek kedvéért a házasság és család szentségét kockáztatja. –

38. §.

Mit tartunk a szükségből – Noth-civil-Ehe – polgári házasságról!

A szükségből! polgári házasság, vagy a mint a sajtó elnevezte, a bünösök házassága, oly viszony, melyet a közvélemény már ezen elnevezéssel is elítélt. Ez egészen más természetű, és sokkal csekélyebb rossz az engedélyezett és kötelezett polgári házasságnál. Előnye abban áll, hogy elrendelése által a polgári házasság nem válik a nép között szokássá; csak kevesen és meghatározott személyek vehetik igénybe, és a mód, mely által létrejő, nem olyan, hogy valaki utána különösen vágyakodnék. Hanem a házasságnak ezen neme is keresztül tör a keresztény hagyománynak egy alap elvén. Ezen házasság is megzavarja a népnek fogalmát a házasság jelentősége iránt; és csökkenti a népnél az egyháznak tekintélyét. Ha a lelkész megtagadja a házasságot és a községben még is házasság ünnepeltetik, a községre az minő benyomást gyakorolhat? Az állam és egyház közti ellentét ezen házasságban még élesebb kifejezést nyer, mint az engedélyezettben. Ép azért, mert az egyház tiltja a házasságot, a bíró annak megkötésére felhatalmaztatik. – Erkölcsi szempontból a szükségből! házasság sokkal csekélyebb árnyékot vet az illetőkre mint az engedélyezett. Mert bevett nézeteink és szokásaink szerint sokkal bünösebbnek tartjuk azt, ki az egyház áldását megkaphatta volna, de a vallás iránti közömbösségből, nem akart abban részesülni; mint azt, ki az egyház áldását kereste ugyan, de el nem nyerhette.

Úgy hiszem, miszerint ezek után senki sem fogja tagadni, hogy a polgári házasság, tekintsük bár melyik formáját is, már magában nagy malumnak tekintendő. A polgári házasság mindig nyilvános bizonyíték arra, hogy a házasságnak fő, azaz vallási oldala háttérbe szorítottatik, és jogi oldala tekintetik azon mozzanatnak, melyet mindenkor különösen szem előtt kell tartani. Hogy a polgári házasság már magában valami rossz, ezt néhány törvényhozás, mint például legújabban a porosz is, dicsérendő őszinteséggel bevallotta, és csak avval akartak a dolgon enyhíteni, hogy a malumot, malum necessariumnak keresztelték el. Úgy a turini parlamentben 1852-ben Buoncompagni is a polgári házasságnak általa készült törvény-javaslatára érdekében tartott dicsbeszédében a polgári házasságot maga ítélte el, következőleg szólva: „al

postutto spera dalla religione fortemente radicata nei popoli di questo reame la preservazione dagli scandali!” – A polgári házasságnak kétes és káros voltát elismeri – legalább hallgatag – a francia és belgiumi kormány is, melyek szemök alatt megtűrik a regisi sz. Ferencz pártfogása alatt, azon célból alakult keresztény társulatot, hogy a vallásilag semmis házasságok convalidatioját eszközölje. Ezen kormányok tehát nem tartják a polgári házasságot belsőképp is érvényesnek, mely érvényesség ellen az ily társulat létezése, és a házassági semmisségnek nyilvános hirdetése valóságos sérelem volna. Mily üdvös eredménnyel működik a határt nem ismerő keresztény szeretetnek ezen csemetéje, szembeötlő adatok bizonyítják. Ezen társulat Franciaországban 1826-ban keletkezett, és keletkezése napjától egész 1843-ki 1-ső Januárig 9,877 törvénytelen házasságot kezelt, és 19,754 személyt nyert meg a vallásnak és erkölcsiségnek. Ezek alapján, nem fogunk messzire eltérni az igazságtól, ha a természetes gyermekek számát, kiket ugyanezen társulat a törvényesítés jótéteményében részesített, 8000-re tesszük! –

Bebizonyítottuk tehát, hogy a házasság, mint szent és vallásos dolog, mindég az egyház jogköréhez tartozott; megczáfoltuk azon történelmileg soha be nem bizonyítható állítást: mintha az egyház a házassági törvényhozást csak mint a fejedelmek képviselője, ugyanazon fejedelmek kegyelméből gyakorolta volna. Megalapítottuk ennek alapján, hogy a polgári hatalom semmiféle joggal sem bír a házasság lényegére nézve, és hogy jogosan csak a házasságnak polgári következményeit szabályozhatja. Ennek szükséges következményéül tüntettük fel, hogy a polgári házasság, mely létezését egyedül emberi önkénynek és hatalmaskodásnak köszöni, létezési jogosultság hiányával van. Kiderítettük végre a polgári házasságnak minden tekintetben! igazságtalanságát és káros voltát.

Az egyik részén tehát a házasság isteni intézményét szemléljük, a másik részen a házasságot, mint polgári szerződést; az egyik részen a házasság keresztény Szentségét, a másik részen az Isten és vallás ignorálását; – az egyik részen a keresztény egyháznak elévülhetlen jogát, a másik részen az önkényen és hatalmaskodáson épülő jogbitorlást; – az egyik részen az anyaszentegyház tanát, mely a házassági ügyek egyházhoz való tartozásának tagadását anathemával sújtja, a másik részen az állam bálványozó jog- és államtudósok ingatag, mert alaptalan és indokolhatlan – ábrándjait; – az egyik részen a vallásosságot és

erkölcsiséget, a másik részen az erkölcstelenséget, fajtalanságot, elkorcsosodást; – az egyik részen az államnak a vallásos és keresztény házasságon és családon épülő szilárd alkotmányát másik részen a házassági és családi kötelékek lazítása folytán a szétbomlással fenyegető társadalmat; – nincs tehát egyéb hatra, mint hogy jobbunkat keblünkre téve, válaszszunk; de midon ezt tesszük ne feledkezzünk meg a nagy költőnek azon ismeretes szavairól:

Dii multa neglecti dederunt
Hesperiae mala luctuosac,

nehogy talán utódaink ugyanazon költővel kényteleníttessenek fölsóhajtani, mondván:

Delicta majorum immeritus lues!

(Horat. L. III. Ode. VI.)

TARTALOM.

§.		
--	Bevezetés	1
1.	A házasság fogalma és természete	3
2.	A házasság nem szerződés	8
3.	A lelkiismereti szabadság a polgári és politikai életben.....	13
4.	A házasság csak improprie nevezetik szerződésnek	18
5.	A házasság minden másféle szerződéstől lényegesen különbözik.....	19
6.	A házasság szent és vallásos dolog	21
7.	A házasságból mint szerződésből nem bizonyítható az állam joga.....	25
8.	A házasság nem res temporalis	26
9.	A házasság kath. szempontból	28
10.	Az úgynevezett szerződés a házasságban el nem választható a Szentségtől	30
11.	Dogma-e, hogy a házasságban a szerződés el nem választható a Szentségtől?.....	35
12.	A törvényhozási hatalom a házasságra nézve egyedül az egyházat illeti	38
13.	Igaz-e, hogy az egyház kezdetben nem birt törvényhozói hatalommal a házasságokra nézve?	39
14.	Talán egy oly jogot gyakorolt az egyház, mely őt soha meg nem illette?	45
15.	Nem a fejedelmek engedélyéből vagy hallgatag beleegyezéséből származik az egyház hatalma	49
16.	Az egyház saját eredeti jogánál fogva gyakorolta a törvényhozói hatalmat a házassági ügyekben.....	56
17.	Igaz-e, hogy a kereszténység első századaiban az egyház egyetlen egy bontó akadályt sem rendelt?	61
18.	A trienti közzsínat határozata	67
19.	A házassági törvényhozás az egyháznak nem közös joga az állammal.	69

20. Igaz-e egész általánosságában azon állítás, hogy az egyház hatalma csak a lelkiekre terjed?	72
21. Mi joggal bír a polgári hatalom a keresztények házassága körül?.....	75
22. Mi joggal nem bír a polgári hatalom a keresztények házassága körül?.....	76
23. Igaz-e, hogy a pogány fejedelmek rendelkezhetnek a házasság érvényessége fölött?	87
24. A magyar törvényhozásnak ez ügyre nézve mindenkori magatartása	88
25. A magyar Clerusnak e tekintetben mindenkori érzelmei.....	90

MÁSODIK RÉSZ.

1. Szükséges-e a polgári házasság?	93
2. Indokolható-e a polgári házasság szükségessége?	94
3. Az egyházi szertartások jelentősége,	96
4. A polgári házasság lélektani szempontból	98
5. A polgári kormány hatalma nem korlátlan	98
6. Védhető-e a polgári házasság a változhatlanság és egyformaság szempontjából?	101
7. Igaz-e, hogy a polgári törvénynek az állam tagjaiban csak a polgárokat kell tekintenie?	103
8. Védhető-e a polgári házasság a lelkiismeret szabadsága szempontjából?	105
9. Védhető-e a polgári házasság a polgári türelmesség szempontjából?	107
10. Az ellenfél két gyönyörű sophismája	108
11. Igaz-e, hogy a polgári házasságnak nem lehet káros következménye?	110
12. Igaz-e, hogy a római pápák soha sem kárhoztatták a polgári házasságot?	113
13. A polgári házasságnak ártatlan következményei	117
14. Különféle tekintélyek nyilatkozata a polgári házasságról	119
15. A polgári házasság elrendelése által a törvényhozás igazságtalan az egyház irányában	124
16. A polgári házasság sérti az egyház társadalmi jogait	126
17. A házasság nem biztosítottat jobban a polgári törvény által.....	127
18. Védhető-e a polgári házasság a nagyobb nyilvánosság szempontjából?	128
19. A polgári házasság elrendelése által a törvényhozás igazságtalan az egyes keresztények irányában is	131

20. Minőnek tűnik fel az előbbieket után a polgári házasság körüli törvényhozás?	132
21. A polgári házasság magában véve rossz	133
22. A polgári házasság magában véve erkölcstelen	134
23. A polgári házasság a kereszténységet ignorálva az állam elpogányosításához vezet.....	132
24. A polgári házasság a fajtalanságot palástolva botrányt szül, és a communismust alapítja meg	138
25. A törvény a polgári házasság által a gonoszságot pártolja.....	140
26. A polgári házasságnak természetes következménye a divortium.....	142
27. A polgári házasság a többi szentségek elhanyagolását is szüli.....	144
28. A polgári házasság veszélyezteti a keresztény emher üdvösségét.....	144
29. A polgári házasság gátolja a lelkipásztorkodást	145
30. A polgári törvényhozás a házassági ügyekben a laxismus elveit követi.....	147
31. A polgári házasságnak káros volta az erkölcsökre nézve minden oldalról beismertetik.....	149
32. A polgári házasságnak káros volta a családra nézve	151
33. A polgári házasság veszélyessége az államra nézve.....	153
34. Az egyház tekintélyének csorbitásával az állam tekintélye is veszélyeztetik	154
35. A polgári házasság káros volta a törvény telén gyermekek és lelen- czeket tekintve	157
36. Mit tartsunk a kötelező – obligat – polgári házasságról? ...	158
37. Mit tartsunk az engedélyezett – facultative-polgári házasságról?	159
38. Mit tartsunk a szükségből – Noth-civil-Ehe – polgári házasságról?	161